

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

LAIMA URLAKIENĖ
VIEŠOJI TEISĖ

APELIACIJOS BAUDŽIAMAJAME PROCESU FORMOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lektorius
Daktaras
Egidijus Losis

Vilnius, 2017

TURINYS

IVADAS	3
1. APELIACIJA BAUDŽIAMAJAME PROCESE.....	7
1.1. Apeliacijos esmė ir reikšmė	7
1.2. Apeliacijos principai	15
2. BAUDŽIAMAJAME PROCESE EGZISTUOJANČIOS APELIACIJOS FORMOS IR ESMINIAI JŲ BRUOŽAI.....	20
2.1. Apeliacijos baudžiamajame procese sampratos ir formų sąveika.....	20
2.2. Apeliacijos baudžiamajame procese formų nustatymas, kildinant jas iš tiriamojo ir rungimosi procesų	30
3. APELIACIJOS FORMŲ SUDERINAMUMO PROBLEMATIKA	39
3.1. Aktyvaus teismo vaidmens didėjimas.....	39
3.2. Kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teismo iniciatyva problema.....	44
3.3. Bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų neapibrėžtumas	55
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	63
ANOTACIJA.....	73
SANTRAUKA	74
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	76

IVADAS

Temos aktualumas. Praktikoje esti tokių situacijų, kad bylą nagrinėjantis teismas gali priimti neteisingą sprendimą ar nuosprendį. Esant tokiai situacijai proceso dalyviams, nesutinkantiems su teismo priimtu sprendimu ar nuosprendžiu, tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai nustato teisę pateikti skundą apeliacine tvarka. Apeliacija yra vienas iš teismų sprendimų kontrolės formų, užtikrinančių konstitucinius teisingumo ir teisinės valstybės principus. Minėti principai lemia, kad teisminė valdžia ne tik vykdytų teisingumą, bet ir atliktų teismų sprendimų kontrolės funkciją, užtikrinančią žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą ir gynybą. Teisminės kontrolės funkcija padeda realizuoti teisminės valdžios konstitucines funkcijas.

Teisė apskūsti nuosprendį baudžiamosiose bylose reglamentuota tarptautinėje teisėje. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 protokolo 2 straipsnyje numatyta teisė apskūsti antrosios instancijos teismui sprendimus baudžiamosiose bylose: „kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad jo apkaltinamasis nuosprendis ar bausmė būtų peržiūrėti aukštesnės teisminės instancijos”¹. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 5 dalyje nustatyta: „kiekvienas asmuo, nuteistas už nusikaltimo padarymą, turi teisę, kad jo nuteisimą ir nuosprendį pagal įstatymą peržiūrėtų aukštesnė teisminė instancija”². Ši teisė yra laiduojama ne tik tarptautinės, bet ir nacionalinės teisės mastu. Nors apeliacija tiesiogiai nėra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pripažinęs apeliacijos teisę konstitucine ir pamatine, taigi teisę į apeliaciją logiškai ir sistemiškai išvedama iš konstitucinių teisės į teisminę gynybą (30 str. 1 d), lygiateisiškumo (29 str. 1 d.), teisėtų lūkesčių ir teisinės valstybės principų³.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normos sudaro prielaidas išsamiai ir nešališkai išnagrinėti baudžiamąsias bylas ir priimti pagrįstus ir teisėtus nuosprendžius bei nutartis, tačiau baudžiamajame procese pasitaiko klaidų, dėl kurių yra pažeidžiamos asmenų teisės ir laisvės, todėl toms klaidoms, padarytoms pirmosios instancijos teismo nuosprendžiuose, patikrinti ir ištaisyti yra skirtas apeliacijos institutas⁴. Taigi apeliacinis procesas yra suvokiamas kaip baudžiamojo proceso dalyvių teisės į teisminę gynybą sudedamoji dalis ir garantija, skirta galimoms pirmosios instancijos teismo sprendimo klaidoms ištaisyti⁵.

¹„Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 7, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11,” SEIMAS, žiūrėta 2017 sausio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.415355>

²„Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas,” TAR, žiūrėta 2017 sausio 7 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.261D576EDC40>

³Salomėja Zaksaitė ir Michail Bron, „Teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo sprendimą kaip pamatinė konstitucinė teisė,” *Teisė* 2, 66 (2008): 148, www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/378/319

⁴Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis* (Vilnius: Registrų centras, 2011), 477.

⁵Laima Garnelienė ir Ernestas Rimšelis, „Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese,” *Socialinių mokslų studijos* 4, 4 (2009): 245, <https://www.mruni.eu/upload/iblock/cf2/14garneliene,%20rimselis.pdf>

Atsižvelgiant į baudžiamojo proceso prigimtį, jokie ribojimai nėra taikomi pateikti naujus įrodymus apeliacinės instancijos teisme, nes nustatęs esminių Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų, apeliacinės instancijos teismas privalo patikrinti, ar tai turėjo įtakos ne tik asmeniui, padavusiam skundą, bet ir kitiems skundų nepadavusiems asmenims (BPK 320 str.) ir būtent dėl to baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjimas suprantamas kaip bylos nagrinėjimas iš naujo apeliacinių skundų nustatytose ribose⁶.

Lietuvoje nemažai diskusijų yra dėl apeliacijos formos baudžiamajame procese, tačiau yra pasilikta prie vientiso apeliacinio proceso, nepasirenkant konkrečiai nei visiškos, nei dalinės apeliacijos formos. Labai svarbu yra apibrėžti valstybėje egzistuojančią apeliacijos sampratą ir pasirinktą apeliacijos formą (modelį), nes būtent tai „nustato fundamentalius baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme principus, [...] iš esmės lemia pirmosios bei kasacinės instancijos teismų funkcijas ir visuomenės požiūrį į kiekvienos teismo instancijos svarbą ir teismų sistemą apskritai“⁷. Taip pat apeliacijos formos pasirinkimas apibrėžia teismo teisių apimtį, bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas, o tai itin svarbu ne tik bylos nagrinėjimui, bet ir visam baudžiamajam procesui, kuriuo siekiama ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką, taip pat pritaikant įstatymą teisėtai ir teisingai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, o nekaltą išteisinti.

Taigi šiame magistro baigiamajame darbe, atskleidus apeliacijos sampratą, išanalizavus apeliacijos baudžiamajame procese formų esminius bruožus bei išnagrinėjus teisinę doktriną, pateiktos argumentuotos išvados apie tai, kokia apeliacijos forma egzistuoja Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje ir kokia linkme eina teismų praktika, sprendžiant bylas apeliacinėje instancijoje, nagrinėjami probleminiai apeliacijos proceso klausimai.

Tyrimo problema. Siekiant apibrėžti apeliacijos baudžiamajame procese esmę ir kokia forma vadovaujamasi ne tik teorijoje, bet ir praktikoje apeliaciniame procese, būtina nustatyti ar baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjimas suvokiamas kaip pakartotinis bylos nagrinėjimas (lot. *novum iudicium*) ar kaip pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė (lot. *revisio prioris instantiae*), nes būtent nuo to ir priklauso apeliacinio teismo kompetencija, bei bylos nagrinėjimo ribos.

Tyrimo temos naujumas ir ištirtumas. Apeliacijos baudžiamajame procese formų analizė yra mažai nagrinėta tema Lietuvos baudžiamojo proceso doktrinoje. Laima Garnelienė ir Ernestas Rimšelis, nagrinėdamas apeliacijos sampratos įtaką teismų praktikai baudžiamajame procese, trumpai aptarė apeliacijos baudžiamajame procese formas. Goda Ambrasaite išsamiai

⁶Kristina Petrošienė, „Apeliacijos esmė ir reikšmė,” APELIACINIS, 2012 m. vasario 21 d., <http://www.apeliacinis.lt/lt/informacija-proceso-dalyviams/apeliacijos-esme.html>

⁷Laima Garnelienė ir Ernestas Rimšelis, *supra* note, 5: 244.

apeliacijos formų analizę yra atlikusi, bet tik civilinio bei administracinio procesų teisės kontekste. Kiti autoriai, tokie kaip Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis yra baudžiamojo proceso teorijos puoselėtojai, tačiau kalbant būtent apie apeliacijos formų ištirtumą, minėti autoriai apie jas savo veikaluose tik glaustai užsimena. Nagrinėjant apeliacijos formas itin reikšminga yra teismų praktika. Lietuvos Konstitucinio teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas dėl kaltinimo keitimo teisme įnešė daug pėmainų jau galima sakyti šiek tiek nusistovėjusioje teismų praktikoje apeliacinio teismo kompetencijos ir bylos nagrinėjimo teisme ribų atžvilgiu. Temos aktualumas ir naujumas yra grindžiami naujausios teismų (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo) praktikos analize, siekiant atskleisti aktualius probleminius apeliacijos reglamentavimo ir praktikos aspektus.

Darbo reikšmė. Darbas reikšmingas tuo, kad ištyrus Lietuvoje egzistuojančią apeliacijos baudžiamajame procese formą, galima nubrėžti byloje nagrinėjimo ribas ir nustatyti apeliacinio teismo kompetenciją, kiek aktyviam byloje leidžiama būti teisėjui, tiriant įrodymus teisme, rungimosi principo veikimo apimtis, pateikti pasiūlymus kitais probleminiais apeliacijos klausimais.

Originalumas. Šiame darbe analizuojamos apeliacijos baudžiamajame procese formos, kurias iš esmės lemia pasirinktas baudžiamojo proceso modelis, bei jame vyraujantis rungimosi principas. Atliktas tyrimas rodo, kad iki Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimo dėl kaltinimo keitimo teisme Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje apeliacijos paskirtis buvo suprantama kaip pirmosios instancijos teismo klaidų (tiek teisinių, tiek faktinių) ištaisymas, o ne pakartotinis bylos nagrinėjimas, tačiau Konstitucinis Teismas savo nutarimu įnešė sumaištį dėl vyraujančios apeliacijos formos, nes dabar, priešingai nei iki nutarimo formuotoje teismų praktikoje, teismo nagrinėjimo dalykas apeliacinės instancijos teisme tapo ne pirmosios instancijos teismo sprendimas, o neperžengiant apeliacinio skundo ribų apeliacinės instancijos teismui perduotas ginčas. Be to, pateikiama naujausios teismų praktikos ir mokslinės doktrinos analizė.

Tyrimo objektas – apeliacijos baudžiamajame procese formos⁸.

Tyrimo dalykas – apeliacijos baudžiamajame procese formų samprata ir teismų formuojamos praktikos analizė.

Tyrimo tikslas – atskleisti apeliacijos baudžiamajame procese formų ypatumus bei problematiką.

Tikslui pasiekti iškelti **uždaviniai**:

1. Aptarti apeliacijos baudžiamajame procese sampratą.

⁸Pabrėžtina, kad šiame darbe apeliacijos formos ir apeliacijos modeliai turi tą pačią reikšmę.

2. Atlikti apeliacijos principų apžvalgą.
3. Išanalizuoti baudžiamajame procese egzistuojančių formų požymius.
4. Išnagrinėti apeliacijos baudžiamajame procese formų bruožus kildinant iš rungimosi ir tiriamojo procesų.
5. Ištirti Lietuvoje egzistuojančią apeliacijos formą pasiremiant teismų praktika ir teisės doktrina.
6. Atskleisti probleminius aspektus dėl apeliacijos formų suderinamumo Lietuvos baudžiamajame procese.

Ginamieji teiginiai:

1. Aktyvaus teismo vaidmens didėjimas lemia apeliacijos formos kaitą Lietuvos baudžiamajame procese.
2. Apeliacinės instancijos teismo galimybė inicijuoti kaltinimo keitimą suponuoja neribotos apeliacijos formos bruožus baudžiamajame procese.
3. Bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų neapibrėžtumas sunkina apeliacijos formų takoskyrą.

Tyrimo metodika: atsižvelgiant į magistro baigiamajam darbui keliamus reikalavimus, darbe naudota keletas teisės tyrimo metodų. Pagrindiniai teoriniai metodai yra lyginamasis istorinis, sisteminės analizės, loginis – analitinis, teisės aiškinimo, lyginimo ir apibendrinimo, o empirinis metodas – dokumentų analizė. Pasitelkus lyginamąjį istorinį metodą atskleista apeliacijos baudžiamajame procese reglamentavimo raida. Sisteminės analizės metodo naudojimas padėjo giliau ir visapusiškiau suprasti bei išaiškinti apeliacijos baudžiamajame procese formų dėsningumus ir atrasti praktines problemas. Vadovaujantis loginiu – analitiniu metodu, taip pat ir teisės aiškinimo metodu, atskleistas teisės normų turinys. Lyginimo metodu sugretintos įvairių autorių mintys apeliacijos ir jos formų tematika. Dokumentų analizės metodu ištirti teisės aktai, Konstitucinio Teismo nutarimai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys. Pasitelkus apibendrinamąjį metodą įvertinti prieš tai aptartų metodų būdu išskirti pastebėjimai ir daromos argumentuotos išvados bei pasiūlymai.

Darbo struktūra: magistro baigiamasis darbas susideda iš įvado, trijų pagrindinių darbo dalių, išvadų, pasiūlymų, literatūros sąrašo, anotacijos ir santraukos lietuvių bei anglų kalbomis. Pirmoje darbo dalyje pateikta apeliacijos baudžiamajame procese samprata ir principų analizė. Antroje darbo dalyje išanalizuota baudžiamajame procese egzistuojančios ribota ir neribota apeliacijos formos kildinant iš rungimosi ir tiriamojo procesų. Trečioje darbo dalyje ištirta Lietuvoje egzistuojanti apeliacijos forma pasiremiant teisės doktrina, išnagrinėtos apeliacijoje kylančios problemos dėl apeliacijos formų suderinamumo teismų praktikoje.

1. APELIACIJA BAUDŽIAMAJAME PROCESSE

1.1. Apeliacijos esmė ir reikšmė

Markas Tulijus Ciceronas (Cicero) Romos politikos veikėjas, oratorius, filosofas, rašytojas, Romos konsulas, advokatas yra pasakęs: „klysta kiekvienas, klaidos neišsižada tik beprotis“. Panašiai apie klaidą pasisako ir kiti garsūs filosofai ir mąstytojai: „jeigu uždarysite duris visoms klaidoms, tiesa liks už durų“ (R. Tagorė); „klaida santykiauja su tiesa“ (J. V. Gėtė); „klysti – žmogiška“ (Seneka)⁹. Iš šių minėtų frazių galima teigti, kad nei vienas nėra apsaugotas nuo klaidų, tačiau labai svarbu pripažinti tą klaidą, o dar svarbiau ją ištaisyti.

Jau nuo senų laikų įgyta patirtis, kad, bylą išnagrinėjus vienos instancijos teisme, ne visuomet priimamas pagrįstas ir teisėtas teismo sprendimas, todėl įvairių valstybių baudžiamuosiuose procesuose egzistuoja sukurta pakopinė (instancinė) galutinių (baigiamųjų) teismų sprendimų tikrinimo sistema, kuri dar vadinama teismų sprendimų kontrolės formų sistema. Bendrąja prasme, teismų sprendimų kontrolės formos yra vidinė teismų kontrolės priemonė, skirta teismų sprendimų pagrįstumui ir teisėtumui tikrinti, o tai pat padarytoms klaidoms šalinti¹⁰. Tai reiškia, kad aukštesnės instancijos teismai tikrina žemesnės instancijos teismų sprendimus, siekdami galimų klaidų pašalinimo.

Tai, kad yra priimtas sprendimas, dar nereiškia bylinėjimosi pabaigos, nes kad ir koks būtų teismo sprendimas, viena šalis visada lieka nepatenkinta¹¹. Tiek byloje dalyvaujantys asmenys, tiek ir pats bylą nagrinėjantis teismas nėra apsaugoti nuo neteisingo sprendimo priėmimo, nes neteisėtą ar nepagrįstą teismo sprendimą gali nulemti įvairios objektyvios ir subjektyvios priežastys – tai neteisingai nurodytos faktinės aplinkybės, melagingi liudytojų parodymai, prieštaringi teisės aktai, nevieninga teismų praktika, taip pat ir nedidelė teisėjo patirtis ar net nesąžiningumas. Pripažinus egzistuojant klaidingo sprendimo tikimybę, nesutinkantiems proceso dalyviams su teismo sprendimu privalo būti sudarytos galimybės jį skųsti apeliacine tvarka¹². Suteikta galimybė apeliuoti teismo verdiktą ir garantuoja pagrindines žmogaus teises ir laisves – tai teisę į laisvę ir saugumą, teisę į teisingą bylos išnagrinėjimą¹³, kurios būtinos siekiant įgyvendinti teisingumą demokratinėje valstybėje.

⁹„Marcus Tullius Cicero“; „Rabindranatas Tagorė“; „Johan V. Fon Gėtė“; „Seneka,“ SENTENCIJOS, žiūrėta 2017 sausio 12 d., <http://www.sentencijos.eu/rabindranatas-tagore.html>

¹⁰Irma Randakevičienė, „Teismų sprendimų kontrolės formos baudžiamajame procese,“ iš *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*, Petras Ancelis, Rima Ažubalytė, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Gabrielė Juodkaitė- Granskienė, Ramūnas Jurgaitis, Raimundas Jurka, Hendryk Malevski, Remigijus Merkevičius, Irma Randakevičienė, Jolanta Zajančauskienė (Vilnius: UAB Industrus, 2009), 175.

¹¹Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė: vadovėlis* (Vilnius: Justitia, 2003-2005), 263.

¹²Kristina Petrošienė, *supra* note, 6.

¹³„Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,“ TAR, žiūrėta 2017 sausio 20 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0DD705F93CDD>

Pats terminas „apeliacija” Tarptautinių žodžių žodyne¹⁴ apibūdinamas, kaip kilęs iš lotyniško termino „*appellatio*”, reiškiančio kreipimąsi arba skundą. Minėtame žodyne apeliacija apibrėžiama kaip prašymas patarimo, kreipimasis į aukštesnę instanciją, taip pat kaip vienas iš būdų civiliniame bei baudžiamajame procese apskūsti neįsiteisėjusį teismo sprendimą. Pabrėžtina, kad šiame darbe terminas „apeliacija” naudojamas baudžiamojo proceso stadijai apibūdinti, t. y. neįsiteisėjusiam pirmosios instancijos teismo sprendimui patikrinti.

Teisė apskūsti nuosprendį baudžiamosiose bylose numatyta tarptautinėje teisėje, tačiau tam, kad teisė į apeliaciją visapusiškai veiktų, būtinas ir nacionalinis reglamentavimas¹⁵. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 protokolo 2 straipsnyje numatyta teisė apskūsti antrosios instancijos teismui sprendimus baudžiamosiose bylose: „kiekvienas asmuo, teismo nuteistas už nusikaltimą, turi teisę reikalauti, kad jo apkaltinamasis nuosprendis ar bausmė būtų peržiūrėti aukštesnės teisminės instancijos”¹⁶. Tokią išvadą patvirtinta Europos Tarybos Ministrų komiteto 1995 m. vasario 27 d. rekomendacija Nr. R(95)5 dėl apeliacijos sistemų ir procedūrų civilinėse bei komercinėse bylose įvedimo ir jų funkcionavimo tobulinimo, kurioje teigiama, kad apeliacinės procedūros turi būti prieinamos ir civilinėse, ir baudžiamosiose bylose¹⁷. Taip pat Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad „kiekvienas asmuo, nuteistas už nusikaltimo padarymą, turi teisę, kad jo nuteisimą ir nuosprendį pagal įstatymą peržiūrėtų aukštesnė teisminė instancija”¹⁸. Minėti tarptautiniai dokumentai aiškiai nurodo, kad kiekvienas nuteistasis turi teisę apskūsti žemesnės instancijos teismo priimtą nuosprendį, jei šis nuosprendis kelia įtarimų, jog priimtas neteisingai ir dėl to gali būti pažeistos asmens teisės į teisingą bylos išnagrinėjimą, ir reikalauti bylos peržiūrėjimo.

Reikšmingi ne tik tarptautiniai dokumentai, bet ir valstybių konstitucijos, kuriose deklaruojama asmens teisė į apeliaciją arba išvedama iš konstitucinių nuostatų ir atsispindi teismų sistemos sandaroje¹⁹. Konstitucijose paprastai nenurodoma, kokia turėtų būti šalies teismų sistema ir iš kelių pakopų ar instancijų sudaryta jos hierarchinė struktūra, tačiau konstitucijose dažniausiai įtvirtinama aukščiausia valstybės teisminė institucija ir nurodoma, kad

¹⁴Tarptautinių žodžių žodynas (Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985), 39.

¹⁵Stefan Lorenzmeier, „The Right to a Fair Trial in Europe? - Procedural Guarantees under the European Convention on Human Rights,” *Journal of the Institute of Justice and International Studies* 7, (2007): 45, http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?men_tab=srchresults&handle=hein.journals/jijis7&id=53&size=2&collection=journals&terms=criminal|appeal&termtype=phrase&set_as_cursor=2

¹⁶„Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 7, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11,” *supra* note, 1.

¹⁷Salomėja Zaksaitė ir Michail Bron, *supra* note, 3: 147.

¹⁸„Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas,” *supra* note, 2.

¹⁹Stefan Trechsel, „Developments in the protection of fundamental human rights in criminal process Epilogue,” *Utrecht Law Review* 5, 2 (2009): 210, http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/utrecht5&div=22&start_page=209&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults

kitų teismų steigimą ir veiklą reglamentuoja įstatymas²⁰. Ir visiškai nesvarbu ar teisė paduoti apeliacinį skundą yra įtvirtinta konstitucijoje ar kitose įstatymuose, tačiau dauguma pasaulio valstybių šią teisę vis dėlto turi²¹. Taigi teisė apskusti antrosios instancijos teismui pirmosios instancijos sprendimus vienokiu ar kitokiu atveju yra reglamentuota šalių įstatymuose.

Europos valstybėse, kaip Italijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir Ispanijoje, apeliacijos teisė yra pripažįstama konstitucine. Antai Italijos Konstitucijos 111 straipsnis įtvirtina apeliacijos teisę kaip sudedamąją teisės į teisminę gynybą dalį. Prancūzijoje pripažįstamas dvigubo bylos nagrinėjimo principas ir teisė skusti teismo sprendimą laikoma konstitucine. Teisę skusti teismo sprendimus, pažeidžiančius konstitucines teises, garantuoja Vokietijos Federalinės Respublikos Konstitucijos 93 straipsnis. O Ispanijoje apeliacijos teisė laikoma viešąja subjektine teise, analogiška teisei į ieškinį²². Ispanijos teismų sistema pagrįsta hierarchijos principu – žemesniųjų teismų sprendimus galima apskusti aukštesniesiems²³. Iš to matyti, kad minėtose Europos valstybėse yra suformuota tokia teismų sistema, kad aukštesnės instancijos teismai galėtų peržiūrėti žemesnės instancijos teismų sprendimus ir tokiu būdu būtų ištaisytos galimos klaidos, o šią teisę laiduoja valstybių konstituciniuose teisės aktuose įtvirtinta teisė į apeliaciją.

Kalbant ne tik apie Europos šalis, kaip pavyzdį galima aptarti vakarų pasaulio šalis – tai Jungtines Amerikos Valstijas (JAV), Argentina ir Meksiką. Konstitucija nustato aiškią teismų hierarchiją, kurios viršūnėje yra tik viena institucija — JAV Aukščiausiasis Teismas, turintis teisę peržiūrėti žemesnės instancijos teismų sprendimus. Valstijų teismams būdinga pakopinė teismų sistema, kur apeliaciniai teismai nagrinėja skundus dėl pirmosios instancijos sprendimų. Valstijų aukščiausieji teismai yra apeliacinė instancija dėl žemesniosios pakopos teismų sprendimų. Panašios yra Argentinos ir Meksikos teismų sistemos. Argentinoje veikia federalinė ir provincijų teismų sistema. Šios šalies konstitucijos 108 straipsnyje įtvirtinta, kad teisminę valdžią vykdo Aukščiausiasis Teismas ir žemesniosios instancijos teismai. Argentinos federalinę teismų sistemą sudaro Aukščiausiasis Teismas, 17 apeliacinių teismų ir pirmosios instancijos apygardų bei apylinkių teismai. Kiekvienoje provincijoje yra Aukščiausiasis Teismas (Aukščiausiasis tribunolas), apeliacinis teismas ir pirmosios instancijos teismai²⁴. Taigi galima teigti, kad JAV yra išvystyta kelių grandžių teismų sistemą, kuri užtikrina teisę į apeliaciją.

²⁰Inga Daukšienė, „Teisminė valdžia,” iš *Lyginamoji konstitucinė teisė : vadovėlis*, Darius Beinoravičius, Toma Birmontienė, Darius Butvilavičius, Paulius Čeklis, Inga Daukšienė, Kęstutis Jankauskas, Egidijus Jarašiūnas, Lyra Jakulevičienė, Gintaras Kalinauskas, Dainius Kenstavičius, Laura Matjošaitytė, Gediminas Mesonis, Daiva Petrylaitė, Indrė Pukanasytė, Alvydas Pumputis, Vytautas Sinkevičius, Elena Vaitiekienė, Milda Vainiūtė, Mantas Varaška, Juta Večerskytė-Alshaiban, Juozas Žilys, Edita Žiobienė (Vilnius : Registrų centras, 2016), 491.

²¹Peter D. Marshall, „A Comparative Analysis of the Right To Appeal,” *Duke Journal of Comparative & International Law*, 22 (2011): 2, https://works.bepress.com/peter_marshall/1/ 1

²²Salomėja Zaksaitė ir Michail Bron, *supra* note, 3: 148.

²³Darius Beinoravičius ir kt., *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 336.

²⁴Inga Daukšienė, *supra* note, 20: 493.

Argentinoje ir Meksikoje apeliacija taip pat yra užtikrinama federalinės teismų sistemos egzistavimu, kur aukštesnės instancijos teismai tikrina žemesnės instancijos teismų sprendimus.

Nagrinėjant Lietuvos kaimyninių šalių įstatymus, kuriuose atsispindi apeliacijos institutas, teigtina, kad Latvijos teismų sistemą sudaro trys pakopos, kur apygardos teismai apeliacine instancija nagrinėja civilines, baudžiamąsias ir administracines bylas²⁵. Labai panaši teismų sistema į Lietuvos yra Lenkijos, nes Lenkijoje, kaip ir Lietuvoje, bylas apeliacine instancija nagrinėja apygardų teismai dėl apylinkių teismų sprendimų ir apeliaciniai teismai dėl apygardų teismų sprendimų²⁶. Taigi tiek Latvijoje, tiek ir Lenkijoje teisė į apeliaciją yra užtikrinama tokiu pat būdu, kaip ir kitose Europos valstybėse, o tuo pačiu ir Lietuvoje, kai aukštesnės instancijos teismai tikrina žemesnės instancijos teismų priimtus sprendimus.

Kadangi istorinės aplinkybės lėmė, kad į Lietuvos teisę ilgą laiką buvo integruotos rusų teisinės idėjos ir santvarka, tai tikslinga aptarti Rusijos įstatymuose įteisintą apeliacijos institutą. Iki XX amžiaus pabaigos Rusijoje apeliacija apskritai nebuvo įtvirtinta baudžiamojo proceso įstatymuose, o egzistavo tik kasacija, kuri buvo įgyvendinama kaip neįsiteisėjusių nuosprendžių patikrinimo forma. Literatūroje²⁷ minima, kad apeliacija Rusijoje pirmą kartą įtvirtinta tik 2000 metais. Taigi apeliacija, kaip tam tikras reiškinys, egzistavo Rusijoje, bet tik kasacijos vardu, o savo realų pavidalą įgavo tik šio tūkstantmečio pradžioje. Šių dienų Rusijos Federacijos konstitucijos²⁸ 46 straipsnyje reglamentuojama teisė į teisminį pažeistų teisių ir laisvių gynimą. Svarbi Rusijos piliečių teisių ir laisvių bei teisėtų interesų apsaugos garantija yra teisė apskūsti. Ši teisė tiesiogiai laiduojama Konstitucijos 50 straipsnio 3 dalyje: „Asmuo, nuteistas už nusikaltimo padarymą, turi teisę federalinio įstatymo nustatyta tvarka į nuosprendžio svarstymą aukštesniajame teisme, taip pat malonės ir švelnesnės bausmės teises“. Apeliacijos teisė yra įtvirtinta ne tik minėtose konstitucinėse nuostatose, bet ir atsispindi Baudžiamojo proceso kodekso 16 skyriuje. Teisė apskūsti subjektų veiksmus ir sprendimus reglamentuojama Baudžiamojo proceso kodekso 19 straipsnyje, kur įtvirtinta teisė paduoti apeliacinį skundą dėl byloje dalyvaujančių asmenų veikimo ar neveikimo kodekso nustatyta tvarka. Šiuo atveju įstatymo leidėjo tikslas yra užtikrinti apeliacijos teisę baudžiamajame procese²⁹. Ir apskritai tiek vakarų šalių, tiek Rusijos Federacijoje pagrindinis deklaruojamas baudžiamojo proceso tikslas

²⁵ „Teismų sistemos – Latvija,“ JUSTICE.EUROPA, žiūrėta 2017 sausio 25 d. https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-lv-lt.do

²⁶ „Teismų sistemos – Lenkija,“ JUSTICE.EUROPA, žiūrėta 2017 sausio 25 d. https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-pl-lt.do

²⁷ В.И. Григорьев, А.В. Победин, В.Н. Яшин, *Уголовный процесс, учебник* (Москва: Эксмо, 2005), <http://www.twirpx.com/file/104479/>; Вандышев, В. Валерий. *Уголовный процесс. Общая и Особенная части*. (Москва: Волтерс Клувер, 2010), 46.

²⁸ Lietuvos teisės universitetas, *Užsienio šalių konstitucijos: mokomasis leidinys* (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004), 298.

²⁹ Божьев В. П. и др. *Уголовный процесс: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности, Юриспруденция* (Москва 2002), <http://lawbook.online/ugolovnyiy-protsess-rossii-kniga/pravo-objalovanie-protsessualnyih-deystviy-29778.html>

yra užtikrinti pagrindines baudžiamojo proceso dalyvių teises ir laisves, tinkamai įgyvendinant proceso principus³⁰. Taigi iš to, kas pateikta matyti, kad vadovaujantis Rusijos įstatymais, proceso dalyviams, nesutinkantiems su teismo priimtu sprendimu ar nuosprendžiu, turi būti sudaryta galimybė pateikti skundą apeliacine tvarka.

Lietuvoje apeliacijos instituto užuomazgos siekia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikus (LDK). Seniausių žinių apie teismus LDK yra iš Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino valdymo laikotarpio diplomatijos dokumentų, kuriuose apie tai užsimenama prabėgomis. Iš 1323 m. taikos sutarties sužinome, kad kilusius nesutarimus nagrinėjo vietos teismai, o nepatenkintieji jų sprendimais galėjo kreiptis į valdovą, turėjusį „padėti pasiekti visišką teisingumą. Aukščiausias teismo funkcijas vykdė didysis kunigaikštis. Mažinant valdovo teismo kompetenciją atsiranda tarpinė apeliacija arba kelių pakopų teismas. Pirmasis Lietuvos Statutas leidžia apeliuoti į Ponų tarybą nesant valdovo šalyje. Įtvirtinus apeliaciją, seniūną ir laikytoją leidžiama skųsti vaivada, vaivada – Ponų tarybai, o šios sprendimus – valdovui³¹. Taigi net ir LDK laikais žmonės turėjo galimybę naudotis apeliacija, taip išvengiant nepagrįstų, neteistų teismų sprendimų, tačiau ar teisingumas buvo įgyvendintas – čia jau diskutuotina tema.

Aptariant XX amžiaus pradžią Lietuvoje, būtina paminėti M. Romerį, kuris rašė: „padavus apeliacijos skundą savaime tuo pačiu pirmosios instancijos teismo sprendimas teisiškai išnyksta: teisiškai jo nėra ir jis jau niekuomet įsigalėti negalės. Naująjį sprendimą turės padaryti antroji teismo instancija. Žinoma, jos sprendimas galės būti toks pat, koks buvo pirmosios teismo instancijos sprendimas, bet iš tikrųjų, nors kartais apeliacinių teismų yra vartojama netiksli „pirmosios instancijos teismo sprendimo patvirtinimo“ formulė, tai vis dėlto iš esmės ir formališkai nėra ir negali būti apskųstojo sprendimo patvirtinimas, tiktai naujas autonominis antrosios instancijos teismo sprendimo aktas“³². Šiuo laikmečiu Lietuvoje veikė Apeliaciniai rūmai, kuriuos būtų galima prilyginti šiandieniniam Lietuvos Apeliaciniam teismui. Apeliacinių rūmų nuosprendžiai buvo apskundžiami tik kasacine tvarka Vyriausiajam tribunolui³³. Taigi XX amžiaus pradžioje ir Lietuvos teisės moksle, ir teisininkų sąmonėje apeliacijos institutas nebuvo naujas ir nežinomas terminas. Iš to, kas paminėta, matyti, kad apeliacija buvo suprantama, kaip pakartotinis bylos nagrinėjimas aukštesnės instancijos teisme.

Lietuva iki nepriklausomybės atkūrimo buvo SSRS sudėtyje, todėl su tam tikrais pakeitimais galiojo 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamojo proceso

³⁰ Стойко Н. Г. Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и романо-германской правовых систем. Монография (Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 2007), 132, dlib.rsl.ru/loader/view/01003053873?get=pdf

³¹ Mindaugas Maksimaitis ir kt., *Lietuvos teisės istorija: vadovėlis* (Vilnius: Justitia, 2002), 161-163.

³² Goda Ambrasaitė, „Apeliacijos esmė ir principai,“ *Teisė* 46, (2003): 8, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367189396691/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

³³ Stasys Vensevičius, *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940 metais* (Vilnius: Justitia, 1996), 73.

kodeksas, kuriame apeliacijos sąvoka nebuvo įtvirtinta, nors tam tikri apeliacijos instituto bruožai ir atsispindėjo tuometinėje kasacijoje. Kodekso 25 straipsnyje buvo nustatyta, kad: „kasacinis skundas” reiškia skundą, paduodamą dėl neįsiteisėjusio nuosprendžio³⁴, iš to matyti, kad kasacinis skundas apibūdinamas, kaip apeliacinis, nes paduodamas neįsiteisėjusiems teismo sprendimams skųsti. Bylos nagrinėtos pirmosios instancijos teisme ir kasacinėje instancijoje, kurios procesui buvo skirtas visas penktasis kodekso skyrius. Kaip būtų keista, tačiau šis kodeksas su tam tikrais pakeitimais galiojo net iki 2003 metų. Įsigaliojus naujamam BPK³⁵ Lietuvos baudžiamajame procese atsirado apeliacijos institutas, kur apeliacinės instancijos teismai, tokie kaip Lietuvos apeliacinis teismas ir apygardos teismai, kai šie teismai nagrinėja bylas pagal skundus dėl neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismų nuosprendžių ir nutarčių.

Kiekvienoje demokratinėje valstybėje, taip pat ir Lietuvoje, baudžiamųjų bylų procesas vyksta panašiai – aptikus nusikalstamos veikos požymius atliekamas ikiteisminis tyrimas, po to bylą nagrinėja teismas, kur valstybinį kaltinimą palaiko prokuroras, tada neturint pagrindo nutraukti proceso, teismas išsprendžia bylą, apkaltindamas arba išsteisindamas, o tokį teismo priimtą nuosprendį galima apskųsti aukštesnės instancijos teismui³⁶. Pagrindinis baudžiamojo proceso uždavinys – nustatyti baudžiamojoje byloje tiesą, išaiškinti, kaltas ar nekaltas asmuo dėl nusikalstamos veikos padarymo. Tiesa nustatoma ir teisingumas pasiekiamas, laikantis tam tikrų principų, procesinių taisyklių. Konstituciniai ir baudžiamojo proceso principai, procesinės taisyklės, įtvirtintos įstatyme, garantuoja kitą svarbų baudžiamojo proceso uždavinį – nustatyti byloje tiesą taip, kad nebūtų pažeistos žmogaus teisės ir laisvės, nes tik tuomet baudžiamasis procesas bus efektingas, teisingas ir sąžiningas³⁷. Teisingumą galima palyginti su sportine veikla, kurioje įprasminama pagarba varžovui ir žaidimo taisyklėms, sąžiningumas, santūrumas, pasirengimas iškovoti pergalę, tačiau jokių būdu ne pergalės siekimas bet kokia kaina³⁸.

Apeliacija itin reikšmingą vaidmenį atlieka šiandieninėje teisėje. Svarbu aptarti teisės į apeliaciją įtvirtinimą Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Valdžių padalijimo principas, įtvirtintas Konstitucijos 5 straipsnyje bei 109 straipsnyje įtvirtintas teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas draudžia kitoms valstybinės valdžios grandims, visiems fiziniams bei juridiniams asmenims tikrinti priimto teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą³⁹. Paminėtina tai, kad apeliacija nėra tiesiogiai įtvirtinta Konstitucijoje, tačiau Konstitucinis Teismas yra pripažinęs apeliacijos teisę sudedamąja teisės į teisminę gynybą dalimi, atitinkamai

³⁴ „Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas,” TAR, žiūrėta 2017 sausio 28 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.849A4BCA291A>

³⁵ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,” TAR, žiūrėta 2017 sausio 28 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/MnSvIkBBPG>

³⁶ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *supra* note, 4:13.

³⁷ Irma Randakevičienė, *supra* note, 10: 175.

³⁸ Stefan Trechsel. *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford: Oxford University Press, 2005): 82.

³⁹ Kristina Petrošienė, *supra* note, 6.

konstitucine ir pamatine, taigi teisė į apeliaciją logiškai ir sistemiškai išvedama iš konstitucinių teisės į teisminę gynybą (30 str. 1 d), lygiateisiškumo (29 str. 1 d.), teisėtų lūkesčių ir teisinės valstybės principų⁴⁰.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje „teisingumas vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą arba pakeisti nuosprendį paaiškėjus naujoms aplinkybėms (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d., 2008 m. sausio 24 d. nutarimai). Teismų instancinės sistemos paskirtis yra šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimai). Priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d., 2008 m. sausio 24 d. nutarimai). Minėtas žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisyimas ir su tuo susijęs kelio neteisingumui užkirtimas yra atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimo ne tik atitinkamą bylą nagrinėjančiu bendrosios kompetencijos teismu, bet ir visa bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non* (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimai)“⁴¹. „Teisingas baudžiamojo įstatymo pritaikymas reiškia tinkamą kaltinamojo padarytų nusikalstamų veikų baudžiamąjį teisinį įvertinimą – kvalifikavimą. Tik tinkamai kvalifikavus nusikalstamas veikas gali būti įgyvendinta baudžiamojo proceso paskirtis – teisingai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir nieko nekalto nenuiteisti“⁴².

Pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai (konstitucinio teismo 2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 24 d., 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimai)⁴³. Ar pirmosios instancijos teismo sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas, gali nustatyti tik apeliacinės instancijos teismas pagal proceso įstatymų nustatyta tvarka paduotą apeliacinį skundą. Dėl šių priežasčių daugelyje valstybių, taip pat ir Lietuvoje, egzistuoja instancinė teismų sistema, skirta žemesnių grandžių teismų priimtų sprendimų kontrolei. Mūsų šalyje bylas apeliacine tvarka dėl apylinkių teismų

⁴⁰Salomėja Zaksaitė ir Michail Bron, *supra* note, 3: 148.

⁴¹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013, LRKT, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta101/content>; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Nr. 45/06, LRKT, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta484/content>

⁴²„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/78085280608422/2K-7-29-942/2016>

⁴³Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *op. cit.*

sprendimų, nuosprendžių, nutarčių ir įsakymų nagrinėja apygardų teismai. Tuo tarpu Lietuvos apeliacinis teismas yra vienintelis teismas, apeliacine tvarka nagrinėjantis bylas dėl apygardų teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarčių ir įsakymų⁴⁴. Instancinė teismų sistema Lietuvoje užtikrina teisę į apeliaciją. „Teismų sprendimų kontrolės formos yra vidinė teismų kontrolės priemonė, skirta teismų sprendimų pagrįstumui ir teisėtumui tikrinti, padarytoms klaidoms šalinti, [...] teisminėse stadijose teisminė kontrolė įgyvendinama per instancinę teismų sistemą“⁴⁵.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs: „teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis). [...] Teismų instancinės sistemos paskirtis yra šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). [...] Bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas. [...] Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip hierarchinės, nes nė vienas žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismas nėra administraciniu arba organizaciniu atžvilgiu ar kaip nors kitaip pavaldus jokiam aukštesnės instancijos teismui: pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismai nėra pavaldūs nei apeliacinės, nei kasacinės instancijos bendrosios kompetencijos teismams, o Lietuvos apeliacinis teismas nėra pavaldus Lietuvos Aukščiausiajam Teismui“⁴⁶. Galima teigti, kad instancinė teismų sistema yra teismų sprendimų kontrolės įgyvendinimo būdas ir kartu yra vienas iš teisingumo vykdymo būdų.

Iš konstitucijos kyla aukštesnės instancijos teismų teisė apeliacijos ar kasacijos tvarka peržiūrėti žemesnės instancijos teismų sprendimus, užtikrinti, kad teismų sprendimai būtų teisėti ir pagrįsti, kad panašios bylos būtų sprendžiamos panašiai (būtų laikomasi aukštesnės instancijos teismų suformuotų precedentų)⁴⁷. Taigi instancinę teismų sistemą reikėtų vertinti teigiamai, nes ji garantuoja faktinių ir teisinių teismo klaidų ištaisymą, tačiau yra ir trūkumų tokių, kaip: instancinė sistema gali suformuoti instancinį mentalitetą, kaip bylininkai iš anksto nusiteikia bylinėtis visose instancijose, o dažnai – tik dėl principo; instancinė sistema yra brangi tiek laiko

⁴⁴Kristina Petrošienė, *supra* note, 6.

⁴⁵Irma Randakevičienė, *supra* note, 10: 178-179.

⁴⁶Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Nr. 33/03, LRKT, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content>

⁴⁷Vytautas Sinkevičius, *Lietuvos parlamento teisė. Vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 250.

ties ir pinigų atžvilgiu⁴⁸. Tačiau nors ir kokių trūkumų turėtų ar kaip brangu būtų, nepaisant visko, apeliacinė instancija yra būtina, nes bet kuriuo atžvilgiu baudžiamojo proceso prigimtis neleidžia palikti jokios abejonės dėl teismo sprendimo.

Apibendrinant teigtina, kad ilgą laiką, nulėmus istoriniams įvykiams, Lietuvoje kasacija atliko apeliacijos pareigas tikrinant neįsiteisėjusius teismo sprendimus. Šiomis dienomis teisė į apeliaciją yra laidojama ne tik nacionalinės, bet ir tarptautinės teisės lygmenyje. Pačios apeliacijos samprata yra neatsiejama nuo to, kad teisminė valdžia ne tik skirta vykdyti teisingumą, bet turi atlikti ir kontrolės funkciją, užtikrinančią žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą ir gynybą. Apeliacija – tai teismų sprendimų kontrolės priemonė, skirta teismų sprendimų pagrįstumui ir teisėtumui tikrinti, padarytoms klaidoms šalinti. Ši teisminė kontrolė įgyvendinama per instancinę teismų sistemą, kai aukštesnės instancijos teismas tikrina žemesnės instancijos teismo priimto nuosprendžio ar kito sprendimo teisingumą arba dar kitaip paaiškinama kaip apeliacinio skundo padavimas dėl žemesnės instancijos teismo sprendimo priėmimo patikrinimo. Pati apeliacijos esmė ir reikšmė suponuoja pagrindines apeliacinės instancijos teismui funkcijas – tai neleisti įsiteisėti neteisėtiems ir nepagrįstiems nuosprendžiams, šalinti žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas.

1.2. Apeliacijos principai

„Teisės principų vaidmuo bei pasitelkimas veikiausiai yra apdairaus teisingumo esminė garantija, leidžianti bylas sprendžiantiems teismams bandyti įveikti sudėtingiausius, paprastai žmogaus likimą nulemiančius uždavinius“⁴⁹. Kadangi apeliacinis procesas yra ne kas kita, o baudžiamojo proceso stadija, tai yra taikomi visi bendrieji baudžiamojo proceso teisės principai tokie, kaip nekaltumo prezumpcija, proceso teisingumas, proporcingumas, teisingumą vykdo tik teismas, rungimosi, proceso viešumas, proceso greitumas, teisė į gynybą, proceso kalba, teismo nepriklausomumas ir nešališkumas, legalumas. Daugumos jų turinys ir apimtis apeliaciniame procese nesiskiria nuo šių principų turinio ir apimties kitomis proceso stadijomis. Visi šie minėti principai išreiškia bendras baudžiamojo proceso idėjas, tačiau neparodo apeliacinio proceso specifikos. Teisės teorijoje⁵⁰ yra skiriami keli apeliacinio proceso principai, būdingi teismų sprendimų kontrolės formoms, tarp jų ir apeliacijai, pvz., draudimo teismui išeiti už apeliacinio skundo ribų principas (lot. *tantum devolutum quantum appellatum*), draudimo priimti sprendimą, labiau nepalankų apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas principas (lot. *non reformatio in peius*), draudimo reikšti naujus reikalavimus ir pateikti naujus argumentus principas, taip pat

⁴⁸Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *supra* note, 11: 266-267.

⁴⁹Raimundas Jurka, Egidijus Losis, Vytautas Sirvydis, „Apdairaus teisingumo beiškant: apeliacijos ribų ir teismo laisvės santykis“, *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 165, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/4568/4223>

⁵⁰Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *supra* note, 11: 280-281

naujų įrodymų pateikimo draudimo principas. Visi baudžiamojo proceso principai yra svarbūs, tačiau apeliacijos baudžiamajame procese formų tematika išskirtini ir analizuotini yra tik du.

Non reformatio in peius principas – tai draudimas priimti sprendimą, labiau nepalankų apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas. Šis principas yra „pripažįstamas be išimties visose apeliacinį procesą turinčiose valstybėse“⁵¹. Literatūroje⁵² išskiriami du principo aspektai:

1) šis principas yra būtina apeliacijos teisės įgyvendinimo sąlyga, nes apeliacijos teisė gali būti reali tik tuomet, kai asmuo naudojantis ja nebijo pabloginti esamos padėties, nes apeliacinės instancijos teismas nepriims apeliantui nepalankesnio sprendimo.

2) dispozityvumo ir rungimosi principai neleidžia teismui peržengti apeliacinio skundo ribų, nes apeliantas skundžia tik jam nepalankų teismo sprendimą ar jo dalį, todėl apeliacinės instancijos teismas neturi teisės kištis į tai, kas yra neskundžiama.

Analizuojant *non reformatio in peius* draudimo principą, būtina atsižvelgti į „Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendaciją Nr. R (92) 17 dėl nuoseklumo skiriant bausmes (priimta 1992 m. spalio 19 d.). Rekomendacijos priedo F dalyje [...] nurodoma, kad tuo atveju, kai teismo sprendimą skundžia tik kaltinamasis, turėtų būti atsižvelgiama į *reformatio in peius* draudimo principą. Tose valstybėse, kuriose prokuroras, kaltinamajam apskundus teismo sprendimą, turi teisę paduoti papildomą (aksesorinį) skundą, šie įgaliojimai neturėtų būti naudojami siekiant pakirsti *reformatio in peius* draudimo principą, taip atgrasant kaltinamuosius nuo teismų sprendimų apskundimo. Rekomendacijos aiškinamajame rašte [...] komentuojant šias nuostatas nurodoma, kad Ministrų Komitetui žinoma teisės apskusti teismo sprendimą reglamentavimo valstybėse narėse įvairovė, tačiau iš principo Ministrų Komitetas priėjo išvadą, jog bendriausia prasme yra neteisinga apeliaciniam teismui skirti sunkesnę bausmę tuo atveju, kai skundas paduotas tik gynybos interesais. Tai ir yra *reformatio in peius* draudimas. Neteisingumas kyla ne tik dėl staigmenos elemento (tais atvejais, kai prokuroro skundas nepaduotas), bet bendresne prasme dėl kaltinamųjų atgrasymo nuo jų teisės apskusti teismo sprendimą įgyvendinimo (Konvencijos protokolo Nr. 7 2 straipsnis). Jeigu bylos baigtis, kaltinamojo požiūriu, padavus skundą gali būti blogesnė (nepalankesnė kaltinamajam), tai atgraso atitinkamus asmenis nuo šios teisės įgyvendinimo“⁵³. Juk apeliantas, įvertinęs galimą apeliacinio skundo padavimo riziką, greičiausiai neskųstų priimto teismo sprendimo, net ir tuo atveju jei jis bus neteisėtas, ir tik todėl, kad bijotų pabloginti savo padėtį vien todėl, kad minėtas principas įstatyme nėra įtvirtintas⁵⁴. Taigi teismų praktika formuojama ta linkme, kad „nuteistojo

⁵¹Goda Ambrasaitė, *supra* note, 32: 12.

⁵²Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *supra* note, 11: 280-281.

⁵³„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164/2014,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/36153398671866/2K-164/2014>

⁵⁴Елена Александровна Борисова. *Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе* (Москва: Городец, 2000), 109.

teisės skūsti, jo manymu, neteisėtus ir nepagrįstus sprendimus įgyvendinimo garantija yra draudimo keisti sprendimą į blogąją pusę (*non reformatio in peius*) principas, kuris iš esmės reiškia, kad [...] asmens padėtis dėl jo paties paduoto skundo negali būti pabloginama. Priešingu atveju asmens atžvilgiu vykstantis procesas būtų neteisingas (nesąžiningas)”⁵⁵. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad nagrinėjant bylą teismuose šio principo laikomasi visose proceso stadijose: „tiek nagrinėjant bylą apeliacine, tiek kasacine tvarka, tiek ir perdavus bylą iš naujo nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teismui nuteistojo padėtis negali būti bloginama, kai byla nagrinėjama pagal jo skundą, t. y. kai procesas tęsiamas paties nuteistojo iniciatyva (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K–733/2007, 2K-312/2008, 2K-274/2009, 2K-276/2012)”⁵⁶.

Draudimo keisti į blogąją pusę principas yra įtvirtintas BPK 320 straipsnio 4 dalyje ir 386 straipsnio 3 dalyje. BPK 320 straipsnio 4 dalyje numatyta: „pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai. Nuteistojo ar išteisintojo padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde”. O BPK 386 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „iš naujo nagrinėdamas bylą, pirmosios instancijos teismas ar apeliacinės instancijos teismas turi teisę sugriežtinti bausmę ar pritaikyti sunkesnę nusikalstamą veiką numatanti baudžiamąjį įstatymą tik tais atvejais, kai nuosprendis ar nutartis panaikinti dėl to, kad reikia pritaikyti sunkesnę nusikalstamą veiką numatanti įstatymą, taip pat kai po nuosprendžio panaikinimo iš naujo nagrinėdamas bylą teismas nustato aplinkybes, rodančias, kad kaltinamasis yra padaręs sunkesnę nusikalstamą veiką”.

Tantum devolutum quantum appellatum principas – tai draudimas apeliacinės instancijos teismui išeiti už apeliacinio skundo ribų. Literatūroje⁵⁷ išskiriama, kad šis principas turi du aspektus:

- 1) tikrinamas teisėtumas ir pagrįstumas tik tos sprendimo dalies, kurią skundžia apeliantas, taip pat nėra tikrinamos tos sprendimo dalys, kurios neskundžiamos.
- 2) tikrinamas apskūsto teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas tik apeliantui, o kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims, kurie neskundė teismo sprendimo, nėra tikrinamas.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleidžiamas šio principo turinys išaiškinant: „apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti bei vertinti tik apskūstos pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą ir neturi tikrinti bei vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos sprendimo dalys, kurios nebuvo apskūstos apeliacine tvarka. Aptariamasis principas draudžia

⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 metų liepos, rugpjūčio mėnesių teismo praktikos apžvalga,” LAT, <http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/lat-praktika/aktuali-praktika-nuo-2015.html>

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 8 d. nutartis, *supra* note, 53.

⁵⁷ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *supra* note, 11: 280-281.

apeliacinės instancijos teismui tikrinti tą sprendimą (jo dalį), kurio apeliantas neskundžia, ir skundžiamo teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas turi būti tikrinamas pagal apeliaciniame skunde nurodytus argumentus”⁵⁸. Taigi „apeliacinio bylos nagrinėjimo ribas nulemia apeliantas, todėl nesunku pastebėti, kad šis principas yra ne kas kita, o dispozityvumo principo raiška apeliaciniame procese”⁵⁹. Pabrėžtina, kad šis principas labiau taikytinas ribotos apeliacijos formos atveju, o tai autorės plačiau ir išsamiau išanalizuota antrame šio darbo skyriuje.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nagrinėjamo principo taikymas turi išimčių: „Konstitucinis teismas, vertindamas teisinį reguliavimą, kuriuo nustatomos bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos ir teismo galimybės ginant viešąjį interesą peržengti skundo ribas, 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime pažymėjo, kad principas *tantum devolutum quantum appellatum* nėra absoliutus *inter alia* tuo požiūriu, kad apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas”⁶⁰. „Tokios šio principo ribos – minėtos bendrosios taisyklės išimtys paprastai būna susijusios su būtinumu apsaugoti, apginti pamatines vertybes – viešąjį interesą. Taigi principas *tantum devolutum quantum appellatum* savaime nesuponuoja, kad apeliacinės instancijos teismas turi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir tai pažeistų konstitucines vertybes”⁶¹. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atkreiptinas dėmesys į tai, kad „negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad viešojo intereso negalėtų apginti teismas, į kurį buvo kreiptasi, taip pat kad teismas, sprenddamas bylą, būtų priverstas priimti tokį sprendimą, kuriuo pačiu būtų pažeidžiamas viešasis interesas, vadinasi, ir kuri nors konstitucijoje įtvirtinta, jos ginama ir saugoma vertybė. [...] Jeigu teismas priimtų tokį sprendimą, tas sprendimas nebūtų teisingas ir tai reikštų, kad teismas Lietuvos Respublikos vardu įvykdė ne tokį teisingumą, kokį įtvirtina konstitucija, taigi pagal konstituciją – ne teisingumą, o šitaip būtų paneigta ir konstitucinė teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, samprata”⁶². Taigi iš to, kas paminėta, teigtina, kad nagrinėjamo principo atžvilgiu teismų praktika formuojama ta linkme, kad principas taikomas su išimtimis, kurios taikomos siekiant įgyvendinti teisingą baudžiamąjį procesą.

Draudimas apeliacinės instancijos teismui išeiti už apeliacinio skundo ribų principas yra įtvirtintas BPK 320 straipsnio 3 dalyje, kur reglamentuojama, kad „teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius

⁵⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos” Nr. 35/03-11/06, LRKT, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta218/content>

⁵⁹Goda Ambrasaitė, *supra* note, 32: 13.

⁶⁰„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-533-942/2015,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/169210154068824/2K-533-942/2015>

⁶¹Raimundas Jurka, Egidijus Losis, Vytautas Sirvydis, *supra* note, 49: 169.

⁶²Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41.

skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti, tačiau jeigu teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių BPK pažeidimų, jis, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems”.

Aptariant apeliacijos principus paminėtina, kad taikant BPK 320 straipsnio 3 dalį yra Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime išaiškinimas dėl principo turinio, tačiau bendrosios praktikos teismuose šiuo metu atsirado neaiškumas dėl 320 straipsnio 4 dalies atitikties Konstitucijai ta apimtimi, kuria draudžia baudžiamąją bylą apeliacine tvarka pagal nuteistojo apeliacinį skundą nagrinėjančiam teismui pabloginti kito nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla nutraukta, padėtį nesant dėl to prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundo. Pabrėžtina, kad šis klausimas autorės plačiau aptariamas trečiame šio darbo skyriuje.

Apibendrinant apeliacijos principus teigtina, kad apeliacija yra paremta bendraisiais baudžiamojo proceso principais, tačiau ypatingą reikšmę turi du – *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum* principai. Nagrinėjant minėtus principus teismų praktikoje, atskleistas šių principų turinys. Draudimas priimti sprendimą, labiau nepalankų apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas, užtikrina, kad dėl skundo padavimo apeliantui nekils neigiamos pasekmės, bloginančios apelianto padėtį labiau nei prašoma apeliaciniame skunde. Draudimas apeliacinės instancijos teismui išeiti už apeliacinio skundo ribų užtikrina, kad bus tikrinamas teisėtumas ir pagrįstumas tik tos sprendimo dalies, kurią skundžia apeliantas, tačiau su tam tikromis išlygomis, nes teismas tam tikrais atvejais gali ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas tam, kad sprendimas būtų teisingas ir dėl to būtų nepažeistos konstitucinės vertybės bei apgintas viešasis interesas.

Aptariant visą skyrių, kuriame išnagrinėta apeliacija baudžiamajame procese, darytina išvada, kad teisminė valdžia ne tik skirta vykdyti teisingumą, bet turi atlikti kontrolės funkciją, kuri garantuotų žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą bei gynybą. Pati apeliacijos esmė ir reikšmė suponuoja pagrindines apeliacinės instancijos teismui funkcijas – tai neleisti įsisteiti neteisėtiems ir nepagrįstiems nuosprendžiams, šalinti žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas. Nesuvokiama apeliacijos samprata ir be apeliacijos principų, kurie išreiškia bendras baudžiamojo proceso idėjas. Siekiant atskleisti apeliacijos formų turinį itin reikšmingi du principai – tai *tantum devolutum quantum appellatum* ir *non reformatio in peius* principai, kuriais remiantis formuojama teismų praktika apeliaciniame instancijoje.

2. BAUDŽIAMAJAME PROCESSE EGZISTUOJANČIOS APELIACIJOS FORMOS IR ESMINIAI JŲ BRUOŽAI

2.1. Apeliacijos baudžiamajame procese sampratos ir formų sąveika

Pripažinus, kad teismas klysta ir šaliai suteikus teisę skųsti jai priimtą nepalankų sprendimą, reikia rasti atsakymą į klausimą, koks mechanizmas turėtų padėti tikrinti teismo sprendimus⁶³. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta teisminio nagrinėjimo procesinių pakopų sistema, skirta šalinti žemesnių instancijų teismų klaidas, „užkirsti kelią neteisenumui ir visa tai yra atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimo ne tik atitinkamu byla nagrinėjančios bendrosios kompetencijos teismu, bet ir visa bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non*“⁶⁴. Kaip ir buvo minėta nagrinėjant apeliacijos ypatumus, egzistuoja teismų sprendimų kontrolės formų sistema – tai vidinė teismų kontrolės priemonė teismų sprendimų pagrįstumui ir teisėtumui tikrinti, padarytoms klaidoms šalinti.

Teisės moksle⁶⁵ yra skiriami įprasti ir išimtiniai teismų sprendimų kontrolės būdai. Teismų sprendimų kontrolės būdams būdingi požymiai neatskleidžia įvairaus ir sudėtingo apeliacijos instituto esmės, nors ir žymimas tuo pačiu „apeliacijos“ terminu, tačiau apeliacinis procesas savo esme ir turiniu yra gana skirtingas. Abstraktus apeliacijos paskirties apibūdinimas išsamiai neatskleidžia konkrečioje valstybėje egzistuojančios apeliacinio proceso sampratos⁶⁶, būtina įsigilinti į tai, ar teisminė kontrolė įgyvendinama per pirmosios instancijos teismo sprendimo klaidų ištaisymą, ar kaip bylos išsprendimą aukštesnės instancijos teisme naujai. Ir visa tai yra aiškinama dviejų pagrindinių apeliacijos formų – visiškos (neribotos) ir dalinės (ribotos) apeliacijos egzistavimu. Skirtingas apeliacijos esmės suvokimas lemia nemažas apeliacinį procesą reglamentuojančių nuostatų skirtynes. Dėl šios priežasties sunku pateikti bendrą apeliacijos apibrėžimą skirtingas apeliacijos formas pasirinkusioms valstybėms, išskirti esminius visoms valstybėms būdingus šio instituto požymius⁶⁷. Taigi apeliacijos samprata ir apeliacijos formos yra neatsiejami analizės objektai, siekiant atskleisti apeliacinio proceso esmę ir paskirtį konkrečių formų atveju, jų tarpusavio sąveiką, nes skirtingas apeliacijos formas pasirinkusiose valstybėse skiriasi ir pati apeliacijos samprata.

Nors apeliacinis procesas yra beveik visų valstybių teisėje, tačiau literatūroje⁶⁸ nėra vieningo požiūrio ir nesutariama, ar apeliacinis procesas turėtų reikšti bylos nagrinėjimą iš naujo

⁶³Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *supra* note, 11: 264.

⁶⁴Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, *supra* note, 46

⁶⁵Irma Randakevičienė, „Baudžiamojo proceso atnaujinimas: samprata ir pagrindinės rūšys,” *Jurisprudencija* 91, 1 (2007): 78, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2778/2582>

⁶⁶Laima Garnelienė ir Ernestas Rimšelis, *supra* note, 5: 244

⁶⁷Goda Ambrasaitė, *supra* note, 32: 8.

⁶⁸Peter D. Marshall, „A Comparative Analysis of the Right To Appeal,” *Duke Journal of Comparative & International Law*, 22 (2011): 45, https://works.bepress.com/peter_marshall/1/; Goda Ambrasaitė, „Apeliacijos rūšių

(lot. *de novo*), ar turėtų būti suvokiamas kaip priimto sprendimo arba nuosprendžio patikrinimas (lot. *revisio prioris instantiae*). Teisės moksle⁶⁹ vieni teigia, kad teismų sprendimų kontrolės formos yra proceso tąsa, t. y. veikia kaip bylos atnaujinimas ir pakartotinis bylos nagrinėjimas aukštesnės instancijos teisme dalyvaujant kitiems teisėjams, o proceso dalyvio skundas tokiu atveju yra suprantamas kaip pasiūlymas pratęsti procesą, kur sprendžiama ne dėl teismo priimto sprendimo pagrįstumo ir teisėtumo, bet tai, ar pati byla išspręsta teisingai. Tačiau kiti teigia, kad teismų sprendimų kontrolės formos yra ne pakartotinis bylos nagrinėjimas iš esmės, o teismų sprendimų pagrįstumo ir teisėtumo patikrinimo priemonė, todėl tokiu atveju procesas nėra laikomas proceso pirmosios instancijos teisme tęsiniu, o tampa savarankišku procesu, kuris yra nulemtas skunde išdėstytų apskundimo pagrindų. Abi nuomones vienija tai, kad yra pripažįstama, jog visose demokratinių valstybių baudžiamuosiuose procesuose egzistuoja galimybė peržiūrėti ir patikrinti priimtus pirmosios instancijos teismų nuosprendžius ir galutines nutartis. Pripažįstant, kad teismas, nagrinėdamas bylą, gali suklysti, kartu pripažįstama nepatenkinto proceso dalyvio teisė apskusti teismo sprendimą aukštesnės instancijos teismui. Taigi nors ir apeliacinis procesas įvairiose valstybėse ir skiriasi, bet teismų sprendimų kontrolės formų sistema sudaro galimybę apeliuoti galimai neteisingus sprendimus.

Apeliacijos formų takoskyrai yra būtinas atsakymas į klausimą ar apeliacija sukelia taip vadinamąjį devoliucinį efektą – bylos nagrinėjimo perkėlimą į antrosios instancijos teismą. Didesnių diskusijų nekyla dėl kitų apeliacijos sukeltų teisinių padarinių. Padavus apeliacinį skundą, yra sustabdomas teismo sprendimo ar nuosprendžio įsiteisėjimas – tai vadinama suspensyvinio apeliacijos efektu. Kartu su sprendimo (nuosprendžio) įsiteisėjimo sustabdymu yra sustabdomas ir jo vykdymas⁷⁰. Pagal tai ar apeliacija suprantama kaip pakartotinis bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme, ar kaip pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės mechanizmas, nustatoma visiškai (neribotai) ar dalinei (ribotai) apeliacijos formai priskirtinas apeliacinis procesas.

Nors akivaizdu, kad „pakartotinis bylos nagrinėjimas“ akivaizdžiai skiriasi nuo „sprendimo kontrolės“, praktikoje atriboti visišką ir dalinę apeliaciją nėra taip lengva⁷¹. Tinkamas apeliacijos formų atribojimas atskleidžia apeliacinio proceso paskirtį. Apeliacijos formų identifikavimas atskleidžia ar galima sieti pirmosios instancijos teismo sprendimo panaikinimą apeliacinės instancijos teisme su pirmosios instancijos teismo klaida ar jos

įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui,” *Teisė* 43, (2002): 8; Laima Garnelienė ir Ernestas Rimšelis, *supra* note, 5: 244. Kristina Petrošienė, *supra* note, 6.

⁶⁹ Irma Randakevičienė, *supra* note, 10: 184-185; Irma Randakevičienė, *supra* note, 65: 78;

⁷⁰ Kristina Petrošienė, *supra* note, 6.

⁷¹ Goda Ambrasaitė, „Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui,” *Teisė* 43, (2002): 8, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367185649416/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

nebuvimu. Apeliacijos formos apibrėžimas padeda nustatyti bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas ir apeliacinės instancijos teismo kompetencijų apimtį. Visa tai labai svarbu taikant apeliacinį procesą reglamentuojančias normas. „Apeliacijos samprata ir valstybės pasirinktas apeliacijos modelis nustato fundamentalius baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme principus, be to, tai iš esmės lemia [...] teismų funkcijas ir visuomenės požiūrį į kiekvienos teismo instancijos svarbą ir teismų sistemą apskritai”⁷². Vadovaujantis pasirinkta apeliacijos forma galima tinkamai sureguliuoti apeliacijos institutą.

Kadangi labai ryškus yra apeliacijos sampratos skirtumas esant dalinei ir visiškai apeliacijos formai arba kitaip tariant modeliui, todėl toliau aptariami šioms apeliacijos formoms būdingi bruožai, panašumai ir skirtumai, tuo siekiant atskleisti apeliacijos baudžiamajame procese sampratos ir formų santykį.

Visiškos (neribotos) apeliacijos atveju bylos nagrinėjimas iš pirmosios instancijos teismo apelianto iniciatyva perkeliamas į apeliacinės instancijos teismą ir jame yra tęsiamas. Kadangi apeliacija laikoma pakartotiniu bylos nagrinėjimu, tai apeliacinės instancijos teismas turi pats tinkamai išspręsti bylą ir ištaisyti pastebėtas klaidas, o ne grąžinti bylą į pirmąją instanciją. Taigi apeliacinis procesas tampa tolesne pirmosios instancijos proceso stadija, todėl teismas yra įpareigojamas iki galo išspręsti bylą, patvirtinti ar pakeisti pirmosios instancijos teismo sprendimą, o byla grąžinama iš naujo nagrinėti tik išimtiniais atvejais. Tačiau pabrėžtina, kad pirmosios instancijos teismo sprendimo panaikinimas nereiškia, kad pirmosios instancijos teismas atliko savo darbą blogai, nes apeliacinės ir pirmosios instancijų teismai nėra susiję instancinės kontrolės ryšiais⁷³.

Pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą galima tikrinti remiantis ne tik bylos medžiaga, bet ir papildomai pateiktais naujais įrodymais. Visiškos apeliacijos atveju teisė pateikti naujus įrodymus apeliacinės instancijos teismui neribojama, svarbu tik, kad iš naujo pateikti įrodymai būtų susiję su byla. Pavyzdžiui, gali būti ne tik pakartotinai apklausiami pirmosios instancijos teisme apklausti, bet ir nauji liudytojai. Todėl darytina išvada, kad esant tokiai apeliacijos formai teismo nagrinėjimo dalykas apeliacinės instancijos teisme yra ne pirmosios instancijos teismo sprendimas, o neperžengiant apeliacinio skundo ribų apeliacinės instancijos teismui perduotas ginčas. Kadangi leidžiama pateikti naujų įrodymų, o byla nagrinėjama pakartotinai, apeliacinės instancijos teismas visada pats tiria ir vertina įrodymus ir dėl to negali bylos perduoti pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Ši taisyklė vadinama evokacijos principu (*evocatio* – iššaukimas)⁷⁴. Taigi galima teigti,

⁷²Laima Garnelienė ir Ernestas Rimšelis, *supra* note, 5: 244.

⁷³Goda Ambrasaitė, *supra* note, 71: 9.

⁷⁴Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *supra* note, 11: 271-275.

kad toks apeliacinis procesas naujų įrodymų teismui pateikimo ir nagrinėjimo atžvilgiu yra faktiškai identiškas pirmosios instancijos procesui.

Neribota apeliacija remiasi vadinamojo vieningo apeliacinio proceso teorija, pagal kurią apeliacinio nagrinėjimo objektas apeliacinės instancijos teisme yra ne pirmosios instancijos teismo sprendimas, o pirmosios instancijos teisme suformuluotas ginčo dalykas. O tai reiškia, kad apeliacinės instancijos teisme ginčijamas ne pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, o žiūrima, ar byla buvo išspręsta teisingai, atsižvelgiant tiek į pirmosios instancijos teisme, tiek į vėliau pateiktą faktinę medžiagą⁷⁵. Tokiame apeliaciniame procese apeliacija reiškia ne tik pirmosios instancijos teismo sprendimo įsiteisėjimo sustabdymą, bet ir – svarbiausia – ginčo perkėlimą iš pirmosios instancijos į apeliacinės instancijos teismą⁷⁶. Taigi neribotos (visiškos) apeliacijos formą „galima apibūdinti kaip antrąją pirmąją instanciją arba kaip pakartotinį bylos nagrinėjimą aukštesnės instancijos teisme“⁷⁷, nes byla analogiškai nagrinėjama apeliacinėje instancijoje, kaip kad nagrinėjama pirmojoje instancijoje, siekiant ne patikrinti sprendimo pagrįstumą ir teisėtumą, o perspręsti bylą iš naujo.

Lietuvoje formuojama teismų praktika rodo, kad „pagal baudžiamojo proceso įstatymą apeliacinės instancijos teismas gali atlikti įrodymų tyrimą. Įrodymų tyrimas atliekamas ir atnaujinamas pagal BPK XXI skyriuje nustatytas taisykles (BPK 324 straipsnio 6 dalis). [...] Apeliacinės instancijos teismas turi teisę, bet ne pareigą, visose bylose atlikti visų įrodymų tyrimą“⁷⁸. Teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad apeliacinės instancijos teismas turi ištirti tik pirmosios instancijos teismo netirtas aplinkybes ir pakartotinai ištirti tik tuos turinčius esminės reikšmės teismo išvadoms įrodymus, kurie yra priešaringi ir prieštaravimų negalima pašalinti be pakartotinio tų įrodymų ištyrimo (kasacinės bylos Nr. 2K-109/2009, 2K-516/2011)⁷⁹. Taigi įrodymų tyrimo atžvilgiu teismui yra suteikta diskrecijos teisė reikalaujant ir tiriant naujus įrodymus apeliacinėje instancijoje.

Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, teigtina, kad išskirtinis visiškos arba dar kitaip vadinamos neribotos apeliacijos bruožas ir yra tai, kad apeliacinis procesas apeliacinės instancijos teisme iš esmės atkartoja pirmosios instancijos teismo procesą, kur pakartojamas visas bylos nagrinėjimas ir neatsižvelgiama į priimtą teismo sprendimą, o priimamas naujas savarankiškas apeliacinės instancijos teismo sprendimas. Visiškos (neribotos) apeliacijos atveju nėra naujų įrodymų pateikimo apeliacinės instancijos teisme ribojimų. Dar vienas svarbus

⁷⁵Goda Ambrasaitė, *supra* note, 32: 9.

⁷⁶Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *supra* note, 11: 271.

⁷⁷Laima Garnelienė ir Ernestas Rimšelis, *supra* note, 5: 245.

⁷⁸„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-603/2012,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/150237450335184/2K-603/2012>

⁷⁹„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47/2012,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/202777017963630/2K-47/2012>

aspektas, kad apeliacinės instancijos teismas, negrąžindamas bylos į pirmosios instancijos teismą (išimtis būtų tik dėl absoliučių pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindų nustatymo) persprendimui, privalo savarankiškai užbaigti bylą, priimdamas naują sprendimą. Taigi tokiu atveju teigiama, kad bylas apeliacinės instancijos teismas nagrinėja *de novo* arba *novum judicium*.

Visiškai kitaip procesas suvokiamas dalinės, t. y. ribotos, apeliacijos atveju. Literatūroje⁸⁰ teigiama, kad dalinės apeliacijos modelį pasirinkusiose valstybėse pripažįstama, jog bylos procesas turi būti koncentruojamas pirmosios instancijos teisme, kur apeliacijos paskirtis – tai pirmosios instancijos teismo teisinių bei faktinių klaidų taisymas. Dalinės apeliacijos atveju nėra ribojama apeliacinės instancijos teismo teisė grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui ir ši teismo teisė paaiškinama pačia dalinės apeliacijos prigimtimi – dalinės apeliacijos atveju apeliacinės instancijos teismo vaidmuo apsiriboja išimtinai pirmosios instancijos teismo sprendimo kontrolės funkcija. Apeliacinis teismas neturi teisės pildyti bylos medžiagos, išimtis nebent jei tik pasirodytų, kad aiškiai medžiagos nepakanka apskųstajam sprendimui priimti, apskųstąjį sprendimą panaikinti ir bylą grąžinti pirmosios instancijos teismui papildyti. Taigi šiuo atveju byla ne persprendžiama iš naujo apeliacinės instancijos teisme, o tik patikrinamas pirmosios instancijos teismo sprendimas pagrįstumas ir teisėtumas.

Esant tokiam požiūriui, kad apeliacinės instancijos teismo paskirtimi gali būti laikomas ne pakartotinis bylos nagrinėjimas, o jau priimto teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimas, apeliacinės instancijos teismo nagrinėjimo dalykas yra ne ginčas dėl teisės, o pirmosios instancijos teismo sprendimas, jo teisėtumo ir pagrįstumo klausimas. Tokiu atveju teigiama, kad bylos apeliacinės instancijos teismas nenagrinėja *de novo*, o apeliacija reiškia tik pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimą, t. y. *revisio prioris ins tantiae*. Šiuo atveju apeliacijos paskirtimi tampa ne tik privataus šalių intereso gynimas, bet ir viešojo intereso apsauga, t. y. apeliacija turi neleisti, kad įsiteisėtų neteisėti ir nepagrįsti teismų sprendimai⁸¹.

Lietuvos teismų praktika formuojama ta linkme, jog „apeliacinio proceso paskirtis yra užtikrinti, kad neįsiteisėtų neteisėti ir nepagrįsti pirmosios instancijos teismų nuosprendžiai (nutartys). Nuosprendis yra teisėtas, kai jis priimtas ir surašytas laikantis baudžiamojo ir baudžiamojo proceso įstatymų bei kitų teisės aktų. Nuosprendis yra pagrįstas, kai jame padarytos išvados dėl nusikalstamo įvykio, nusikalstamos veikos sudėties, kaltinamojo kaltumo ar

⁸⁰Goda Ambrasaitė, *supra* note, 71: 9-10.

⁸¹Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *supra* note, 11: 274.

nekalto, paskiriamos bausmės ir kitų nuosprendyje sprendžiamų klausimų pagrįstos išsamiai ir nešališkai ištirtais ir teisingai įvertintais įrodymais”⁸².

Dalinė apeliacija remiasi atskirojo apeliacinio proceso koncepcija, pagal kurią apeliacinis procesas nėra pirmosios instancijos teismo proceso tęsia. Apeliacinis procesas yra savarankiškas, turi savo objektą – pirmosios instancijos teismo sprendimą (jo teisėtumą ir pagrįstumą). Suprantama, kad apie pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą turėtų būti sprendžiama remiantis tais pačiais duomenimis, kuriuos, priimdamas ginčijamą sprendimą, turėjo pirmosios instancijos teismas, todėl pateikti naują medžiagą apeliacinės instancijos teisme šį modelį pasirinkusiose valstybėse paprastai negalima arba galima tik išimtiniais atvejais (naujų įrodymų pateikimo galimybė apeliacinės instancijos teisme dažniausiai siejama su pirmosios instancijos teismo padaryta klaida nepagrįstai atsisakant priimti šalių pateiktus įrodymus, rečiau – objektyviai nulemtu šalių nesugebėjimu pateikti reikalingą medžiagą pirmosios instancijos teismui)⁸³. Taigi dalinė (ribota) apeliacija suprantama kaip pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo kontrolės forma, kuri skirta patikrinti sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą neperžengiant apeliacinio skundo ribų, dėl to naujų įrodymų pateikimas yra ribojamas.

Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, teigtina, kad ribotos apeliacijos atveju apeliacinės instancijos teismas tik patikrina pirmosios instancijos teismo priimtą sprendimą. O faktinės bylos aplinkybės iš naujo tiriamos tik tuo atveju, jei apeliantas ginčija jų ištyrimo pirmosios instancijos teisme tinkamumą, kitu atveju naujų įrodymų pateikimas apeliacinės instancijos teisme griežtai ribojamas, o jei reikia pildyti bylos medžiagą, tada byla grąžinama iš naujo nagrinėti į pirmosios instancijos teismą.

Tiek ribotos, tiek ir neribotos apeliacijos formos atveju byloje gali būti tikrinami ir faktiniai ir teisiniai bylos aspektai, priklausomai nuo formos. Skiriasi tik kaip tai bus padaryta: ar apeliacija laikoma pakartotiniu bylos nagrinėjimu, kur apeliacinės instancijos teismas turi pats tinkamai išspręsti bylą ir ištaisyti pastebėtas klaidas, negrąžindamas bylos į pirmąją instanciją; ar apeliacija suvokiama kaip pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo patikrinimas, kur faktinės bylos aplinkybės iš naujo tiriamos tik tuo atveju, jei apeliantas ginčija jų ištyrimo pirmosios instancijos teisme tinkamumą, kitu atveju naujų įrodymų pateikimas apeliacinės instancijos teisme ribojamas, o jei reikia pildyti bylos medžiagą, tada byla grąžinama iš naujo nagrinėti į pirmosios instancijos teismą. Kalbant apie teisinį ir faktinį bylos aspektą, „bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis yra sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų

⁸² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-204/ 2008,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/241857729195649/2K-204/2008>

⁸³ Goda Ambrasaitė, *supra* note, 32: 10.

nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas)⁸⁴.

Pagal Lietuvoje formuojamą teismų praktiką, teigtina, kad „bylų apeliacinio nagrinėjimo proceso paskirtis yra pagal proceso dalyvių apeliacinius skundus patikrinti neįsiteisėjusio pirmosios instancijos teismo sprendimo pagrįstumą bei teisėtumą (BPK 320 straipsnio 3 dalis) ir prireikus ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytas klaidas. Jeigu nagrinėjant bylą apeliacine tvarka nustatoma, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai taikė materialinės ir (ar) procesinės teisės normas, tokia klaida turi būti taisoma pačiam apeliacinės instancijos teismui priimant teisėtą bei pagrįstą baigiamąjį aktą, o ne BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto pagrindu perduodant bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teisme. Apeliacinės instancijos teismas gali ištaisyti visas klaidas, padarytas nustatant faktines bylos aplinkybes bei taikant įstatymus, įskaitant ir pirmosios instancijos teismo padarytas nuosprendžio surašymo klaidas”⁸⁵.

Ne veltui tiek teismų praktikoje, kuri remiasi Konstitucinio Teismo jurisprudencija, tiek ir teisės doktrinoje prieinama prie išvados, kad Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje šiandien apeliacinis procesas vis labiau suprantamas ne kaip priimto sprendimo patikrinimas (*revisio prioris instantiae*), o kaip bylos nagrinėjimas iš naujo (*de novo*) arba pakartotinai (lot. *novum iudicium*)⁸⁶. Baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjimas suprantamas kaip bylos nagrinėjimas iš naujo neperžengiant apeliacinių skundų nustatytų ribų, o apeliacinės instancijos teismo pareiga atlikti ne tik pirmosios instancijos teismo ištirtų, bet ir naujų įrodymų tyrimą. Taigi iš esmės vis labiau linkstama prie visiškos apeliacijos modelio, kuris teisės moksle suprantamas kaip pakartotinis ginčo ar jo dalies nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme. Pabrėžtina, kad neperžengiant apeliacinio skundo apibrėžtų ribų, siekiama nustatyti ar ginčas pirmosios instancijos teisme buvo išspręstas teisingai tiek faktiniu, tiek teisiniu aspektu⁸⁷.

Remiantis literatūra⁸⁸ ir išnagrinėjus esminius abiejų apeliacijos formų bruožus, išskirti ir susisteminti tokie esminiai šių **abiejų apeliacijos formų skirtumai**:

⁸⁴Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41.

⁸⁵„Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-425/2012,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/175863982153128/2K-425/2012>

⁸⁶Laima Garnelienė ir Ernestas Rimšelis, *supra* note, 5: 244; „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamojo ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (I) AB-45-1”. LAT. Žiūrėta 2017 kovo 4 d. www.lat.lt/download/1741/apzvalga_itariamojo%20ir%20kaltinamojo%20teises.docx; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis, *supra* note, 42.

⁸⁷*Ibid.*

⁸⁸Goda Ambrasaitė, „Apeliacinis procesas: pagrindinės Civilinio proceso kodekso naujovės,” *Jurisprudencija* 37, 29 (2003): 9, <http://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3473/3267>

1. apeliacinio nagrinėjimo objektas. Ribotos apeliacijos formos atveju objektas yra pirmosios instancijos teismo sprendimas (teisėtumas ir pagrįstumas), o neribotos apeliacijos formos atveju objektas yra apeliacinės instancijos teismui perduotas šalių ginčas;

2. įrodymų pateikimas. Ribotos apeliacijos formos atveju naujų įrodymų pateikimas apeliacinės instancijos teismui yra draudžiamas (galimas tik išimtiniais atvejais), o neribotos – leidžiamas be apribojimų;

3. sprendimo naikinimo pagrindai. Ribotos apeliacijos formos atveju panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą apeliacine tvarka galima tik esant pirmosios instancijos teismo teisės ar fakto klaidai, o neribotos – tiek teismo, tiek proceso šalių klaidoms esant;

4. bylos baigtis. Ribotos apeliacijos formos atveju teismas turi teisę grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, o neribotos – apeliacinės instancijos teismas privalo pats užbaigti tarp šalių kilusį ginčą.

Apibendrinant pateiktus skirtumus, pažymėtina, kad ribotos apeliacijos atveju apeliacinės instancijos teismo nagrinėjimo dalykas yra ne ginčas dėl teisės, o pirmosios instancijos teismo sprendimas, jo teisėtumo ir pagrįstumo klausimas. Ribotos apeliacijos paskirtis yra pirmosios instancijos teismo padarytų teisės ir fakto klaidų ištaisymas (*revisio prioris instantiae*), o ne pakartotinis bylos nagrinėjimas arba „antrasis bandymas“, kaip yra neribotoje apeliacijoje. Ribota apeliacijos forma neturi devoliucinio poveikio, nes jokie nauji įrodymai ar kitokia medžiaga, nepateikta pirmosios instancijos teismui ir jo netirta, nėra leidžiama, priešingai nei neribotos apeliacijos atveju. Svarbu ir tai, kad neribotos apeliacijos atveju teismas išsprendžia ginčą, o ribotos atveju grąžina bylą pirmosios instancijos teismui.

Nepaisant gan ženklių aptartų apeliacijos modelių skirtumų, literatūroje⁸⁹ išskiriami **abiejoms apeliacijos formoms būdingi požymiai:**

- 1) apeliacine tvarka skundžiami neįsiteisėję pirmosios instancijos teismo sprendimai, apeliacinio skundo padavimas sustabdo sprendimo įsiteisėjimą (suspensyvus apeliacijos efektas),
- 2) apeliacine tvarka bylą nagrinėja aukštesnės instancijos teismas,
- 3) apeliacine tvarka gali būti tikrinamas tiek teisinis, tiek faktinis bylos aspektas,
- 4) draudžiama priimti sprendimą, labiau nepalankų apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas (*non reformatio in peius principas*),
- 5) draudžiama apeliacinės instancijos teismui išeiti už apeliacinio skundo ribų (*tantum devolutum quantum appellatum principas*).

Apibendrinant abiejoms apeliacijos formoms būdingus požymius teigtina, kad pirmi du požymiai, net nekelia klausimų, nes jau pati apeliacija, neatsižvelgiant į jos formas, apibrėžiama kaip baudžiamojo proceso stadija neįsiteisėjusiems pirmosios instancijos teismo sprendimams

⁸⁹Goda Ambrasaitė, *supra* note, 32: 11.

patikrinti, kur teisminėse stadijose teisminė kontrolė įgyvendinama per instancinę teismų sistemą, kai aukštesnės instancijos teismas tikrina žemesnės instancijos teismo priimto nuosprendžio ar kito sprendimo teisingumą. Abiejų formų atveju apeliacinėje instancijoje yra tikrinamas pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, o pati apeliacija įgyvendinama laikantis apeliacijos principų.

Visiškos ir ribotos apeliacijos negalima vertinti vienareikšmiškai. Jos abi turi ir privalumų, ir trūkumų. Šių privalumų ir trūkumų analizė ir nulemia valstybės pasirinktos apeliacijos baudžiamajame procese formos įstitvirtinimą apeliaciniame procese. **Išskirtini šie visiškos (neribotos) apeliacijos ir dalinės (ribotos) apeliacijos formų privalumai ir trūkumai:**

1) Neribotos apeliacinės sistemos privalumas – tai sudaromos palankesnės galimybės išsamiai išnagrinėti bylos aplinkybes. Šio modelio atžvilgiu apeliacinės instancijos teismas turi išnagrinėti ir bylos aplinkybes, ir teisės taikymą. *Neribota apeliacinė sistema kritikuojama*, nes sudaro sąlygas vilkinti procesą, gali paskatinti instancinio mentaliteto formavimąsi visuomenėje bei pirmosios instancijos sprendimo nuvertinimą, o taip pat reikėtų turėti omenyje, kad pirmosios instancijos teismo sprendimas jau priimtas ir apeliacinis skundas dėl bylos peržiūrėjimo turėtų būti pareiškiamas atsižvelgiant į tai, juk išsiaiškinti bylos aplinkybes ir faktais pagrįsti sprendimą yra pirmosios instancijos teismo kompetencija⁹⁰. Taigi pirmosios instancijos teismo sprendimas yra tarsi laikino pobūdžio, kurio teisinė galia patvirtinama tik apeliacijai pripažinus jį esant teisingą arba pats apeliacinės instancijos teismas priima naują sprendimą. Tokiu atveju nuvertinamas procesas pirmosios instancijos teisme ir paneigiama pati teismų sprendimų kontrolės formų instituto esmė. Proceso dalyvis ir pati visuomenė suvokia, kad jeigu byla nebus išnagrinėta kelių pakopų teismuose, teisingumas nebus pasiektas. Todėl teigiama, kad proceso tąsos, arba vieningo proceso, teorija ugdo instancinį žmonių mentalitetą⁹¹. „Teisėjai pirmosios instancijos teisme procesą laiko paruošiamąja pagrindinio proceso apeliacinės instancijos teisme repeticija, todėl į savo funkcijas žiūri be didesnės atsakomybės“⁹². Todėl toks proceso modelis yra brangus tiek bylininkams, tiek valstybei, nes reikia turėti ne tik pakankamai apeliacinės instancijos teismų, bet ir teisėjų. Beje, pasaulinėje praktikoje yra pavyzdžių, kai naujo, pakartotinio bylos nagrinėjimo apeliacinėje instancijoje atsisakyta ir pereita tik prie teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimo⁹³.

⁹⁰Salomėja Zaksaitė ir Michail Bron, *supra* note, 3: 106.

⁹¹Irma Randakevičienė, *supra* note, 10: 184.

⁹²Л.В Головкин, Гуценко К.Ф. (ред.), Филимонов Б.А. *Уголовный процесс западных государств* (Москва: ИКД Зерцало, 2001), 450.

⁹³Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *supra* note, 11: 273.

2) Ribotos apeliacijos privalumas – tai sudaromos palankesnės sąlygos mažinti proceso trukmę, drausmina proceso dalyvius⁹⁴. Esant ribotai apeliacijai negali įsigalėti instancinis mentalitetas, byla apeliacinės instancijos teisme išnagrinėjama greičiau, o apeliaciniai teismai, sumažėjus skundų srautui, neužverčiami bylomis, didėja pirmosios instancijos teismo vaidmuo, šalys išvengia viena kitos staigmenų, nesąžininga šalis praranda galimybę vilkinti procesą⁹⁵. Ginčo šalys yra verčiamos atidžiau rūpintis proceso eiga ir jau pirmojoje instancijoje pateikti visus turimus įrodymus. Be to, veiksmingai užkertamas kelias nesąžiningai šaliai vilkinti procesą ir įgyvendinamas proceso operatyvumo principas bei dalyvaujančių byloje asmenų teisė į bylos išnagrinėjimą per protingą terminą. Taigi siekiama panaikinti galimybę piktnaudžiauti procesu ir skatinti bylos dalyvius prisidėti prie greito ir išsamaus bylos ištyrimo, bylinėtis sąžiningai, atskleidžiant bylai reikšmingus duomenis jau pirmosios instancijos teisme, o ne sukuriant netikėtumus po pirmosios instancijos teismo sprendimo priėmimo⁹⁶. **Ribota apeliacinė sistema kritikuojama**, nes gali nukentėti nepatyrusi šalis, ypač pirmosios instancijos teisme neturėjusi advokato. Be to, ribota apeliacija neleidžia teismui savo iniciatyva aiškintis tam tikrų bylos aplinkybių, kai šito reikalauja viešasis interesas, taip pat neleidžia tikrinti byloje esančių įrodymų svarumo ir tikrumo, pašalinti jų prieštaravimą. Be to, esant ribotai apeliacijai labai svarbu, kad apeliacinės instancijos teismas nebūtų formalus, teisingai taikytų teisės normas, suteikiančias jam teisę išimtiniais atvejais priimti naujus įrodymus⁹⁷. Taigi ribota apeliacija mažina teisingo sprendimo byloje priėmimo galimybę.

Aptariant apeliacijos formų privalumus ir trūkumus, pabrėžtina, kad neribotos apeliacijos formos atveju apeliacinės instancijos teismas turi didesnę veikimo laisvę nei esant ribotai apeliacijai, nes gali neribotai priimti naujus įrodymus, taip pat beveik visada gali pats užbaigti šalių ginčą, negrąžindamas bylos į pirmąją instanciją. Visiškai kitaip yra dalinės apeliacijos atveju, kur teismui yra nubrėžiamos griežtos apeliacinio skundo ribos ir naujų įrodymų pateikimo draudimas. Ribotos apeliacijos formos atveju procesas nėra proceso pirmosios instancijos teisme tęsinys, kaip kad galima būtų pasakyti neribotos apeliacijos formos atveju. Tai savarankiškas procesas, kurį nulemia tam tikri skunde išdėstyti apskundimo pagrindai. To pasekoje ribotos apeliacijos formos atveju dauguma bylų teisingai turi būti išnagrinėtos jau pirmosios instancijos teisme, nes apeliacija taip kaip neribotos apeliacijos formos atveju nėra „antrasis bandymas“ laimėti byla.

Kiekvienos valstybės teisės sistema turi unikalių bruožų, todėl sunku būtų rasti tokią valstybę, kurios baudžiamajame procese egzistuočiau tik ribota arba tik neribota apeliacijos forma.

⁹⁴Goda Ambrasaitė, *supra* note, 32: 10.

⁹⁵Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *supra* note, 11: 276.

⁹⁶Salomėja Zaksaitė ir Michail Bron, *supra* note, 3: 106.

⁹⁷Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius, *op. cit.*, 276.

Nepaisant to, kad Lietuvos baudžiamajame procese nėra įtvirtinta pilnoji apeliacija, kuri apskritai ir atspindi proceso tautos koncepciją, tokia bylos išnagrinėjimo visose instancijose būtinybės nuomonė, deja, yra prigijusi. Manoma, kad neišnagrinėjus bylos kelis kartus, – pirmojoje instancijoje, apeliaciniame procese bei kasacinėje instancijoje, – nėra tikima priimto sprendimo teisingumu, reikalaujama, baudžiamajam procesui pasibaigus, jį atnaujinti vien tam, kad dar kartą būtų galima įsitikinti, ar byloje nustatyta tiesa. Iš dalies tokį mentalitetą formuoja ir nemažas pakeičiamų bei panaikinamų žemesniųjų teismų sprendimų kiekis bei paties baudžiamojo proceso įstatymo spragos. Neretai, konstruojant Baudžiamojo proceso kodekso normas, negalint įstatymu sureguliuoti kai kurių praktikoje egzistuojančių klausimų, viskas paliekama likimo valiai ir pateikiamas toks teiginys: „Tai, ko nesugebės atlikti pirmosios instancijos teismas, ištaisys apeliacija arba kasacija, o kraštutiniu atveju bylą bus galima atnaujinti“⁹⁸. Tačiau tame teiginyje yra tiesos. Kaip bebūtų, nepaisant visko baudžiamojo proceso prigimtis neleidžia palikti jokios abejonės dėl teismo sprendimo.

Apibendrinant atliktą apeliacijos baudžiamajame procese formų analizę, darytina išvada, kad baudžiamojo proceso teorijoje skiriamos dvi apeliacijos formos (modeliai, rūšys) – tai pilnoji (neribota arba visiška) apeliacijos forma ir dalinė (ribota) apeliacijos forma. Abi išnagrinėtos apeliacijos formos turi ir privalumų, ir trūkumų, kurie ir nulemia vienos ar kitos formos įsitvirtinimą baudžiamajame procese. Aptariant Lietuvos teismų praktiką teigtina, kad apeliacinis procesas vis labiau suprantamas ne kaip priimto sprendimo patikrinimas, o kaip bylos nagrinėjimas iš naujo arba pakartotinai. Todėl iš esmės nuo ribotos apeliacijos formos vis labiau linkstama prie visiškos apeliacijos formos, kur neperžiangiant apeliacinio skundo apibrėžtų ribų, siekiama nustatyti ar ginčas pirmosios instancijos teisme buvo išspręstas teisingai tiek faktiniu, tiek teisiniu aspektu.

2.2. Apeliacijos baudžiamajame procese formų nustatymas, kildinant jas iš tiriamojo ir rungimosi procesų

Apeliacijos formos egzistavimą baudžiamajame procese iš esmės lemia baudžiamojo proceso tipai, tokie kaip rungimosi procesas bei tiriamasis (inkvizicinis) procesas, bei juose vyraujantis rungimosi principas. Šis skirstymas į tipus atliekamas atsižvelgiant į tai, kiek aktyviam leidžiama būti teisėjui nagrinėjant bylą ir tiriant įrodymus teisme, o svarbiausia tai, kaip nagrinėjimo metu veikia rungimosi principas.

Išnagrinėjus apeliacijos baudžiamajame procese sampratos ir formų sąveiką, akivaizdu, kad visiškos (neribotos) apeliacijos formos atveju apeliacinės instancijos teismas turi didesnę veikimo laisvę nei esant dalinei (ribotai) apeliacijos formai. Apeliacinės instancijos teismas

⁹⁸Irma Randakevičienė, *supra* note, 10: 185.

visiškos apeliacijos formos atveju yra nevaržomas teismo sprendimo kontrolės funkcijos, todėl gali beveik neribotai priimti naujus įrodymus ir pats užbaigti šalių ginčą, negražindamas bylos į pirmąją instanciją. O tuo tarpu dalinės apeliacijos atveju tokia apeliacinės instancijos teismo galimybė yra varžoma apeliacinio skundo ribų arba naujų įrodymų pateikimo draudimu apeliacinio proceso metu. Iš to, kas pasakyta, galima matyti neatsiejamą apeliacijos formų ryšį su teismo aktyvumu bylos nagrinėjime, o to pasekoje galima nustatyti kokia apimtimi apeliacinės instancijos teisme veikia rungimosi principas ir kokiam baudžiamojo proceso tipui, t. y. rungimosi ar tiriamajam, priskirtinas apeliacijos procesas pagal BPK nuostatas ir formuojamą teismų praktiką.

Literatūroje⁹⁹ minima, kad žemyninės teisės šalyse (pvz., Vokietijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje) vyrauja inkvizicinis teisminis nagrinėjimas, kuriam būdinga teisėjo „persvara“ ginčo šalių atžvilgiu. Bendrosios teisės šalyse (pvz., Australijoje, Didžiojoje Britanijoje, JAV) teisminis nagrinėjimas yra rungimasis, kurio metu teisėjo vaidmuo daug pasyvesnis – jis stebi ginčą, leidžia šalims pateikti viena kitai klausimus, pasirinkti, ką ir kaip aptarti.

Rungimosi procesas – tai toks baudžiamojo proceso tipas, kuris pagrįstas proceso šalių lygiateisiškumu, laisve ir autonomija procese¹⁰⁰. Charakteringiausias rungimosi proceso bruožas yra pasyvus teismo vaidmuo procese, kurio siekis yra užtikrinti teismo nešališkumą ir nepriklausomumą. Paminėtina, kad rungimosi procesas yra neatsiejamas nuo rungimosi principo. Jeigu teismo pasyvumas yra būdingas rungimosi procese, tai teismo aktyvumas yra būdingas *tiriamajame (inkviziciniame) procese*, kur teismas yra įpareigotas neapsiriboti vien tik proceso dalyvių pateiktais įrodymais ir privalo visomis įmanomis priemonėmis siekti nustatyti byloje tiesą, galima kalbėti tik apie ribotą rungimosi principo veikimą. Klaidingai manoma, kad rungimosi principas neveikia tiriamajame (inkviziciniame) procese arba veikia tik rungimosi procese. Šis principas veikia tiek rungimosi, tiek ir tiriamajame procese, tačiau skiriasi jo veikimo apimtis¹⁰¹.

Teismo aktyvumo lygmuo priklauso nuo to, koks proceso tipas vyrauja ir kaip įgyvendinamas rungimosi principas. Vyraujant rungimosi procesui, teisėjai baudžiamojoje byloje yra pakankamai pasyvūs ir tampa aktyvesni tik tuomet, kada iš jų tokio aktyvumo reikalauja įstatymai. Teisėjams suteikta galimybė būti aktyviems tik tam, kad užtikrintų sąžiningumą procese, o visas baudžiamasis procesas yra skirtas tam, kad būtų sumažinta rizika nuteisti

⁹⁹Mireille Delmas-Marty and J. R. Spencer, *European Criminal Procedures* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002): 5, <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam041/2002073784.pdf>; Gintautas Valickas ir kt., *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis : monografija* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013), 56.

¹⁰⁰Александр Васильевич Смирнов, *Модели уголовного процесса* (Санкт-Петербург: Наука, 2000), 25, http://kalinovskiy-k.narod.ru/b/smirnov_modeli/smirnov_modeli.pdf

¹⁰¹Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *supra* note, 4: 59.

nekaltus asmenis, taigi šiuo atveju svarbu ne bet kokia kaina atskleisti tiesą, o siekimas įrodyti¹⁰². JAV Aukščiausiasis Teismas „Silkė prieš Niujorką” byloje¹⁰³ konstatavo, kad JAV yra įtvirtinta baudžiamojo proceso sistema, paremta rungtyniškumo principu, kuris maksimaliai užtikrina, kad kaltasis būtų nuteistas, o tuo tarpu nekaltasis būtų išteisintas. Literatūroje¹⁰⁴ pabrėžiama, kad daugiausia rungtimosi principas veikia nagrinėjant bylą prisiekusiųjų teisme, ypač anglosaksų ar bendrosios teisės (*common law*) tradicijos valstybėse (JAV, D. Britanijoje ir kt.), kur bylos baigtis iš esmės priklauso nuo to, kuri šalis turi daugiau įrodymų ir geriau juos pateikia. Tokiose valstybėse teismui yra uždrausta pačiam išreikalausiti naujus įrodymus ar aktyviai dalyvauti tiriant bylos nagrinėjimo teisme dalyvių pateiktus įrodymus. Toks procesas gali būti vadinamas klasikiniu rungtimosi procesu. Tačiau visiškai priešingai yra tiriamajame (inkviziciniame) procese, kur bylos išsprendimas priklauso ne tik nuo to, kaip šalys rungtiasi, bet ir nuo paties teismo iniciatyva atliekamų veiksmų. Taigi tokiaame procese nagrinėjantis bylą teismas yra įpareigotas būti aktyvus ir imtis visų būtinų priemonių materialiai tiesai byloje nustatyti, todėl tokio tipo procese rungtimosi principas veikia mažiausiai. Lietuvoje, kaip ir daugelyje vakarų Europos valstybių baudžiamosiuose procesuose teismas yra įpareigotas aktyviai siekti byloje nustatyti tiesą, rinkti įrodymus, todėl čia procese rungtimosi principas veikia siauriau, bylos baigtis priklauso ne nuo to, kaip rungtyniaus šalys, o nuo teismo iniciatyva atliekamų veiksmų.

Literatūroje¹⁰⁵ minima, kad griežtą teismo, kaltinimo ir gynybos funkcijų atbigojimą – rungtimosi principo elementą, galima pritaikyti ir procesui apeliacinės instancijos teisme. Išskirtini tokie aspektai:

- 1) jeigu šalis neginčija pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar jo dalies, tokiu atveju apeliacinės instancijos teismas negali tokio nuosprendžio ar jo dalies pakeisti.
- 2) šalims padavus skundą dėl pirmosios instancijos nuosprendžio ar jo dalies, skundą nagrinėjantis teismas negali peržengti skundo ribų, t. y. sugriežtinti nusikalstamos veikos kvalifikaciją, pasunkinti paskirtą bausmę, jeigu dėl to nėra kaltintojo skundo, paskirti sunkesnę bausmę, negu skundu reikalauja kaltintojas.

Pabrėžtina, kad šiuo atžvilgiu rungtimosi principas apima draudimą priimti nepalankesni, nei yra skundžiamas, sprendimą, t. y. *non reformatio in peius* principą.

¹⁰²Daniel E. Hall, *Criminal Law and Procedure. Third Edition* (Albany: West Legal Studies/Thomson Learning, 2000), 248-249; Andrew Sanders and Richard Young, *From Suspect to Trial. The Oxford Handbook of Criminology. Fifth edition* (Oxford: 1994), 773.

¹⁰³JAV byla: Herring v. New York, 422 U.S. 853 (1975), SUPREME.JUSTIA, žiūrėta 2017-03-15, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/422/853/case.html>

¹⁰⁴Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *supra* note, 4: 13-14.

¹⁰⁵Mindaugas Girdauskas, „Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai,” *Teisė* 53, (2004): 112, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367154593543/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

Galima pastebėti rungimosi principo aspektų sąsają su ribotos apeliacijos forma. Ribotos apeliacijos paskirtis yra pirmosios instancijos teismo padarytų teisės ir fakto klaidų ištaisymas, o ne pakartotinis bylos nagrinėjimas, kaip yra neribotoje apeliacijoje, todėl jeigu šalis neginčija pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar jo dalies, tokiu atveju apeliacinės instancijos teismas negali tokio nuosprendžio ar jo dalies pakeisti. Ribota apeliacijos forma neturi devoliucinio poveikio ir jokie nauji įrodymai ar kitokia medžiaga, nepateikta pirmosios instancijos teismui ir jo netirta, nėra leidžiama, priešingai nei neribotos apeliacijos atveju. Šalims padavus skundą dėl pirmosios instancijos nuosprendžio ar jo dalies, skundą nagrinėjantis teismas negali peržengti skundo ribų. Svarbu tai, kad neribotos apeliacijos atveju teismas išsprendžia ginčą, o ribotos – turi grąžinti bylą pirmosios instancijos teismui.

Kaip veikia Lietuvos baudžiamajame procese rungimosi principas, kuris yra įtvirtintas BPK 7 straipsnyje, ir koks procesas vyrauja apeliacinės instancijos teisme, kuris iš dalies ir lemia apeliacijos formos egzistavimą, galima atsakyti nagrinėjant tiek BPK normas, tiek teismų formuojamą praktiką.

BPK¹⁰⁶ 7 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad „bylos teisme nagrinėjamos laikantis rungimosi principo“, o 2 dalyje patikslinama, kad „kaltinimo ir gynybos šalys bylų nagrinėjimo teisme metu turi lygias teises teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pateikti prašymus, ginčyti kitos šalies argumentus ir pareikšti savo nuomonę visais klausimais, kylančiais nagrinėjant bylą ir turinčiais reikšmės jos teisingam išsprendimui“. Rungimosi principo įtvirtinimas BPK tėra lakoniška norma ir neatskleidžianti to fakto, koks šio principo turinys ir kaip jis yra konkrečiai įgyvendinamas teismų praktikoje.

Literatūroje¹⁰⁷ minima, kad anot Konstitucinio Teismo, „rungimosi principas laikomas svarbia įtariamojo (kaltinamojo) teisės į gynybą įgyvendinimo garantija, tarsi sąlyga, jog teisminiame nagrinėjime šalys turės lygias teises“. Panašiai minėtas principas suprantamas ir bendrosios kompetencijos teismų praktikoje „[...] prie konstitucinių baudžiamojo proceso principų priskiriami proceso teisingumo ir proporcingumo principai, iš kurių išvedamas rungimosi principas, numatytas BPK 7 straipsnyje, kuris reiškia, kad byla turi būti sprendžiama ginčo keliu“.

Literatūroje¹⁰⁸ taip pat pateikiama EŽTT praktika, kurioje aptariama EŽTT byla Brandstetter prieš Austriją (1991 m.), kur buvo konstatuota, kad procesinių galimybių lygybės principas yra tik vienas teisingo teismo koncepcijos, kuri įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje, požymių. Ši koncepcija apima fundamentalią teisę,

¹⁰⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,” *supra* note, 35.

¹⁰⁷ Raimundas Jurka, Rima Ažubalytė, Marina Gušauskienė, Artūras Panomariovas, *Baudžiamojo proceso principai* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 117.

¹⁰⁸ Mindaugas Girdauskas, *supra* note, 104: 103.

kad baudžiamasis procesas būtų rungtyninis, taigi įtvirtinamas rungtimosi principas baudžiamajame procese, kur pagal Konvencijos prasmę rungtyninis procesas reiškia, kad ir kaltinimas, ir gynyba turi turėti galimybę žinoti bei komentuoti kitos šalies pateiktus paaiškinimus ir įrodymus.

O kaip atsispindi EŽTT formuojama praktika dėl proceso rungtyniškumo, kuris reiškia, kad ir kaltinimas, ir gynyba turi turėti galimybę žinoti bei komentuoti kitos šalies pateiktus paaiškinimus ir įrodymus, Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje apeliaciniame procese? EŽTT *Pelissier and Sassi v. France* byloje išaiškino, kad „kaltinamasis neprivalo gintis, o gynyba ginti nuo visų teoriškai galimų kaltinimo modifikacijų, jei nebuvo informuoti ne tik apie kaltinimo faktinį, bet ir apie teisinį pagrindą“¹⁰⁹. Lygiai ta pačia linkme EŽTT pasekė ir *Sipavičius prieš Lietuvą* byloje, kad „pareiškėjas turėjo galimybę faktų ir teisės aspektu išdėstyti gynybos argumentus dėl pakeisto kaltinimo“¹¹⁰. Apibendrinant šias bylas teigtina, kad asmens teisė žinoti, kuo jis yra kaltinamas – tai kaltinamajame akte išdėstytos pavojingos veikos faktinės aplinkybės ir jų teisinis vertinimas, t. y. veikos kvalifikavimas. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punkto nuostatos rodo, kad reikia atkreipti ypatingą dėmesį į pranešimą kaltinamajam apie kaltinimą. EŽTT praktikoje pabrėžiama, kad baudžiamosiose bylose būtina sąlyga proceso teisingumui užtikrinti – tai visiškos ir išsamios informacijos pateikimas apie kaltinamajam pateikiamus kaltinimus.

Atsižvelgiant į tai, kiek aktyviam byloje leidžiama būti teisėjui, tiriant įrodymus teisme ir kaip bylos nagrinėjimo metu veikia rungtimosi principas, kuris baudžiamajame procese yra tarsi lakmuso popierėlis, padedantis atpažinti rungtimosi ir tiriamąjį procesus apeliaciniame procese. Jeigu procese vyrauja rungtimosi principas, kuris leidžia gynybos ir kaltinimo šalims lygiomis teisėmis varžytis procese ginant savo interesus, o byla sprendžiama ginčo būdu, toks procesas vadinamas rungtimosi procesas. Tokiu atveju bylos išsprendimas priklauso nuo to, kaip šalys rungtiasi, teismo iniciatyva smarkiai ribojama, negalima pateikti naujų įrodymų – o visa tai yra būdinga ribotai apeliacijos formai. Slopinant rungtimosi principą, apeliacinės instancijos teismas turi didesnę veikimo laisvę neribotai priimti naujus įrodymus, apklausinėti liudytojus ir pateikti jiems klausimus, beveik visada gali pats užbaigti šalių ginčą – tai tokiu atveju teigtina, kad byla vedama vadovaujantis tiriamuoju (inkviziciniu) procesu egzistuojant neribotai apeliacijos formai.

Nuo teismo aktyvumo arba pasyvumo bei rungtimosi principo įgyvendinimo apeliacinėje instancijoje, galimas apeliacijos baudžiamajame procese formų nustatymas, kildinant jas iš

¹⁰⁹ „*Pelissier and Sassi v. France* [GC], 1999, Nr. 25444/94,” LEGAL-TOOLS, <https://www.legal-tools.org/doc/e092c3/pdf/>

¹¹⁰ „*Sipavičius prieš Lietuvą*, no. 49093/99, judgement of 21 February 2002”, LRV-ATSTOVAS, http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/SIPAVICIUS_2002_sprendimas.pdf

tiriamą ir rungtiną procesą. Siekiant atskleisti, kokiam tipui – rungtinai ar tiriamajam – priskirtina apeliacija ir kokia apeliacijos forma vyrauja baudžiamajame procese, toliau nagrinėjama Lietuvos teismų formuojama praktika. „Teismas [...] turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams)”¹¹¹. „Įtvirtintas aktyvaus teismo modelis reiškia, kad [...] teismas, nagrinėdamas bylą, neturi apsiriboti vien kaltinime nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis ir privalo imtis visų BPK nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos visos teisiškai reikšmingos bylos aplinkybės (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-95/2012)”¹¹². Iš Lietuvos teismų formuojamos praktikos aiškiai matyti, kad apeliacinėje instancijoje teismas nėra tik „vertintojas”, jis aktyviai įsitraukia į bylos eigą, ją gali „pakreipti” tinkama linkme tam, kad būtų galima „atrasti” tiesą.

Aktyvaus teismo modelį patvirtina ir Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kur atkreiptinas dėmesys į tai, kad „apeliacinio skundo ribos neturėtų varžyti teismo tiek, kad suponuotų iš esmės neteisingų sprendimų priėmimą, nes teismas turi teisingai nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, teisingai pritaikyti baudžiamuosius įstatymus, taip pat turi būti užtikrinamas teismo nešališkumas, o tai yra viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų. [...] Apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas, juk jis neturi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir dėl to būtų pažeistos konstitucinės vertybės (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-533-942/2015)”¹¹³.

BPK nuostatose¹¹⁴ yra numatyta apeliacinio teismo kompetencija bylos ribų ir kaltinimo keitimo teisme atžvilgiu. Taigi šios BPK nuostatos užduoda klausimą, ar nėra pažeidžiamas rungtyniškumo principas, kur gynyba turi teisę iš anksto žinoti kaltinimą? „Pagal BPK 255 straipsnio 1 dalį byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiame posėdyje. Konkrečios bylos nagrinėjimo teisme ribos nustatomos kaltinamajame akte ir teisėjo nutartyje perduoti bylą nagrinėti teisiame posėdyje. Šios ribos teismas neturi teisės peržengti. BPK normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, paskirtis yra užtikrinti kaltinamojo teisę į gynybą”¹¹⁵. Paminėtina, kad asmens teisės į gynybą (BPK 10 straipsnis) baudžiamajame procese įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs ir su teise žinoti, kuo asmuo yra kaltinamas (BPK 22 straipsnio 3 dalis), taip pat teisės pasirengti

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41.

¹¹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-398/2013,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/158626859690911/2K-7-398/2013>

¹¹³ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamojo ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (I) AB-45-1,” *supra* note, 86.

¹¹⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,” *supra* note, 35: 255, 256., 320 straipsniai.

¹¹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-256/2012,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/137780023188003/2K-256/2012>

gynybai (BPK 44 straipsnio 7 dalis) užtikrinimu. Visos šitos prieš tai paminėtos asmens teisės yra apjungiamos rungimosi principo įgyvendinimu baudžiamajame procese.

Dar vienas svarbus aspektas tas, kad „bylos nagrinėjimo teisme metu kaltinamajam negali būti inkriminuojamos naujos nusikalstamos veikos, tačiau gali būti pakeistos kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas, laikantis BPK 255 straipsnio 2 dalyje ir 256 straipsnyje nustatytų sąlygų ir tvarkos (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-36/2010, 2K-P-1/2014, 2K-262/2014, 2K-441/2014, 2K-526/2014, 2K-265-693/2015, 2K-42-942/2016)“¹¹⁶. Atkreiptinas dėmesys, kad „perkvalifikuojant nusikalstamas veikas asmens teisė žinoti, kuo yra kaltinamas, yra vertinama iš gynybinės pozicijos. Asmuo turi teisę žinoti, kuo jis yra kaltinamas, nes tik žinodamas kaltinimą jis gali tinkamai pasirengti gynybai“¹¹⁷. Nuteistojo teisės skusti, jo manymu, neteisėtus ir nepagrįstus sprendimus įgyvendinimo garantija yra draudimo keisti sprendimą į blogąją pusę (*non reformatio in peius*) principas, kuris iš esmės reiškia, kad dėl skundo padavimo skundą padavusiam asmeniui negali kilti jokios neigiamos pasekmės – asmens padėtis dėl jo paties paduoto skundo negali būti pabloginama. Priešingu atveju asmens atžvilgiu vykstantis procesas būtų neteisingas, juolab nesąžiningas.

Konstitucinėje jurisprudencijoje aiškinama, kad „tai, kad BPK 256 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta apeliacinės instancijos teismo pareiga, gavus prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo prašymą kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, apie tai nedelsiant pranešti kaltinamajam, leidžia užtikrinti Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtintą asmens, įtariamo, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, teisę į gynybą, teisę žinoti, kuo yra kaltinamas. [...] Apeliacinės instancijos teismas, prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo prašymu kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes keisdamas iš esmės skirtingomis, šalina pirmosios instancijos teismų padarytas klaidas, neleidžia įvykdyti neteisingumo ir taip apsaugo asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus, o tai atitinka konstitucinę bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtį ir iš šios sistemos sampratos kylantį reikalavimą, kad bet kurį pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima nustatytąja tvarka apskusti bent vienos aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismui“¹¹⁸. Taigi pagal tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog BPK 256 straipsnio tvarka kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas gali būti keičiamos ne tik bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinio proceso metu. Bylos nagrinėjimo teisme metu kaltinamajam negali būti

¹¹⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamojo ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (I) AB-45-1,“ *supra* note, 86.

¹¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 metų liepos, rugpjūčio mėnesių teismo praktikos apžvalga,“ *supra* note, 55.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41.

inkriminuojamos naujos nusikalstamos veikos, tačiau gali būti pakeistos kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas. Visa tai byloja, kad apeliacinės instancijos teismas turi pakankamai plačias funkcijas kaltinimo keitimui inicijuoti. Butent tiriamojo proceso bruožai ir įtakoja neribotos apeliacijos formos įsivyravimui baudžiamajame procese. Taigi ne veltui teismų praktikoje vis dažniau pabrėžiama, kad „baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjimas tampa suprantamas kaip bylos nagrinėjimas iš naujo neperžengiant apeliacinių skundų nustatytų ribų. Apeliacinės instancijos teismo pareiga atlikti ne tik pirmosios instancijos teismo ištirtų, bet ir naujų įrodymų tyrimą, o galiausiai ir keisti kaltinimą”¹¹⁹.

Nagrinėjant apeliacinį institutą baudžiamajame procese, galima daryti prielaidą, kad Lietuvos baudžiamajam procesui yra būdingas aktyvus teismo vaidmuo nagrinėjant bylas apeliaciniame procese, kur teismas pats apklausinėja liudytojus, turi įgaliojimus atlikti įvairius proceso veiksmus. Ir visa tai priklauso teismo kompetencijai, nes teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo teismui pateiktos medžiagos. Teismas privalo imtis visų BPK nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos visos teisiškai reikšmingos bylos aplinkybės. Konstitucinėje jurisprudencijoje išskiriamas dėmesys į tai, kad apeliacinio skundo ribos negali varžyti teismo, nes tik nešališkas ir teisingas teismas gali nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes bei teisingai pritaikyti baudžiamuosius įstatymus, o visa tai yra teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygos. Pabrėžtina, kad apeliacinės instancijos teismas turi priimti teisingus sprendimus, kuriais užtikrinamos konstitucinės teisės, todėl tam tikrais atvejais teismas gali ir net privalo peržengti apeliacinio skundo ribas. Visa tai, kas paminėta, t.y. teismo aktyvus dalyvavimas bylos nagrinėjime, – tai tiesioginis teisėjo darbas tiriamajame (inkviziciniame) procese.

Aptariant tiek Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, tiek ir bendrosios kompetencijos teismų nutartis, matyti, kad Lietuvoje teismų praktika eina ta linkme, kad aukštesnės instancijos teismai linkę iš naujo perspręsti bylas tam, kad kaltinamasis būtų nubaustas teisingai, kas yra skiriamasis neribotos apeliacijos formos bruožas. Apeliacinėje instancijoje teismas iš naujo patikrina, ar nebuvo padarytų klaidų pirmojoje instancijoje, taigi teismas atlieka aktyvaus teismo pareigą tikrindamas ne tik ištirtus, bet ir tirdamas naujai pateiktus įrodymus. Aišku apeliacinės instancijos teismas nėra visą patikrinantis, jis yra varžomas apeliacinio skundo ribų, tačiau pabrėžtina tai, kad šios ribos nėra absoliučios. Ypač svarbus tas aspektas, kad teismas, siekdamas įvykdyti teisingumą, turi tinkamai kvalifikuoti nusikalstamą veiką, o apeliacinės instancijos teismas negali palikti pirmosios instancijos klaidos šiuo atveju ir turi imtis aktyvių veikmų, kad būtų ištaisytos pirmosios instancijos teismo klaidos. Taigi toks apeliacinės instancijos teismo aktyvumas suponuoja aktyvaus, o ne pasyvaus teismo vaidmenį byloje. Nors pagal BPK normas baudžiamasis procesas Lietuvoje yra paremtas rungtyniškumu, tačiau įvertinus Konstitucinio

¹¹⁹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis, *supra* note, 42.

Teismo jurisprudenciją ir kuria linkme eina bendrosios kompetencijos teismų formuojama praktika, teigtina, kad Lietuvoje nėra „grynas“ rungimosi procesas, tikslinga būtų įvardinti kaip rungimosi procesą su ryškiais tiriamojo (inkvizicinio) proceso bruožais arba netgi atvirkščiai – tiriamasis procesas su rungimosi proceso bruožais. Taip galima teigti todėl, kad pagal rungimosi proceso bruožą, viena vertus baudžiamasis procesas apeliacinės instancijos teisme yra pagrįstas proceso šalių lygiateisiškumu, laisve ir autonomija procese, tačiau kita vertus, teisėjui taip pat suteikiama galimybė būti aktyviam, kas būdinga tiriamajam procesui.

Apibendrinant visą skyrių, kuriame išanalizuotos apeliacijos formos baudžiamajame procese ir esminiai jų bruožai, darytina išvada, kad apeliacinis procesas yra beveik visų valstybių teisėje, tačiau šio proceso esmė ir paskirtis priklauso nuo pasirinktos apeliacijos formos. Tinkamas tiriamojo ir rungimosi procesų egzistavimo nustatymas yra vienareikšmiškai svarbus ir identifikuojant apeliacijos baudžiamajame procese formas. Vertinant ribotos ir neribotos apeliacijos formų skiriamuosius bruožus ir rungimosi bei tiriamojo procesų santykį, teigtina, kad ribotos apeliacijos formos atveju – naujų įrodymų pateikimas apeliacinės instancijos teisme galimas tik išimtiniais atvejais arba apskritai draudžiamas, o neribotos – leidžiamas be apribojimų. Tuo tarpu rungimosi procese, kaip ir ribotos apeliacijos atveju, teismui yra uždrausta pačiam išreikalauti naujus įrodymus ar aktyviai dalyvauti tiriant bylos nagrinėjimo teisme dalyvių pateiktus įrodymus. Tačiau visiškai priešingai yra neribotos apeliacijos atveju, kur kaip ir tiriamajame (inkviziciniame) procese, bylos išsprendimas priklauso ne tik nuo to, kaip šalys rungtyniauja, bet ir nuo teismo įpareigojimų aktyviai siekti byloje nustatyti tiesą, rinkti įrodymus, taigi tokiam procese rungimosi principas veikia siauriau, bylos baigtis priklauso ne nuo to, kaip rungtyniauja šalys, o nuo teismo iniciatyva atliekamų veiksmų. Siekdamas nustatyti tiesą, teismas turi apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti atitinkamus procesinius veiksmus, neleisti piktnaudžiauti teisėmis ir įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamąja byla susijusius klausimus.

3. APELIACIJOS FORMŲ SUDERINAMUMO PROBLEMATIKA

3.1. Aktyvaus teismo vaidmens didėjimas

Dar 1999 m. Konstitucinis Teismas buvo išaiškinęs, kad „rungimosi principas laikomas svarbia įtariamąjo (kaltinamojo) teisės į gynybą įgyvendinimo garantija, tarsi sąlyga, jog teisminiame nagrinėjime šalys turės lygias teises“¹²⁰. Šis Konstitucinio Teismo išaiškinimas atsispindi ir vėlesnėje teismų praktikoje ir toliau cituojant Konstitucinio Teismo argumentus.

Tai, kad Lietuvoje teoriškai apeliacijoje baudžiamasis procesas priskirtinas rungimosi procesui, o bylos vedamos vadovaujantis rungimosi principu, visiems kaip ir nekyla klausimų. Tačiau praktikoje susiduriama su problema – vis didėjančiu teismo aktyvumu, rungimosi principo slopinimu, taip pat tiriamojo proceso apeliacijoje įsivyravimu. Siekiant įvertinti minėtus probleminius aspektus, tikslinga aptarti Konstitucinio teismo jurisprudenciją ir bendrosios kompetencijos teismų praktiką.

Aiškindamas rungimosi principo svarbą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. sausio 29 d. nutartyje¹²¹ pabrėžė, kad „rungimosi principas, numatytas BPK 7 straipsnyje, kuris reiškia, kad byla turi būti sprendžiama ginčo keliu“. Minėtoje nutartyje buvo sprendžiama byla, kurioje kasaciniu skundu nuteistasis M. L. prašė panaikinti apygardos teismo nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, tvirtindamas, kad apeliacinės instancijos teismas neišnagrinėjo esminių jo skundo argumentų. Teismas priimdamas nutartį argumentavo: „tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, tiek EŽTT jurisprudencija rodo, kad teismas neturėtų tirti informacijos, su kurios turiniu negali būti supažindinti visi nagrinėjimo teisme dalyviai, nes priešingu atveju pažeidžiamas rungimosi principas“. [...] Nagrinėjamoje byloje Teisėjų kolegija pabrėžė, kad „BPK 7 straipsnio reikalavimų pažeidimais buvo suvaržytos įstatymo garantuotos kaltinamojo teisės ir tai sukliudė pirmosios instancijos teismui išsamiai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį. Nuteistieji apeliaciniais skundais ginčijo pirmosios instancijos teismo ištirtų įrodymų teisėtumą, tačiau apeliacinės instancijos teismas šių esminių skundų argumentų nepatikrino, nes: neatliko įrodymų tyrimo ir nepatikrino teisinio pagrindo techninių priemonių naudojimui specialia tvarka ir nusikalstamos veikos imitacijos modeliui pagal OVĮ (neiškvalavo anksčiau minėtų atitinkamų pareigūnų priimtų dokumentų pagrindu padarytų išrašų) bei nepatikrino teisinio pagrindo dėl leidimo atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus pagal ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį. [...] Tik ištyrus minėtas aplinkybes bus galima spręsti, ar operatyvinės veiklos ir ikiteisminio tyrimo metu surinkti duomenys gauti teisėtais

¹²⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ LRKT, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta351/content>

¹²¹„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-72/2008,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/208013922813340/2K-72/2008>

būdais”. LAT išnagrinėjęs bylą, nutarė tenkinti kasatoriaus prašymą teigdamas, kad „apeliacinės instancijos teismas nepatikrino bylos tiek, kiek to buvo prašoma apeliaciniame skunde (BPK 320 straipsnio 3 dalies pažeidimas), nutartyje nenurodė motyvų, paaiškinančių, kodėl atmetami kai kurie esminiai apeliacinio skundo argumentai, o pirmosios instancijos teismo nuosprendis pripažįstamas teisingu (BPK 332 straipsnio 3 ir 5 dalių pažeidimai)”. Teisėjų kolegija konstatavo, kad „minėti baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai yra esminiai, tai sukliudė apeliacinės instancijos teismui išsamiai bei nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą (BPK 369 straipsnio 3 dalis), todėl apeliacinės instancijos teismo nutartis naikintina ir byla perduotina iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka”. Iš nagrinėjamos LAT nutaries matyti, kad teismas atkreipė dėmesį, jog baudžiamasis procesas Lietuvoje pagal BPK įtvirtintas normas ir formuojamą teismų praktiką yra paremtas rungimosi principu, kuris įgalina bylą teisme vesti ginčo keliu tam, kad ji būtų išspręsta teisingai, nes BPK 7 straipsnio reikalavimų pažeidimais suvaržomos įstatymo garantuotos kaltinamojo teisės ir tai kliudo teismui išsamiai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika formuojama pažymint, kad pagal Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, Konstitucijos reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja tai, kad teismas turi teisingai nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, teisingai pritaikyti baudžiamuosius įstatymus¹²². Teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti joje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia* (be kita ko) prokurorams¹²³. Atyvaus teismo modelis reiškia, kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta. Tai, be kita ko, reiškia, kad teismas, nagrinėdamas bylą, neturi apsiriboti vien kaltinime nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis ir privalo imtis visų BPK nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos visos teisiškai reikšmingos bylos aplinkybės¹²⁴. Apeliacinės instancijos teismas privalo kruopščiai patikrinti apskųstų nuosprendžių (nutarčių) teisėtumą ir pagrįstumą, laikydamasis apeliacinį procesą reglamentuojančių normų reikalavimų šalinti galimas žemesnės instancijos teismo padarytas klaidas ir užtikrinti, kad neįsiteisėtų neteisėti ir nepagrįsti pirmosios instancijos teismų nuosprendžiai (nutartys), o teisėti ir pagrįsti nuosprendžiai (nutartys) nebūtų naikinami ar keičiami¹²⁵. Pabrėžtina, kad visa tai, kas pasakyta yra tiriamojo, o ne rungimosi proceso bruožas.

Kaip yra ribotos ir neribotos apeliacijos formų atveju? Skiriamasis minėtų apeliacijos formų bruožas yra tas, kad ribotos apeliacijos atveju apeliacinis procesas nėra skirtas taisyti šalių

¹²²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis, *supra* note, 60.

¹²³Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41

¹²⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis, *supra* note, 111.

¹²⁵„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-311/2014,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/32144098993160/2K-311/2014>

klaidas, o apeliacinis teismas yra ribojamas skundžiamo teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimu, todėl naujų įrodymų apeliacinės instancijos teisme pateikti negalima. Tačiau neribotos apeliacijos formos atveju apeliaciniame procese apeliacinės instancijos teismas turi didesnę veikimo laisvę, nei ribotos apeliacijos formos atveju. Taigi neribotos apeliacijos formos atveju apeliacinės instancijos teismas, galėdamas priimti naujus įrodymus, gali perspręsti bylą pats, užbaigdamas šalių ginčą, ir jam nereikia grąžinti bylos į pirmosios instancijos teismą. O ribotos apeliacijos formos atveju teismas yra ribojamas naujų įrodymų pateikimo draudimu bei teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės funkcija.

Vertinant teismų praktiką naujų įrodymų pateikimo apeliacinėje instancijoje atžvilgiu, kaip pavyzdys paminėtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis¹²⁶, kur nustatyta, kad „apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai atsisakė atlikti įrodymų tyrimą ir padarė vieną kitai prieštaraujančias išvadas, teigdamas, esą pirmosios instancijos teismas teisingai kvalifikavo R. Z. veiksmus ir teisingai paskyrė bausmę, o toliau pripažindamas nesant įrodymų, kad R. Z. padarė jam inkriminuojamą veiką. [...] Prokuroras akcentuoja, kad apylinkės teismas ne tik nesiėmė visų įstatymo numatytų priemonių visapusiškai, išsamiai ir objektyviai atlikti įrodymų tyrimą, pašalinti visas kilusias abejones, bet ir nesuteikė prokurorui teisės pateikti teismui kaltinimą patvirtinančių įrodymų, taip pažeisdamas BPK 7 straipsnį, nustatantį, kad bylos teisme nagrinėjamos laikantis rungimosi principo”. Lygiai taip pat ir tokiais pat argumentais argumentuodamas pasielgė ir apeliacinės instancijos teismas, nes „prokuroro teigimu, visus išvardytus pažeidimus apeliacinės instancijos teismas ne tik galėjo, bet ir privalėjo ištaisyti, tačiau kolegija atmetė prokuroro prašymą atlikti įrodymų tyrimą. [...] Taigi buvo pažeisti ir BPK 324 straipsnio reikalavimai”. Tiek pirmosios, tiek ir apeliacinės instancijos teisme prokuroras prašė atlikti įrodymų tyrimą, tačiau abiejų instancijų teismai prašymus dėl įrodymų tyrimo atmetė argumentuodami, kad jei prokuroras nežino ar įrodymai bus gauti, tai bus pažeistas BPK 7 straipsnyje įtvirtintas rungimosi principas ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimai, kad bylą per kuo trumpesnę laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas, nes tokiu atveju būtų padaroma bylos nagrinėjimo teisme pertrauka. LAT nutartyje pažymėjo, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamo asmens teisė į bylos išnagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką negali būti realizuota teisingo bylos išnagrinėjimo sąskaita. Teisingas bylos išnagrinėjimas suponuoja griežtą BPK 20 straipsnio 5 dalies nuostatų, pagal kurias teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vykdymą. Šiuo atveju neįvykdyta teismo pareiga išsamiai išnagrinėti

¹²⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143/2010,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/178882695605697/2K-143/2010>

bylos aplinkybes. Apeliacinės instancijos teismo argumentai prieštarauja BPK nuostatoms. Pagal BPK 287 straipsnį bylos nagrinėjimo metu teismas turi teisę atlikti bet kokią BPK XIV skyriaus 2-5 skirsniuose numatytą proceso veiksmą. Ta pati nuostata, laikantis apeliacinio skundo ribų, taikoma ir apeliacinės instancijos teismui (BPK 324 straipsnio 6 dalis). Taigi teismas privalo ne tik patikrinti ir įvertinti pateiktus reikšmingus bylai duomenis, bet prireikus rinkti ir papildomus duomenis. Teisėjų kolegija pasisakė, kad šiuo klausimu teismas nėra suvaržytas proceso dalyvių prašymų ir nuomonės, o vadovaujasi vieninteliu išsamaus visų bylos aplinkybių išnagrinėjimo kriterijumi ir tokia teismo pozicija negali būti vertinama kaip teismo šališkumas.

Kaip matyti iš to, kas išdėstyta nagrinėjamoje nutartyje. Teisėjų kolegija padarė apibendrinančią išvadą: „abiejų instancijų teismai bylą išnagrinėjo neišsamiai, pažeisdami BPK reikalavimus. Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą teismo posėdyje, ne tik gali (BPK 324 straipsnio 6 dalis), bet ir privalo atlikti įrodymų tyrimą tais atvejais, kai pirmosios instancijos teismas jį atliko neišsamiai, kartu pašalindamas pirmosios instancijos teismo padarytus BPK normų, reglamentuojančių įrodinėjimą teisme ir nuosprendžio surašymą, pažeidimus. Šios pareigos nevykdymas ir paties apeliacinės instancijos teismo padaryti BPK pažeidimai sukliudė šiam teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį, o tai yra esminis BPK pažeidimas (BPK 369 straipsnio 3 dalis), dėl kurio apeliacinės instancijos teismo nutartis panaikinama, o byla perduodama iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka”.

Ta pačia praktika dėl naujų įrodymų pateikimo vadovaujasi ir vėlesnėse kasacinėse nutartyse, pvz., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo 2017 m. vasario 14 d. nutartyje¹²⁷ mini, kad „BPK 324 straipsnio 6 dalis suteikia apeliacinės instancijos teismui galimybę atlikti įrodymų tyrimą. Pagal teismų praktiką sprendimą dėl įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teismas turi priimti įvertinęs pirmosios instancijos teismo įrodymų tyrimo kokybę. Apeliacinės instancijos teismas, nustatęs, kad svarbūs teisingam bylos išsprendimui įrodymai pirmosios instancijos teismo posėdyje nebuvo iš viso tiriami arba kad tai buvo daroma pažeidžiant BPK nuostatas, privalo atlikti įrodymų tyrimą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-240/2014, 2K-427-648/2015). Tokią pareigą apeliacinės instancijos teismas turi net ir tais atvejais, kai niekas iš proceso dalyvių tokių prašymų nereiškia. Sprendimą dėl įrodymų tyrimo apeliacinį skundą nagrinėjantis teismas turi priimti įvertinęs jo būtinumą konkrečioje byloje. Apeliacinės instancijos teismo veiksmai, kurie atliekami tikrinant pirmosios instancijos teismo nuosprendžio pagrįstumą ir teisėtumą, tiesiogiai priklauso nuo apeliacinio skundo turinio (ribų) ir šį skundą nagrinėjančios teisėjų kolegijos sprendimo. Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą

¹²⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamosioje byloje Nr. 2K-59-677/2017,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/254513988231000/2K-59-677/2017?word=bpk%20411>

teismo posėdyje, ne tik gali (BPK 324 straipsnio 6 dalis), bet ir privalo atlikti įrodymų tyrimą tais atvejais, kai pirmosios instancijos teismas jį atliko neišsamiai (pvz., neištyrė esminių bylos aplinkybių, nepašalino prieštaravimų tarp ištirtų įrodymų ir pan.). Apeliacine tvarka bylą nagrinėjantis teismas dėl papildomo įrodymų tyrimo reikalingumo sprendžia atsižvelgdamas į tai, ar pirmosios instancijos teisme visi bylos įrodymai ištirti, ar jų tyrimas išsamus, siekiant išaiškinti visas bylai reikšmingas aplinkybes, pašalinti prieštaravimus (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-539/2010). Šiame kontekste Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-276-976/2015 yra atkreipęs dėmesį į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos nuostatą, kad tuo atveju, kai apeliacinės instancijos teismas turi išnagrinėti bylą dėl faktų ir dėl teisės bei atlikti visapusišką pareiškėjo kaltumo ar nekaltumo klausimo vertinimą, šis teismas dėl proceso teisingumo sumetimų negali išspręsti šių klausimų be tiesioginio įrodymų vertinimo”. Taigi iš minėtų nutarčių matyti, kad teismas apeliacinėje instancijoje turi būti aktyvus ne tik kitų proceso dalyvių naujų įrodymų tyrimo atveju, bet ir pats rodyti iniciatyvą jų išreikalavimui, nes priešingu atveju šios teismo pareigos nevykdymas gali sukelti bylos persprendimo pasekmes dėl esminio BPK pažeidimo.

Nors Lietuvoje ir yra formuojama teismų praktika, kad teismas ne tik gali, bet ir privalo būti aktyvus tiriant ir išreikalaujant įrodymus, tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 24 d. nutartyje,¹²⁸ teisėjų kolegija dėl įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme yra pasisakiusi, kad: „atkreiptinas dėmesys į tai, kad įrodinėjimas baudžiamajame procese nėra beribis, jis turi vykti tol, kol nustatomos visos svarbios bylai aplinkybės ir nelieka pagrindo manyti, kad naujų duomenų tyrimas galėtų pakeisti daromas išvadas dėl tam tikrų svarbių aplinkybių pripažinimo nustatytomis ar nenustatytomis (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-114/2008, 2K-659/2012, 2K-135/2013 ir kt.). Iš baudžiamosios bylos medžiagos matyti, kad proceso apeliacinės instancijos teisme metu buvo atliekamas įrodymų tyrimas. Nuteistasis E. Č. davė išsamius parodymus bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme. Apeliacinės instancijos teismas sprendė dėl liudytojų V. ir Š. papildomos apklausos netikslingumo, jiems davus parodymus pirmosios instancijos teisme; apie tas aplinkybes, kurias E. Č. norėjo sužinoti, minėti liudytojai negalėjo parodyti. Teismai, sprendami bylos nagrinėjimo teisme dalyvių prašymus, vadovaujasi ir tuo, ar pateiktas prašymas turi reikšmės išsamiam ir nešališkam bylos aplinkybių ištyrimui. Teismas turi teisę atmesti tuos prašymus, kuriais prašoma išaiškinti aplinkybes, jau nustatytas surinkta bylos medžiaga, arba nustatyti faktus, neturinčius esminės reikšmės arba ryšio su byla (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-299/2009, 2K-247/2011). Šioje byloje dokumentų klastojimo faktai nustatyti specialistų

¹²⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165-648-2015,” TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.022BDE57CD6E>

išvadomis, specialistai buvo apklausiami bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme. Rašysenos ekspertizė (BPK 286 straipsnis), esant teismų ištirtoms pagrįstoms ir logiškoms rašysenos specialistų išvadoms bei jų paaiškinimams, netikslinga”. Iš pateiktos LAT nutarties matyti, kad Teisėjų kolegija pažymi tą faktą, kad jegu pirmosios instancijos teismas atliko išsamų ir abejonių nekeliantį įrodymų tyrimą ir vertinimą, tokiu atveju apeliacinės instancijos teismas gali ir netirti pakartotinai tokių įrodymų, nes pastarieji neturi esminės reikšmės nagrinėjant bylą apeliacinėje instancijoje. Juk bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme nėra tapatus bylos nagrinėjimui pirmosios instancijos teisme.

Vertinant apeliacijos formas teigtina, kad ribotos apeliacijos formos atveju – naujų įrodymų pateikimas apeliacinės instancijos teisme galimas tik išimtiniais atvejais arba apskritai draudžiamas, o neribotos – leidžiamas be apribojimų. Tuo tarpu rungimosi procese, kaip ir ribotos apeliacijos atveju, teismui yra uždrausta pačiam išreikalauti naujus įrodymus ar aktyviai dalyvauti tiriant bylos nagrinėjimo teisme dalyvių pateiktus įrodymus. Tačiau visiškai priešingai yra neribotos apeliacijos atveju, kur kaip ir tiriamajame (inkviziciniame) procese, bylos išsprendimas priklauso ne tik nuo to, kaip šalys rungtis, bet ir nuo teismo įpareigojimų aktyviai siekti byloje nustatyti tiesą, rinkti įrodymus, taigi tokiam procese rungimosi principas veikia siauriau, bylos baigtis priklauso ne nuo to, kaip rungtyniaus šalys, o nuo teismo iniciatyva atliekamų veiksmų. Siekdamas nustatyti tiesą, teismas turi apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti atitinkamus procesinius veiksmus, neleisti piktnaudžiauti teisėmis ir įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamąja byla susijusius klausimus.

Apibendrinant darytina išvada, kad Lietuvos baudžiamajame procese vadovaujamasi rungimosi principu, tačiau jokių būdu rungimosi principas negali riboti teismo aktyvumo byloje. Viena iš pagrindinių teismo teisių ir pareigų yra tai, kad teismas privalo ne tik patikrinti ir įvertinti byloje pateiktus reikšmingus duomenis, bet ir prireikus rinkti papildomus duomenis, savo iniciatyva atlikti įrodymų tyrimą, kai pirmosios instancijos teismas jį atliko neišsamiai. Apeliacinės instancijos teismas turi būti aktyvus tirdamas įrodymu, kas būdinga neribotos apeliacijos formai, tačiau įrodynėjimas nėra beribis, o pats procesas apeliacinėje instancijoje nėra identiškas pirmosios instancijos teismo procesui, kur byla sprendžiama iš naujo, kas būdinga ribotos apeliacijos formai. Bet vis dėlto vis aktyvesiu tampantis teismas turi įtakos, kad nuo ribotos apeliacijos formos linkstama prie neribotos.

3.2. Kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teismo iniciatyva problema

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad teismas ne tik gali, bet ir privalo imtis aktyvių veiksmų, siekiant teisingai išnagrinėti bylą. Neaiškumų dėl prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo iniciatyvos byloje keičiant kaltinimą nekyla, tačiau tokia teismo

iniciatyva kelia nemažai diskusijų. Probleminiai klausimai kyla dėl to ar teismo iniciatyvos teisė keisti kaltinimą nepažeidžia kaltinamojo teisės žinoti kuo yra kaltinamas, teisės į gynybą, rungimosi principą, teisės į nešališką teisimą, taip pat teismo ir kitų proceso subjektų (prokuroro) funkcijų atskyrimą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžia, kad „inkriminuojamos veikos faktinių aplinkybių ir kvalifikavimo pakeitimo teisme klausimai specialiai reglamentuojami BPK 255, 256 straipsniuose. Šios nuostatos pagal BPK 320 straipsnio 6 dalį taikomos ir nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, tačiau atsižvelgiant į apeliacinio proceso ypatumus, išdėstytus šio kodekso XXV skyriuje. Kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka gali būti keičiami ne tik bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinio proceso metu”¹²⁹ (Plenarinės sesijos 2010 m. kovo 5 d. nutartis dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą šioje byloje Nr. 2K-P-36/2010, Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas). Kasacinėse nutartyse formuojama praktika atkartojama ir kitose LAT nutartyse pažymint, kad „bylos nagrinėjimo teisme metu kaltinamajam negali būti inkriminuojamos naujos nusikalstamos veikos, tačiau gali būti pakeistos kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas, laikantis BPK 255 straipsnio 2 dalyje ir 256 straipsnyje nustatytų sąlygų ir tvarkos (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-36/2010, 2K-526/2014, 2K-441/2014, 2K-262/2014, 2K-P-1/2014, 2K-265-693/2015, 2K-42-942/2016)“¹³⁰. Taip pat patikslinama, kad „nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės BPK 255, 256 straipsnių prasme yra kaltinamajame akte nurodytos nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdai, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės, kurios individualizuoja kaltinamojo padarytą veiką, sudaro pagrindą ją kvalifikuoti kaip nusikalstamą ar turi reikšmės skiriant bausmę (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2014)“¹³¹. Taigi galima teigti, kad siekiant atskleisti kaltinimo keitimo iniciatyvos teisę apeliacinėje instancijoje, neužtenka nagrinėti tik normas, įtvirtintas BPK atitinkamoje dalyje, reglamentuojančias apeliacinį procesą, bet turi būti atliktas vertinimas visų normų kontekste. Taip pat labai svarbus faktas tas, kad apeliacinėje instancijoje negalimas naujos nusikalstamos veikos inkriminavimas, tačiau galimas faktinių aplinkybių ir jų kvalifikavimo keitimas.

Kaip yra ribotos ir neribotos apeliacijos formų atveju? Ribotos apeliacijos atveju apeliacinis procesas nėra skirtas taisyti šalių klaidas, taigi ir apeliacinis teismas yra ribojamas

¹²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/15072099906559/2K-P-1/2014>

¹³⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/147228957894014/2K-7-304-976/2016>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-270-693/2016,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/145375744833255/2K-270-693/2016>

¹³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-42-942/2016,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/207158416588165/2K-42-942/2016>

skundžiamo teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimu, todėl apeliacinėje instancijoje bylos nagrinėjimo metu jokių būdu kaltinamajam negali būti inkriminuojamos naujos nusikalstamos veikos, taip pat negali būti pakeistos ir kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas. Juk ribotos apeliacijos formos atveju teismas yra ribojamas naujų įrodymų pateikimo draudimu bei teismo sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės funkcija, o byla nėra sprendžiama iš naujo, taigi negali būti nei kalbos apie kaltinimo keitimą apeliacinėje instancijoje. Tačiau neribotos apeliacijos formos atveju apeliaciniame procese apeliacinės instancijos teismas turi didesnę veikimo laisvę, teismas gali perspręsti bylą pats ir užbaigti šalių ginčą, negrąžindamas bylos į pirmosios instancijos teismą, taip pat nėra ribojamas naujų įrodymų pateikimu. Kadangi neribotos apeliacijos formos atveju apeliacinis teismas tarsi pakartoja pirmosios instancijos teismo procesą, kur pakartojamas visas bylos nagrinėjimas ir neatsižvelgiama į priimtą teismo sprendimą, taigi priimamas savarankiškas apeliacinės instancijos teismo sprendimas. Teisminio nagrinėjimo dalyku tampa apeliacinės instancijos teismui perduotas ginčas, neperžengiant apeliacinio skundo ribų. Kadangi apeliacinėje instancijoje byla nagrinėjama pakartotinai, atkartojant pirmosios instancijos teismo procesą, tai ir naujos nusikalstamos veikos inkriminavimas tampa leistinu teismo elgesiu. Kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas taip pat galimas, nes teismui leidžiama pateikti naujus įrodymus, kuriuos apeliacinės instancijos teismas visada pats tiria ir vertina, teismas gali keisti nusikalstamos veikos padarymo vietą, laiką, būdus, padarinius ir kitas svarbias aplinkybes, kurios individualizuoja kaltinamojo padarytą veiką, sudaro pagrindą ją kvalifikuoti kaip nusikalstamą. Teismas negali bylos perduoti pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, todėl pats turi ištirti visas bylos aplinkybes, kad būtų priimtas teisingas ir motyvuotas sprendimas baudžiamojoje byloje.

Kaip formuojama teismų praktika kaltinimo keitimo atžvilgiu? Labai svarbus Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas,¹³² kuriame išspręstas klausimas dėl BPK 255 ir 256 straipsnių atitikties Konstitucijos nuostatomis. Šioje byloje Konstitucinis Teismas pagal pareiškėjų – Lietuvos Aukščiausiojo, Lietuvos apeliacinio ir Vilniaus apygardos teismų – prašymus tyrė, ar Konstitucijai neprieštarauja BPK nuostatos, kuriomis reglamentuojamas kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo keitimas nagrinėjant bylą teisme. Vadovaujantis šiuo Konstitucinio Teismo nutarimu Lietuvos Respublikos Seimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymu¹³³ priėmė BPK 255 straipsnio 2 dalies ir 256 pakeitimus. Atsiradus šiems pakeitimams

¹³²Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41.

¹³³„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 9-1 straipsniu ir 188, 189, 246, 255, 256 straipsnių pakeitimo įstatymas,” TAR, žiūrėta 2017 sausio 28 d., <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=dae6b6e0263a11e5bf92d6af3f6a2e8b>

bei Konstituciniam Teismui išaiškinu BPK normas į iki šiol formuotą teismų praktiką įnešta naujovių. Konstituciniam Teismui išaiškinus BPK normų, reglamentuojančių bylos nagrinėjimo apeliaciniame teisme ribas ir kaltinimo pakeitimo galimybę apeliacinėje instancijoje, atsirado apeliacinės instancijos teismo kompetencijų praplėtimas kaltinimo keitimo aspektu.

„Pagal BPK 255 straipsnio 2 dalį kaltinamasis negali būti nuteistas dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo perkvalifikuota, arba dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų, jeigu apie tokią galimybę teisiame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta. Padarytos veikos perkvalifikavimas nesudaro prielaidų pažeisti kaltinamojo teisę žinoti kaltinimą ir jo teisę į gynybą, jei iš esmės nekeičiant nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių siaurinama tik kaltinimo apimtis (kaltinamojo veika perkvalifikuojama pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatytą nusikalstamos veikos požymių visuma yra kaltinamajame akte nurodyto baudžiamąjo įstatymo nustatytų požymių visumos dalis). Apie tokią veikos perkvalifikavimo galimybę teisiame posėdyje iš anksto nepranešama”¹³⁴. Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu¹³⁵ konstatavo, kad „situacija, kai iš esmės nekeičiant nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių kaltinamojo veika perkvalifikuojama pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatytą nusikalstamos veikos požymių visuma yra kaltinamajame akte nurodyto baudžiamąjo įstatymo nustatytų požymių visumos dalis, traktuotina kaip nesudaranti prielaidų pažeisti kaltinamojo teisę žinoti kaltinimą ir jo teisę į gynybą. Šioje situacijoje kaltinamajam sudaromos sąlygos žinoti, kuo yra kaltinamas, ir turėti galimybę gintis nuo visų kaltinimo dalių: tiek ginčyti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, tiek atskirus baudžiamajame įstatyme nustatytus nusikalstamos veikos požymius, tiek jų visumą. Vadinasi, nėra pagrindo teigti, jog pagal Konstituciją įstatyme turi būti nustatyta, kad apie tokio veikos perkvalifikavimo galimybę kaltinamajam teisiame posėdyje turi būti iš anksto pranešta”. Tačiau Konstitucinis Teismas teigia, kad visiškai kitokia situacija būtų, jei „kaltinamasis nuteisiamas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme. Nors tokiu atveju kaltinamasis žino, kuo yra kaltinamas, turi galimybę gintis nuo kaltinimo (ginčyti tiek nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, tiek atskirus baudžiamajame įstatyme nustatytus teisinius požymius, tiek jų visumą), tačiau jis neprivalo numatyti, kad atskiri baudžiamajame įstatyme nustatyti nusikalstamos veikos požymiai gali būti pakeisti kitokiais arba kad gali būti

¹³⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamojo ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (I) AB-45-1,” *supra* note, 86.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41.

nustatyti nauji požymiai. Žinodamas tokią galimybę, kaltinamasis galėtų kitaip organizuoti savo gynybą. Vadinasi, apie tai, kad kaltinamasis gali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, teisiamejame posėdyje jam turi būti iš anksto pranešta”. Iš to, kas pasakyta, teigtina, kad pagrindinis „kabliukas” kaltinimo keitimo atžvilgiu yra ne tai, jog kaltinamasis nuteisiamas, jo veiką perkvalifikuojant pagal kitą baudžiamąjį įstatymą ar nusižengimą, bet tai, kad buvo keičiami nusikalstamos veikos požymiai ar kvalifikacijai reikšmingos aplinkybės naujomis ir kaltinamajame akte nenurodytomis. Taigi antikonstituciškas yra ne pats kaltinimo keitimas, o nustatyti nauji požymiai, kurie turi būti žinomi organizuojant gynybą.

Kaip pavyzdys pateikiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis¹³⁶, kur „nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismo sprendimu R. M. inkriminuojama nusikalstama veika (BK 228 straipsnis) perkvalifikuota pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą (BK 229 straipsnis), taip jam inkriminuota kita kaltės forma – nusikalstamas neatsargumas. Tai atlikta iš anksto nepranešus kaltinamajam ir kitiems nagrinėjimo dalyviams apie tokią galimybę. Remiantis tuo, kas pirmiau išdėstyta, darytina išvada, kad apeliacinės instancijos teismas neužtikrino (BPK 4 straipsnio 3 dalis, 234 straipsnio 5 dalies 3 punktas, 320 straipsnio 6 dalis) kaltinamojo teisės žinoti kaltinimą, teisės į gynybą ir teisingą teismą, įtvirtintų Konvencijos 6 straipsnyje, Konstitucijos 31 straipsnyje ir taip padarė esminį BPK pažeidimą (BPK 369 straipsnio 1 dalies 2 punktas, 3 dalis)”. Taigi LAT nagrinėjamoje nutartyje pažymėjo, kad „Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta kaltinamojo teisė į tinkamą teismo procesą, kuri yra teisės į teisingą teismą dalis. Paminėtina, kad teisė į tinkamą teismo procesą apima teisę žinoti kaltinimą ir teisę į gynybą (Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas). Nagrinėtas Konstitucinio Teismo nutarimas patvirtina, kad kaltinamojo teisė žinoti, kuo yra kaltinamas, teisė į gynybą ir teisingą teismą yra pažeidžiamos ir tada, kai inkriminuojama veika perkvalifikuojama pagal lengvesnę nusikalstamą veiką numatantį baudžiamąjį įstatymą, tačiau pritaikant kitokį teisinį požymį (sudėties požymį, įtvirtintą BK specialiojoje dalyje), būtiną šią veiką pripažinti nusikalstama (pavyzdžiui, kad nusikalstama veika padaryta ne tyčia, o dėl neatsargumo), bet neįspėjus kaltinamojo apie tokią galimybę ir nesudarius galimybių atitinkamai gintis”. Taigi LAT nurodė, kad šioje byloje esminis BPK pažeidimas gali ir turi būti ištaisytas nagrinėjant bylą iš naujo apeliacine tvarka.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika formuojama ta linkme, kad BPK normų „paskirtis yra užtikrinti kaltinamojo teisę į gynybą, konkrečiai – teisę žinoti kaltinimo pobūdį ir

¹³⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis, *supra* note, 129.

pagrindą bei turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai (kasacinės bylos Nr. 2K-7-198/2008, 2K-7-13/2007, 2K-233/2008, 2K-660/2007, 2K-383/2004 ir kt.)”¹³⁷. LAT formuojamoje praktikoje atspindi, kad „neabejotinai svarbi teismo prielaida yra asmens teisė žinoti, kuo jis kaltinamas. Ši teisė susijusi su teise skubiai ir išsamiai asmeniui suprantama kalba būti informuotam apie kaltinimo pobūdį ir pagrindą, teise į pakankamą laiką ir galimybes pasirengti savo gynybai, teise gauti kaltinamojo akto nuorašą, nagrinėjimo teisme ribomis ir kaltinimo pakeitimu teisme. Visi šie veiksniai yra reikšmingi apibrėžiant aiškią įtariamojo arba kaltinamojo teisinę padėtį baudžiamojame byloje, puoselėjant konstitucinius asmens teisės į teisinį saugumą, aiškumą ir tikrumą principus, suponuojančius būtinumą užtikrinti teisėtų lūkesčių apsaugą”¹³⁸. LAT praktikoje dažnai pabrėžiama, kad „prokuroras, privatus kaltintojas ir nukentėjusysis turi teisę iki įrodymų tyrimo teisme pabaigos pateikti rašytinį prašymą pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą. Teismas, gavęs tokį prašymą, taip pat tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, kad kaltinime nurodyta veika gali būti perkvalifikuota, apie šią galimybę nedelsdamas praneša nagrinėjimo teisme dalyviams. Jeigu yra gautas prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo prašymas pakeisti kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą, šio prašymo nuorašai įteikiami kaltinamajam, jo gynėjui ir kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams. Išnagrinėjus baudžiamąją bylą, kaltinamasis gali būti pripažintas kaltu ir remiantis kaltinamajame akte pateiktu veikos kvalifikavimu. Teismas tokiu atveju praneša kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai”¹³⁹.

Tinkamas BPK 255 ir 256 straipsnių „aiškinimas ir taikymas yra viena esminių teisingo rungimosi principais paremto baudžiamojame proceso sąlygų”¹⁴⁰. Rungimosi procese rungimosi principas reiškia teismo pareigą išklausti kaltinimo ir gynybos šalis, taip pat draudimą teismui savo iniciatyva iškelti fakto bei teisės klausimus ir atlikti jų tyrimą. Rungimosi principas, be kita ko, yra aiškinamas ir suprantamas kaip šalių galimybė komantuoti pateiktus kitos šalies aiškinimus ir įrodymus. Taigi iš pateiktos teismų praktikos matyti, kad kaltinamojo teisė būti informuotam apie kaltinimo pobūdį, taip pat žinoti kuo yra kaltinamas – teisės į gynybą ir teisingą teismą užtikrinimas, o tuo pačiu ir rungimosi principo įgyvendinimas. Asmens teisė į gynybą yra absoliuti, ji negali būti paneigta ar suvaržyta jokiais pagrindais ir jokiais sąlygomis.

Po Konstitucinio Teismo išaiškinimo dėl kaltinimo keitimo, teismų praktika pasuko ta linkme, kad „kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas BPK 256

¹³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-383/2011,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/87810033274798/2K-383/2011>

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis, *supra* note, 131.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis, *supra* note, 127.

¹⁴⁰ „Baudžiamojame proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga” Teismų praktika, 2009 m. birželio 25 d., Nr. 31, LAT, <http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/naudziamuju-byly-apzvalgos.html>

straipsnyje nustatyta tvarka gali būti keičiami [...] apeliacinio proceso metu (plenarinės sesijos priimtos kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-26/2010, 2K-P-1/2014), o [...] kaltinimas apeliacinėje instancijoje gali būti keičiamas, kai to prašoma paduotuose apeliaciniuose skunduose arba tai gali daryti bylą nagrinėjantis teismas savo iniciatyva (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-403-648/2016)“¹⁴¹. Aišku, kad ši teisė nėra absoliuti, todėl būtina laikytis BPK 255, 256 straipsniuose numatytos kaltinimo keitimo tvarkos. Tačiau kuo labiau plečiami teismo įgaliojimai, kuo labiau teisėjui leidžiama būti aktyvesniam teisme, tuo labiau slopinamas rungimosi principas ir tuo pačiu rungimosi procesas artėja prie tiriamojo proceso suvokimo, o apeliacija suprantama kaip neribota

Konstitucinis Teismas dar 1999 metais nutarime¹⁴² yra pasisakęs, kad „teismo priedermė – išnaudoti visas galimybes, kad baudžiamojoje byloje būtų nustatyta tiesa,“ tačiau „siekdamas šio tikslo teismas negali peržengti Konstitucijoje įtvirtintų teisingumo vykdymo funkcijos ribų“. Konstitucinio Teismo nuomone, neužtikrinama kaltinamojo teisė žinoti, kuo jis kaltinamas - tai principų, tokių kaip kaltinimo ir gynybos lygybės bei rungimosi, atliekant teisminį nagrinėjimą, pažeidžiamas. Teisminio bylos nagrinėjimo metu svarbi asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisės į gynybą garantija yra kaltintojo, teismojo, gynėjo, nukentėjusiojo ir jo atstovo, taip pat civilinio ieškovo ir atsakovo, jų atstovų teisių lygybė ir rungimosi principo laikymasis. Paminėtina, kad nuo 1999 m. Konstitucinio teismo nutarimo priėmimo, visada teismų praktika buvo grindžiamas tuo, kad „teismo įgaliojimai savo iniciatyva keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu yra nesuderinami su Konstitucijoje įtvirtintais proceso šalių lygybės, rungimosi, teisės žinoti kaltinimą, teisės į gynybą, teismo nešališkumo, teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimo principais“. Taigi vadovaujantis šiuo išaiškinimu, drįstina teigti, kad teismo teisė keisti kaltinimą buvo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai, dėl principų nesuderinamumo. O tuo tarpu 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime Konstitucinis Teismas jau nenurodo, kad tokie teismo įgaliojimai yra nesuderinami su Konstitucijoje įtvirtintais principais. Tačiau priešingai, kaip tik draudimas teismui keisti inkriminuojamos veikos aplinkybes prieštarauja Konstitucijos nuostatoms, t. y. prieštarauja konstituciniam baudžiamojo proceso tikslui – tinkamam baudžiamojo įstatymo įgyvendinimui. Pasak Konstitucinio teismo „baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikaltimą veiką, paskirti teisingą bausmę; neteisingos bausmės paskyrimas reikštų, kad yra pažeidžiama asmens teisė į teisingą teismą“¹⁴³. Tai, kad kaltinimo keitimas apeliacinėje instancijoje, nekeičiant

¹⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-395-489/2016,“ ETEISMAi, <http://eteismai.lt/byla/239401265893162/2K-395-489/2016>

¹⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, *supra* note, 120.

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41.

nusikalstamos veikos požymių ir kitų bylai reikšmingų aplinkybių, Konstitucinis Teismas išaiškino kaip suderinamą su Konstitucijoje įtvirtintais proceso šalių lygybės, rungimosi, teisės žinoti kaltinimą, teisės į gynybą principais. Po šio nutarimo teismų praktika pasuko kiek kitokia linkme: jei nuo 1999 metų buvo laikomasi Konstitucinio Teismo praktikos, kad kaltinimo keitimas į sunkesnę prieštarauja Konstitucijai ir joje įtvirtintiems principams, tai po 2013 metų Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje kaltinimo keitimas suprantamas kaip teigiamas reiškinys, siekiant įgyvendinti teisingą procesą.

Konstitucinio teismo pozicija dėl kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teisme ir konstitucinių proceso šalių lygybės, rungimosi, teisės žinoti kaltinimą, teisės į gynybą principų suderinamumo su Konstitucija atskleista, tačiau kaip kaltinimo keitimo iniciatyvos teisė vertintina teismo nešališkumo atžvilgiu, tikslinga išnagrinėti teismų praktikoje.

Konstitucinis Teismas savo 2006 m. sausio 16 d. nutarime pažymėjo, kad „teismas baudžiamajame procese turi būti ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamojoje byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir priimančias teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese“¹⁴⁴. Vadovaujantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja praktiką teigdamas: „remiantis konstituciniais teisinės valstybės, teisės į tinkamą procesą principais, teismas turi pareigą ne tik išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes, bet ir teisingai taikyti baudžiamuosius įstatymus (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2009 m. birželio 8 d. nutarimai). Teisingas baudžiamojo įstatymo pritaikymas, be kita ko, reiškia tinkamą kaltinamojo padarytų nusikalstamų veikų baudžiamąjį teisinį įvertinimą – kvalifikavimą“¹⁴⁵. Teismo nešališkumo užtikrinimas yra viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų¹⁴⁶. „Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies nuostata, kad asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas, yra susieta su, be kita ko, asmens teisės į tinkamą teismo procesą principu, kurio

¹⁴⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRKT, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content>

¹⁴⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-330/2011“, ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/202584340231506/2K-7-330/2011>

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis, *supra* note, 60.

laikymasis yra būtina sąlyga teisingai išspręsti bylą. [...] Atlikdamas proceso veiksmus teismas turi būti nešališkas ir veikti taip, kad nesudarytų prielaidų manyti, jog jis yra šališkas ar priklausomas (Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas; taip pat Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. rugsėjo 19 d., 2001 m. vasario 12 d., 2003 m. birželio 10 d., 2006 m. sausio 16 d., 2008 m. gegužės 28 d., 2009 m. birželio 8 d. nutarimai)¹⁴⁷.

Kad ir kaip vertinamas ir pabrėžiamas teismo nešališkumas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, tačiau kasacinės instancijos teismas savo nutartyse ne kartą yra pažymėjęs, kad „nešališkumo principas negali būti suprantamas pernelyg plačiai – vien tik teismo padarytos teisės aiškinimo ir taikymo klaidos, baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, net jei jie ir esminiai, nėra pakankamas pagrindas konstatuoti, kad teismas nagrinėjo bylą šališkai. Nesant konkrečių bylą nagrinėjančio teismo šališkumo požymių, jo konstatavimas neturėtų būti siejamas su priimto nuosprendžio motyvacijos stoka, įrodymų tyrimo rezultatų įvertinimu, kitokiais teismo sprendimo surašymo trūkumais (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-243/2009, 2K-122/2010, 2K-425/2012). [...] Teismų praktikoje išaiškinta, kad teismo nešališkumo reikalavimas turi du aspektus. Pirma, teismas turi būti subjektyviai nešališkas, t. y. nė vienas teisėjas negali turėti asmeninio išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Antra, teismas turi būti nešališkas objektyviaja prasme, t. y. turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią abejonę dėl galimo teismo šališkumo (pvz., kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-414/2010; Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai *Daktaras prieš Lietuvą* (*Daktaras v. Lithuania*, no. 42095/98, judgment of 10 October 2000; *Micallef prieš Maltą* (*Micallef v. Malta*, no. 17056/06, judgement of 15 October 2009))¹⁴⁸.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje 1999 metais pasisakyta, kad kaltinimo pakeitimas į lengvesnį „traktuotinas kaip teismo vykdomos teisingumo funkcijos elementas. [...] Tai neleidžia teigti, kad teismas peržengė asmeniui laiduotos teisės į bešališką teisminį nagrinėjimą ribas. Įstatymo normos, numatančios tokį kaltinimo pakeitimą, taip pat nepažeidžia Konstitucijoje įtvirtinto teismo ir prokurorų funkcijų atskyrimo (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis ir 118 straipsnio 1 dalis). [...] Teismas, savo iniciatyva įspėdamas proceso dalyvius, imasi veiksmų, susijusių su kaltinimo pakeitimu į sunkesnį [...] tai nesiderina su teismo bešališkumo principu. Šitai keisdamas kaltinimą teismas iš esmės parodo, kokia linkme jis kreips bylos nagrinėjimą. Toks kaltinimo pakeitimas gali kliudyti teisėjui bešališkai nagrinėti bylą ir objektyviai vertinti bylos aplinkybes. Be to, tai sudaro prielaidas kitiems proceso dalyviams pagrįstai abejoti teismo bešališkumu. Atsižvelgiant į šiuos motyvus ir argumentus darytina

¹⁴⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamojo ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (I) AB-45-1,“ *supra* note, 86.

¹⁴⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-246/2014,“ ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/172087201462566/2K-246/2014>

išvada, kad BPK [...] ta apimtimi, kuria leidžiama teismo iniciatyva pakeisti kaltinimą į sunkesnę ir teisiamojo veiką kvalifikuoti pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, prieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 ir 6 dalims, 109 straipsnio 1 daliai ir 118 straipsnio 1 daliai”¹⁴⁹. Iš šio Konstitucinio teismo išaiškinimo matyti, kad Teismas dėl kaltinimo keitimo į lengvesnę neįžvelgia teismo šališkumo, tačiau keitimo į sunkesnę – tai jau antikonstitutiška. Teismas, išaiškindamas Konstitucijos ir BPK normas, atskyrė teismo ir prokuroro funkcijas, grįsdamas tuo, kad teismas nagrinėja baudžiamąją bylą, o prokuroras atlieka kaltinimą ir tokiu būdu kiekvienas iš jų atlieka savo jiems Konstitucijos suteiktas funkcijas.

Praėjus daugiau nei dešimtmečiui, Konstitucinis Teismas 2013 metais priimdamas nutarimą dėl kaltinimo keitimo teisme, išaiškino, kad „pagal EŽTT praktiką Konvencijai savaime neprieštarauja teismo įgaliojimai savo iniciatyva pritaikyti sunkesnę nusikaltimą numatantį baudžiamąjį įstatymą”¹⁵⁰. Nors dėl teismo šališkumo keičiant kaltinimą į sunkesnę plačiau ir neaptarė, bet iš bendro konteksto suprantama, kad jeigu tai atitinka EŽTT formuojamą praktiką, tai neprieštarauja ir Konstitucijai.

Iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos matyti, kad kaltinimo keitimas apeliacinės instancijos teisme nereiškia teismo šališkumo. Tam, kad pripažintų teismo nešališkumo principo pažeidimą, turi būti atsižvelgta į nešališkumo subjektyviusius ir objektyviusius aspektus, o vien tik teismo iniciatyva keisti kaltinimą tiek į lengvesnę, tiek ir į sunkesnę dar nesuteikia pagrįstumo teismą laikyti šališku. Konstitucinio Teismo pozicija ta, kad tinkamos bausmės paskyrimas yra tinkamo baudžiamojo proceso vykdymas, o tuo pačiu ir asmens teisės į teisingą teismą įgyvendinimas. Taigi vadovaujantis Konstitucinio teismo išaiškinimais, vien tik kaltinimo keitimas neapima aspektų, patvirtinančių teismo šališkumą.

Nors Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje neįžvelgiamas šališkumas dėl teismo teisės keisti kaltinimą, tačiau iškyla probleminių klausimų dėl teismo ir prokuroro funkcijų atskyrimo, ar teismas turėdamas galimybę keisti kaltinimą neperima dalį prokuroro funkcijų. Kaip ir buvo minėta, Konstitucinis Teismas 1999 metais pasisakė dėl prokuroro ir teismo funkcijų atskyrimo: „tokiu atveju galima daryti prielaidą, kad teismas vienu metu atlieka ne tik teisingumo, bet ir kaltinimo funkcijas”¹⁵¹. Taigi matyti aiški Konstitucinio Teismo pozicija, kad šios teismo ir prokuroro funkcijos išskirtinai priskiriamos tik jų kompetencijai, nes pagal Konstituciją valstybinio kaltinimo palaikymas yra išimtinė prokuroro funkcija. Susidaro įdomi situacija: teismas gali keisti kaltinimą, jį suformuoti ir po to pagal jį ir nuteisti. Tokiu atveju prokuroras nebeatlieka savo kaltintojo vaidmens. Tačiau dabar Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal „konstitucinius teisinės valstybės, teisės į tinkamą procesą

¹⁴⁹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, *supra* note, 120.

¹⁵⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41.

¹⁵¹Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas, *op. cit.*

principus teismas turi pareigą ne tik išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes, bet ir teisingai taikyti baudžiamuosius įstatymus, *inter alia* tinkamai kvalifikuoti kaltinamojo padarytą nusikalstamą veiką. Teismas turi tirti, ar kaltinamajame akte nurodyta veika buvo padaryta būtent šiame akte nurodytomis esminėmis aplinkybėmis, [...] kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka gali būti keičiami [...] apeliacinio proceso metu”¹⁵². Bendrosios kompetencijos teismų praktika remiasi Konstitucinio teismo išaiškinimais, ko pasekoje LAT savo nutartyse dažnai pabrėžia, kad „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime, remiantis ankstesne šio teismo jurisprudencija, pažymėta, kad Konstitucijos reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja tai, jog teismas turi teisingai nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, teisingai pritaikyti baudžiamuosius įstatymus; teismo nešališkumo užtikrinimas – viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų [...] Tai, be kita ko, reiškia, kad teismas, nagrinėdamas bylą, neturi apsiriboti vien kaltinime nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis ir privalo imtis visų BPK nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos visos teisiškai reikšmingos bylos aplinkybės (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-95/2012, 2K-7-398/2013)”¹⁵³.

Taigi iš dabar Konstitucinio Teismo formuojamos praktikos matyti, kad pirmoje vietoje yra teisingas bylos išsprendimas, tinkamas baudžiamojų įstatymų pritaikymas, siekis įgyvendinti baudžiamojų proceso tikslą, ko pasekoje nėra tiek svarbu kas formuoja kaltinimą, bet svarbiausia, kad bausmė būtų teisinga.

Apibendrinant teigtina, kad Konstitucinio teismo jurisprudencijoje aiškiai nustatyti teismui suteikti įgaliojimai savo iniciatyva keisti kaltinimą ir tai neprieštarauja nei Konstitucijai, nei tarptautiniams dokumentams ar EŽTT formuojamai praktikai. Teismų formuojama praktika pasuko ta linkme, kad kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas gali būti keičiami apeliacinio proceso metu, o kaltinimas gali būti keičiamas, kai to prašoma ne tik paduotuose apeliaciniuose skunduose, bet ir teismo iniciatyva, aišku laikantis BPK 255, 256 straipsniuose numatytos kaltinimo keitimo tvarkos. Konstitucinėje jurisprudencijoje ir jos vedinoje teismų praktikoje atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismo iniciatyvos teisė keisti kaltinimą nepažeidžia kaltinamojo teisės žinoti kuo yra kaltinamas, teisės į gynybą, rungimosi principo, teismo ir kitų proceso subjektų (prokuroro) funkcijų atskyrimo bei teisės į nešališką teismą, todėl Konstitucijoje įtvirtinti principai turi būti taikomi tik ta apimtimi kiek jie suderinami su tinkamu baudžiamojų proceso tikslo įgyvendinimu. Teismo iniciatyvos teisė keisti kaltinimą teisė suponuoja neribotos apeliacijos formos bruožus.

¹⁵²Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41.

¹⁵³„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojų byloje Nr. 2K-155-693/2015,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/70419132574925/2K-155-693/2015>

3.3. Bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų neapibrėžtumas

Neribotos apeliacijos sąvoka dažnai yra netinkamai suprantama kaip apeliacinės instancijos teismo galimybė išeiti už apeliacinio skundo ribų, nes draudimas išeiti už apeliacinio skundo ribų yra pripažįstamas tiek ribotos, tiek neribotos apeliacijos atveju. „Nagrinėjimo teisme ribos yra savotiški teisiniai rėmai, į kuriuos teismas turi orientuotis nagrinėdamas bylą. Konstitucinė pareiga – vykdyti teisingumą – įpareigoja teismą išspręsti bylą pagrįstai, teisėtai ir teisingai, neperžengiant kaltinimo ribų”¹⁵⁴. Tačiau šių ribų neapibrėžtumas sukelia įvairių diskusijų dėl apeliacijos formų identifikavimo.

Ar pirmosios instancijos teismo sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas, gali nustatyti tik apeliacinės instancijos teismas pagal proceso įstatymų nustatyta tvarka paduotą apeliacinį skundą. Vadovaujantis neribotos apeliacijos forma, apeliaciniame skunde nėra keliamas sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo klausimas, nagrinėjimo objektas yra ne teismo sprendimas, o apeliacinės instancijos teismui perduotas šalių ginčas ir teismas yra saistomas ta ginčo dalimi, kurią jam perdavė apeliantas (gali pakartotinai nagrinėti visą ginčą ar ginčo dalį, atsižvelgdamas į apelianto prašymą). Apeliacinis teismas visada tikrina tiek faktines, tiek ir teises bylos aplinkybes, tačiau tik tos ginčo dalies, kurią perdavė apeliantas, ir taip yra nubrėžiamos apeliacinio nagrinėjimo ribos. Apeliacinis skundas neribotos apeliacijos atveju yra ginčo perkėlimo iniciatyva, kur apeliacinis procesas yra identiškas pirmosios instancijos teismo procesui. Ribotos apeliacijos formos atveju apeliacinio nagrinėjimo objektu yra ginčijamas teismo sprendimas ar jo dalis, taigi apeliantas, nurodydamas argumentus, pagrindžiančius sprendimo ar jo dalies neteisėtumą ar nepagrįstumą, prašo ne perspręsti bylą iš naujo, o patikrinti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Ribotos apeliacijos formos atveju apeliantas gali prašyti apeliacinės instancijos teismo patikrinti pirmosios instancijos teismo sprendimo neteisėtumą, t. y. netinkamą teisės normų pritaikymą, bei sprendimo nepagrįstumą, t. y. netinkamą bylos aplinkybių ištyrimą. Apeliacinės instancijos teisme gali būti tikrinamos tiek teisinės bylos aplinkybės, tiek ir faktinės bylos aplinkybės, arba ir teisinės, ir faktinės bylos aplinkybės – visa tai priklauso nuo apeliaciniame skunde nurodytų argumentų. Jei apelianto argumentai yra susiję tik su skundžiamo teismo sprendimo teisėtumu, tokiu atveju sprendimo pagrįstumas bus tikrinamas tik tiek, kiek reikia sprendimo teisėtumui patikrinti. Apelianto argumentai ir nurodyta sprendimo dalis apibrėžia apeliacinio nagrinėjimo ribas.

Apeliacinės instancijos teismui paduodamo skundo ribos bei subjektai, turintys teisę apskusti teismo nuosprendį apeliacine tvarka, apibrėžti BPK 312 straipsnio nuostatose. Lietuvos

¹⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-183/2008,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/150858006293016/2K-183/2008>

Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 21 d. nutartyje¹⁵⁵ pabrėžiama, kad „subjektams, turintiems teisę apskųsti pirmosios instancijos teismo nuosprendžius ir nutartis apeliacine tvarka, nenumatyta teisė paduotą apeliacinį skundą papildyti naujais argumentais. Tai, kad pagal BPK apeliantai neturi teisės pakeisti ar papildyti paduotų apeliacinių skundų, o gali juos tik atšaukti, akcentuojama ir kasacinės instancijos teismo praktikoje (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-494/2011). Kita vertus, apeliacinio proceso dalyviai teismo posėdžio metu gali pateikti teismui įvairių prašymų, tarp jų ir susijusių su bylos nagrinėjimo ribomis, pateikti papildomos medžiagos, baigiamosiose kalbose pateikti naujų argumentų, kurie, atsižvelgiant į jų reikšmę ir esmingumą, gali tapti svarbiu teismo vidinį įsitikinimą formuojančiu ir priimamam sprendimui įtakos turinčiu veiksnium. Tačiau vien tai, kad apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje ir nutartyje nepasisakyta dėl kiekvieno proceso metu pateikto argumento, nėra pagrindas pripažinti, kad tai sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą”.

Apeliacinio bylų nagrinėjimo ribos ir galimos išimtys numatytos BPK 320 straipsnyje. Minėto straipsnio 3 dalies nuostatoje numatyta: „teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti. Tačiau jeigu teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių šio Kodekso pažeidimų, jis, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems”.

Teismų praktikoje pasitaiko tokių bylų, kuriose pažeidžiamas BPK 320 straipsnio 3 dalyje įtvirtintos nuostatos. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartį,¹⁵⁶ kurioje G. P. išteisintas byloje, kurioje buvo kaltinamas tuo, kad darbo metu vairuodamas autobusą ir pažeisdamas Kelių eismo taisyklių reikalavimus, pamatęs perėjoje einantį pėsčiąjį, staigiai stabdė, dėl to autobuse važiavusi keleivė D. K. nugriuvo ir patyrė sunkų sveikatos sutrikdymą. LAT nagrinėjamoje byloje pasisakė dėl baudžiamojo proceso normų pažeidimo nagrinėjant bylą apeliacine tvarka: „kai apeliacinis skundas paduotas dėl išteisinamojo nuosprendžio nepagrįstumo, įrodymų vertinimo taisyklių pažeidimų bei nuosprendžio išvadų neatitikimo faktinėms bylos aplinkybėms, apeliacinės instancijos teismas turi kruopščiai patikrinti skundžiamą nuosprendį priėmusio teismo atliktą įrodymų vertinimą (jei reikia – ir pats tirti įrodymus), padarytų išvadų teisingumą. Tikrindamas apskųsto nuosprendžio pagrįstumą ir teisėtumą, apeliacinės instancijos teismas taip pat privalo laikytis BPK 20

¹⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-422/2014,” TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.4D161E6614A1>

¹⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-260-303/2015,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/32761015132747/2K-260-303/2015>

straipsnio nuostatų – įrodymų vertinimą grįsti išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu bei atitinkamame sprendime (nutartyje ar nuosprendyje) nurodyti motyvus (BPK 331, 332 straipsniai). Konstatuotina, kad nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas šių BPK normų reikalavimų nesilaikė. [...] Teisėjų kolegijos vertinimu, tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismų motyvai išdėstyti taip, kad pati įvykio situacija iki galo lieka neatskleista, neaiški ir neatspindi visų reikšmingų bylos aplinkybių. [...] Visos šios aplinkybės yra labai svarbios įgyvendinant principinę nuostatą, įtvirtintą BPK 1 straipsnyje, išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką ir pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. [...] Teismas, nagrinėdamas bylą, neturi apsiriboti vien kaltinime nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis ir privalo imtis visų BPK nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos visos teisiškai reikšmingos teisingam bylos išnagrinėjimui aplinkybės. [...] Šiuo atveju apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 320 straipsnio 3 dalies nuostatas, nes nepatikrino bylos tiek, kiek to buvo prašoma apeliaciniuose skunduose, ir neatsakė į esminius skundų argumentus, be to, savo išvadas dėl pirmosios instancijos teismo išteisinamojo nuosprendžio pagrįstumo grįsdamas tik dalimi išteisintojo parodymų, neišsamiai įvertintais liudytojų M. V., J. S. parodymais bei ryšio su byla neturinčiu įrodymu (tarnybiniu pranešimu), pažeidė iš BPK 20 straipsnio 3, 5 dalių kylančius reikalavimus. Padaryti pažeidimai yra esminiai, nes sukliudė teismui priimti teisingą sprendimą (BPK 369 straipsnio 3 dalis)”. Nagrinėjamos bylos atveju Teisėjų kolegija nutarė perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, nurodydamas, kad teismas privalo atsižvelgti į nustatytus šioje nutartyje baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimus, patikrinti apeliacinių skundų argumentus dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio pagrįstumo ir teisėtumo.

Apeliacinėje instancijoje bylos nagrinėjamos vadovaujantis *tantum devolutum quantum appellatum* principu, kuris ir yra įtvirtintas minėtoje BPK 320 straipsnio 3 dalyje, reiškiantis draudimą apeliacinės instancijos teismui išeiti už apeliacinio skundo ribų. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje¹⁵⁷ pažymima, kad apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti ir vertinti tik apskųstos pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą ir neturi tikrinti bei vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos sprendimo dalys, kurios nebuvo apskųstos apeliacine tvarka. Aptariamas principas draudžia apeliacinės instancijos teismui tikrinti tą sprendimą (jo dalį), kurio apelianas neskundžia, ir skundžiamo teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas turi būti tikrinamas pagal apeliaciniame skunde nurodytus argumentus. Taigi vadovaujantis Konstitucinio Teismo išaiškinimais teigtina, kad apeliacinio bylos nagrinėjimo ribas nulemia apelianas apeliaciniu skundu. Nagrinėjant BPK 320 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą *tantum devolutum quantum appellatum* principą, teigtina, kad praktikoje kyla problemų su

¹⁵⁷Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas, *supra* note, 58.

minėto principo taikymu visa apimtimi. Šio principo besąlygiškas laikymasis tam tikrais atvejais gali iššaukti tokias problemas, kaip neteisingą bylos išsprendimą, o tai prieštarautų baudžiamojo proceso paskirčiai – tai „ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“¹⁵⁸ (BPK 1 str.), ko pasekoje būtų neužtikrintas viešojo intereso apgynimas.

Konstitucinis Teismas savo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimu¹⁵⁹ išaiškino, kad „pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas“. Konstitucinis Teismas minėtame nutarime pažymi apeliacinės instancijos teismo pareigą tam tikrais atvejais peržengti apeliacinio skundo ribas. Tokios šio principo išimtys būna susijusios su būtinumu apsaugoti, apginti pamatines konstitucines vertybes, kurios užtikrina viešojo intereso gerovę. Konstitucinis Teismas yra ir anksčiau pabrėžęs, kad principas *tantum devolutum quantum appellatum* nereiškia, kad apeliacinės instancijos teismas turi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir tai pažeistų konstitucines vertybes. Teismas, saistomas pareigos objektyviai ir išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes bei nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia* prokurorams¹⁶⁰.

Konstitucinio Teismo poziciją dėl apeliacinio skundo nagrinėjimo ribų, t. y. *tantum devolutum quantum appellatum* principo taikymo, išsakytą ne viename nutarime. Konstitucinė jurisprudencija plėtojama taip, kad negalima išeiti už apeliacinio skundo ribų, t. y. negalima peržengti kaltinimo ribų. Tačiau teisingo sprendimo siekis ir konstitucinių vertybių puoselėjimas suteikia tam tikras išimtis, kai teismas gali savo iniciatyva išeiti už apeliacinio skundo ribų, nepažeisdamas *non reformatio in peius* principo, draudžiančio priimti sprendimą, labiau nepalankų apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas. Konstitucinio Teismo formuojama praktika eina ta linkme, kad teismas gali peržengti apeliacinio skundo ribas, jei neperžengus tų ribų, teismo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir dėl to būtų pažeistos konstitucinės vertybės, neapgintas viešasis interesas.

¹⁵⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,” *supra* note, 35.

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas, *supra* note, 41.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas, *supra* note, 143; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas „Dėl prašymo priėmimo”, LRKT, <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta496/content>

Kaip pavyzdys pateiktina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis¹⁶¹, kurioje nustatyta, kad „prokuroro kasacinis skundas nagrinėjamoje byloje paduotas tik dėl, kasatoriaus nuomone, netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo. [...] Konstatavus, kad G. V. veiksmuose nėra nusikalstamos veikos sudėties požymių ir todėl jam byla nutrauktina kaip nepadarius veikos, turinčios nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių (BPK 3 str. 1 d. 1 p.), savaime nesuponuojama išvada, jog argumentai, susiję su G. V. atsakomybę lengvinančiomis ar sunkinančiomis aplinkybėmis, jam paskirta bausmė, yra nepagrįsti, o jų analizavimas netenka prasmės. Dėl to kasatoriaus skundas atmestinas kaip nepagrįstas“. Taigi šiuo nagrinėjamu pavyzdžiu iliustruojama situacija, kai teismo pareiga gerinti asmens padėtį, net ir negavus dėl to apeliacinio skundo, nes tokia yra konstitucinė teismų priedermė, juk pagal Konstituciją (29 str. 1d., 30 str. 1 d., 31 str. 2 d., 109 str. 1 d.), konstitucinius teisinės valstybės, asmenų lygybės prieš įstatymą, teisėtumo, teisingumo ir kitus principus teismai vykdydami teisingumą ir padėdami valstybei užtikrinti asmenų, visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, kartu privalo apsaugoti asmens teises ir teisėtus interesus. Tai lemia ir tam tikrus teismo įgaliojimus baudžiamajame procese. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje traktuojama, kad teismas baudžiamajame procese turi būti ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamojoje byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir priimančias teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, nagrinėti baudžiamąją bylą taip, kad joje būtų nustatyta objektyvi tiesa ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas. Teismas privalo būti ir lygiai teisingas visiems baudžiamajame procese dalyvaujantiems asmenims (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d., 2008 m. gegužės 28 d. ir kiti nutarimai).

Taikant BPK 320 straipsnio 3 dalį teismų praktikos kryptis kaip ir aiški, nes yra pateiktas ne vienas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išaiškinimas šiuo klausimu. Tačiau bendrosios praktikos teismuose šiuo metu atsirado neaiškumas dėl 320 straipsnio 4 dalies. Lietuvos apeliacinis teismas 2016 m. gegužės 13 d. nutarties pagrindu pateikė Konstituciniam Teismui prašymą,¹⁶² kuriame atkreiptinas dėmesys į 320 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą nuostatą, kad „pabloginti nuteistojo ar išteisintojo padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai. Nuteistojo ar išteisintojo padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde.

¹⁶¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183/2012,“ LITEKO, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d7295b08-ed4b-4efe-9e3d-d7edadd81143>

¹⁶² Lietuvos apeliacinio teismo prašymas „Dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka pagal nuteistojo skundą,“ Nr. 1B-13/2016 (byla Nr. 9/2016), LRKT, http://www.lrkt.lt/~prasymai/13_2016.htm

Prašyme teigiama, kad „pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad viešojo intereso negalėtų apginti teismas, į kuri buvo kreiptasi, taip pat, kad teismas, *inter alia* ir apeliacinės instancijos teismas, sprendamas byla būtų priverstas priimti tokį sprendimą, kuris būtų formaliai teisėtas, tačiau neteisingas, nes neatitiktų faktinių bylos aplinkybių, kuriuo pačiu būtų pažeidžiamas viešasis interesas, vadinasi, ir kuri nors Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta, jos ginama ir saugoma vertybė. Jeigu teismas priimtų tokį sprendimą, tai toks sprendimas nebūtų teisingas.[...] Tokiu būdu būtų paneigta ir teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinė samprata (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas). [...] Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnį, konstitucinius teisingumo ir teisinės valstybės principus, teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, privalo imtis visų Baudžiamojo proceso kodekse nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos tikrosios inkriminuojamos veikos aplinkybės. Teismas, *inter alia* ir apeliacinės instancijos teismas, turi turėti įgaliojimus nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, net jeigu, prokuroro ar kitų nagrinėjimo teisme dalyvių tvirtinimu, šios aplinkybės yra kitokios, taip pat ir tais atvejais, kai teismo nustatomos inkriminuojamos veikos aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nurodytų kaltinime. Priešingu atveju, būtų sudarytos prielaidos, kad bylos sprendimą ir teisingumo įgyvendinimą lemtų ne teismo, teisėjų reikšmingų duomenų (įrodymų) įvertinimas, bet nagrinėjimo teisme dalyvių nuomonė. Kita vertus, minėti teismo įgaliojimai nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes turi būti įgyvendinami užtikrinant konstitucinę teisę žinoti kaltinimą, teisę į gynybą ir kitus konstitucinius tinkamo teisinio proceso principus”.

Lietuvos apeliacinis teismas pateikė šį prašymą, kai nagrinėjant baudžiamąją bylą buvo susidurta su tokia situacija: baudžiamojoje byloje kaltinamasis aktas buvo surašytas įtariant dėl D. J. nužudymo visus tris nuteistuosius – tiek O. T., tiek L. R. bei G. I. Tik baudžiamąją bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, prokuroro prašymu kaltinimas buvo pakeistas, dėl D. J. nužudymo kaltinant tik O. T., tuo tarpu L. R. ir G. I. kaltinant tik dėl viešosios tvarkos pažeidimo. Taigi apeliacinės instancijos teismas teigia, kad „nesant prokuroro ir nukentėjusiųjų apeliacinių skundų dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, kuriuo kiti asmenys, smurtavę prieš nukentėjusįjį D. J., nepripažinti kaltais dėl D. J. gyvybės atėmimo, apeliacinės instancijos teismas negali pabloginti kitų, prieš nukentėjusįjį D. J. smurtavusių, asmenų teisinės padėties, t. y. negali jų pripažinti kaltais dėl tyčinio D. J. gyvybės atėmimo [...] netgi tuo atveju, jei apeliacinės instancijos teisme atlikus įrodymų tyrimą, būtų nustatytos kitos faktinės aplinkybės negu nustatė pirmosios instancijos teismas, ir tos nustatytos faktinės aplinkybės leistų daryti išvadą, kad kiti asmenys kartu su O. T., ar be jo, yra kalti dėl D. J. tyčinio gyvybės atėmimo”. Pabrėžtina, kad apeliacine tvarka minėtą teismo nuosprendį apskundė tik O. T., nei prokuroras, nei nukentėjusieji, nei juo labiau kiti teismo nuosprendžio neskundė. Taigi apeliacinės

instancijos teismas nagrinėjamos bylos atveju negali baudžiamosios bylos perduoti pirmosios instancijos teismui iš naujo nagrinėti, taip pat negali perduoti prokurorui naujo kaltinamojo akto surašymui (BPK 326 str. 1 d. 4 p.). Prašyme teigiama, kad „esant tokiam teisiniam reguliavimui, kai Lietuvos Respublikos BPK 320 straipsnio 4 dalies nuostatos draudžia pabloginti nuteistųjų teisinę padėtį pagal kito nuteistojo apeliacinį skundą, nesant prokuroro ar nukentėjusiojo apeliacinio skundo, apeliacinės instancijos teismui po atlikto įrodymų tyrimo nustačius kitokias faktines aplinkybes nei nustatė pirmosios instancijos teismas, t. y., nustačius, kad pirmosios instancijos teismo išvados neatitinka faktinių bylos aplinkybių, gali susidaryti tokia situacija, jog apeliacinės instancijos teismas privalėtų priimti akivaizdžiai neteisingą, o tuo pačiu, ir neteisėtą sprendimą, kadangi nebūtų procesinės teisinės galimybės nei pačiam apeliacinės instancijos teismui priimti teisingą ir pagrįstą sprendimą, nei grąžinti baudžiamąją bylą pirmosios instancijos teismui iš naujo nagrinėti ar prokurorui naujo kaltinamojo akto surašymui. Tokia situacija daro prielaidas įsiteisėti akivaizdžiai neteisingiems nuosprendžiams, neleidžia apeliacinės instancijos teismui įgyvendinti savo funkcijos – neleisti įsiteisėti neteisėtiems ir nepagrįstiems nuosprendžiams, šalinti žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas. Teismas, priimdamas akivaizdžiai neteisingą, tuo pačiu, neteisėtą sprendimą, negali būti laikomas nešališku ir nepriklausomu. Kyla abejonių, ar tokios Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, t. y. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies ir 109 straipsnio 1 dalies nuostatomis, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams”.

Kadangi šiuo metu yra įregistruotas Lietuvos apeliacinio teismo prašymas dėl BPK 320 straipsnio 4 dalies atitikties Konstitucijai, tai Konstitucinis Teismas turės galimybę išsakyti savo nuomonę šiuo klausimu ir taip suvienodinti teismų praktiką, kuri padės atsakyti į klausimą, kas svarbiau ar privataus baudžiamojo atsakomybės traukiamo asmens interesai, ar viešasis interesas. Konstitucinio Teismo išaiškinimas taip pat turėtų atskleisti BPK 312 straipsnio 1 dalies nuostatos vertinimą, kad „apeliacinius skundus dėl neįsiteisėjusio nuosprendžio bet kokiais pagrindais ir motyvais turi teisę paduoti prokuroras, privatus kaltintojas, nuteistasis, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, nukentėjusysis ir jo atstovas,” aiškinant BPK 320 straipsnio 4 d. ribojimu, kad „baudžiamojo proceso įstatymas nuteistajam, išteisintajam, jų gynėjams ar atstovams pagal įstatymą nesuteikia galimybės reikalauti pabloginti tiek jų pačių, tiek kitų nuteistųjų ar išteisintųjų padėtį”¹⁶³. Konstitucinio Teismo atsakymas į šiuos klausimus turėtų padėti rasti takoskyrą apeliacijos formų atžvilgiu, nes jeigu vadovaujamasi ribotos apeliacijos forma, tada laikomasi teorijos, kad jokių būdų negalima bloginti nuteistojo asmens teisinės

¹⁶³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-443-511/2016,” ETEISMAI, <http://eteismai.lt/byla/172311317723447/2K-443-511/2016>

padėtis, tačiau remiantis neribotos apeliacijos forma, nuteistojo padėtis gali būti bloginama ginant viešąjį interesą. Išaiškinus šių BPK nuostatų prasmę vadovaujantis Konstitucija, galbūt vėl bus įnešta naujovių teismų praktikoje dėl bylų nagrinėjimo apeliaciniame teisme ribų apibrėžtumo.

Išnagrinėjus bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribas, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo doktrinoje išsakyta pozicija, jog nagrinėjimo teisme ribos yra savotiški teisiniai rėmai, į kuriuos teismas turi orientuotis nagrinėdamas bylą, todėl negalima išeiti už apeliacinio skundo ribų, tačiau ši taisyklė turi išimčių tais atvejais, kai teismas privalo veikti taip, kad būtų priimtas iš esmės teisingas sprendimas, nes konstitucinė pareiga teismui yra vykdyti teisingumą – tai išspręsti bylą pagrįstai, teisėtai ir teisingai. Draudimas išeiti už apeliacinio skundo ribų yra pripažįstamas tiek ribotos, tiek neribotos apeliacijos atveju, tačiau teismo aktyvūs veiksmai, nepriklausomai nuo apeliacinio skundo turinio, suponuoja neribotos apeliacijos bruožus. Neribotos apeliacijos formos atveju teismas visada tikrina tiek faktines, tiek teises bylos aplinkybes, o ribotos apeliacijos formos atveju apelianto argumentai ir nurodyta sprendimo dalis apibrėžia apeliacinio nagrinėjimo ribas, kas bus tikrinama. Lietuvoje baudžiamajame procese egzistuoja ribota apeliacijos forma vertinant BPK normas, su tam tikrais neribotos apeliacijos formai būdingais bruožais vertinant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Apeliacija – tai teismų sprendimų kontrolės priemonė, skirta teismų sprendimų pagrįstumui ir teisėtumui tikrinti, padarytoms klaidoms šalinti. Ši teisminė kontrolė įgyvendinama aukštesnės instancijos teismams tikrinant žemesnės instancijos teismų nuosprendžius ir sprendimus. Apeliacijos esmė ir reikšmė atskleidžia pagrindines apeliacinės instancijos teismo funkcijas – tai neleisti įsiteisėti neteisėtiems ir nepagrįstiems nuosprendžiams, šalinti žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas.

2. Apeliaciniame procese yra taikomi visi bendrieji baudžiamojo proceso teisės principai, tačiau išnagrinėjus BPK apeliacijos institutą ir teismų formuojamą praktiką nustatyta, kad patys svarbiausi yra šie: *tantum devolutum quantum appellatum* principas, t. y. draudimas teismui išeiti už apeliacinio skundo ribų; *non reformatio in peius* principas, t. y. draudimas priimti sprendimą, labiau nepalankų apeliantui nei skundžiamas teismo sprendimas. Dėl šių principų taikymo apimties ir kyla daugiausiai praktinių problemų, o Konstitucinio Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pareiga vienodinti teismų praktiką įgyvendinant šiuos principus.

3. Vienose valstybėse apeliacinis procesas pripažįstamas pakartotiniu bylos nagrinėjimu aukštesnės instancijos teisme, o tuo tarpu kitose valstybėse suprantamas, kaip teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma. Visa tai lemia, kad literatūroje yra skiriamos dvi apeliacijos formos – tai ribota (dalinė) ir neribota (visiška). Išnagrinėjus apeliacijos institutą bei teismų formuojamą praktiką, pastebėtos tendencijos, kad Lietuvoje apeliacinis procesas suprantamas ne kaip priimto sprendimo patikrinimas, o kaip bylos nagrinėjimas iš naujo arba pakartotinai, to pasekoje teigtina, kad nuo ribotos apeliacijos formos linkstama prie neribotos.

4. Apeliacijos formos egzistavimą iš esmės lemia rungimosi principas, nuo kurio priklauso rungimosi ar tiriamajam proceso tipui priskirtinas baudžiamasis procesas apeliacinėje instancijoje. Pagal BPK ir teismų formuojamą praktiką spręstina, kad apeliacinis procesas Lietuvoje remiasi rungimosi principu, tačiau aktyvaus teisėjo vaidmuo, nagrinėjant bylą ir tiriant naujus įrodymus bei siekiant atskleisti visas bylai reikšmingas neištirtas aplinkybes, rodo, kad reglamentuojamą rungimosi procesą keičia praktikoje taikomas tiriamasis procesas, kuris atspindi neribotos apeliacijos formos bruožus baudžiamajame procese.

5. Konstitucinėje jurisprudencijoje teismo pareiga tikrinti ir vertinti esamus bei rinkti ir išreikalausti naujus bylai reikšmingus duomenis įtvirtina aktyvaus teismo modelį. Teisėjo galimybė būti ne tik vertintoju byloje, bet ir aktyviais veiksmais ir paliepimais koreguoti bylos eigą, lemia tai, kad vis labiau nuo teisėjo pradeda priklausyti bylos baigtis. Aktyvaus teismo vaidmens didėjimas įtakoja, kad baudžiamajame procese nuo ribotos apeliacijos formos pereinama prie neribotos apeliacijos formos.

6. Teismų formuojama praktika pasuko ta linkme, kad kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas gali būti keičiami ne tik bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinio proceso metu, o kaltinimas apeliacinėje instancijoje gali būti keičiamas, kai to prašoma paduotuose apeliaciniuose skunduose arba tai gali daryti bylą nagrinėjantis teismas savo iniciatyva. Tokia teismo teisė nebeprimena tik „sprendimo kontrolės“, o labiau panašėja į „pakartotinį bylos nagrinėjimą“, kas būdinga neribotai apeliacijos formai.

7. Pagal BPK nuostatas, reglamentuojančias apeliacijos institutą, baudžiamasis procesas remiasi ribotos apeliacijos bruožais, kur nustatytos konkrečios apeliacinio skundo ribos, apeliacinį skundą paduodantys asmenys, bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribų apibrėžtumas su numatytomis išimtimis. Tačiau vertinant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, baudžiamasis procesas panašu remiasi neribotos apeliacijos bruožais, kur apeliacinės instancijos teismas turi būti aktyvus nepriklausomai nuo apeliacinio skundo turinio, todėl apeliacinės instancijos teismui atsiranda pareiga vykdant teisingumą padėti valstybei užtikrinti asmenų, visos visuomenės teises bei teisėtus interesus, pačiam užbaigti bylą iš esmės, o ne grąžinti į pirmąją instanciją.

8. BPK 320 straipsnio 4 dalies nuostatos draudžia pabloginti nuteistųjų teisinę padėtį pagal kito nuteistojo apeliacinį skundą, nesant prokuroro ar nukentėjusiojo apeliacinio skundo. Esant tokiam teisiniam reguliavimui, apeliacinės instancijos teismui po atlikto įrodymų tyrimo nustačius kitokias faktines aplinkybes gali susidaryti tokia situacija, kad apeliacinės instancijos teismas privalėtų priimti tokį sprendimą, kuris būtų formaliai teisėtas, tačiau neteisingas, nes neatitiktų faktinių bylos aplinkybių, todėl būtų pažeidžiamas viešasis interesas, kadangi nėra procesinės teisinės galimybės nei priimti teisingą ir pagrįstą sprendimą, nei grąžinti baudžiamąją bylą pirmosios instancijos teismui iš naujo nagrinėti ar prokurorui naujo kaltinamojo akto surašymui.

Siūlytina pakeisti BPK 320 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Pabloginti nuteistojo, išteisintojo, asmens, kuriam nutraukta byla, padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo, nuteistojo ar išteisintojo, asmens, kuriam nutraukta byla, ir civilinio ieškovo skundai. Nuteistojo ar išteisintojo padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde”.

LITERATŪRA

Specialioji literatūra ir kitos publikacijos:

1. Ambrasaitė, Goda. „Apeliacijos esmė ir principai.” *Teisė* 46 (2003): 7-18.
<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367189396691/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
2. Ambrasaitė, Goda. „Apeliacijos rūšių įtaka apeliacinės instancijos teismo teisei grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.” *Teisė* 43, (2002): 7-23.
<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367185649416/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
3. Ambrasaitė, Goda. „Apeliacinis procesas: pagrindinės Civilinio proceso kodekso naujovės.” *Jurisprudencija* 37, 29 (2003): 8-18,
<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3473/3267>
4. Beinoravičius, Darius, Toma Birmontienė, Darius Butvilavičius, Roberta Firavičiūtė, Kristina Grigienė, Egidijus Jarašiūnas, Gintaras Kalinauskas, Indrė Kavoliūnienė, Dainius Kenstavičius, Laimonas Markauskas, Indrė Pukanasytė, Alvydas Pumputis, Stasys Stačiokas, Ramunė Švedaitė, Milda Vainiūtė, Elena Vaitiekienė, Juta Večerskytė, Saulė Vidrinskaitė, Juozas Žilys, Edita Žiobienė. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
5. Daukšienė, Inga. „Teisminė valdžia.” Iš *Lyginamoji konstitucinė teisė: vadovėlis*, Darius Beinoravičius, Toma Birmontienė, Darius Butvilavičius, Paulius Čeklis, Inga Daukšienė, Kęstutis Jankauskas, Egidijus Jarašiūnas, Lyra Jakulevičienė, Gintaras Kalinauskas, Dainius Kenstavičius, Laura Matjošaitytė, Gediminas Mesonis, Daiva Petrylaitė, Indrė Pukanasytė, Alvydas Pumputis, Vytautas Sinkevičius, Elena Vaitiekienė, Milda Vainiūtė, Mantas Varaška, Juta Večerskytė-Alshaiban, Juozas Žilys, Edita Žiobienė, 483-527. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016.
6. Garnelienė, Laima, Ernestas Rimšelis. „Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese.” *Socialinių mokslų studijos* 4, 4 (2009): 243-259.
<https://www.mruni.eu/upload/iblock/cf2/14garneliene,%20rimselis.pdf>
7. Girdauskas, Mindaugas. „Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai.” *Teisė* 53, (2004): 102-116. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367154593543/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
8. Goda, Gintaras, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis. *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras, 2011.

9. „Johan V. Fon Gëtè, Marcus Tullius Cicero, Rabindranatas Tagorè, Seneka” Sentencijos. Žiūrėta 2017 sausio 12 d., <http://www.sentencijos.eu>
10. Jurka, Raimundas, Egidijus Losis, Vytautas Sirvydis. „Apdairaus teisingumo beieškant: apeliacijos ribų ir teismo laisvės santykis.” *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 162-178. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/4568/4223>
11. Jurka, Raimundas, Rima Ažubalytė, Marina Gušauskienė, Artūras Panomariovas. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
12. Laužikas, Egidijus, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003-2005.
13. Lietuvos teisės universitetas. *Užsienio šalių konstitucijos: mokomasis leidinys*. Vilnius : Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
14. Maksimaitis, Mindaugas, Vytautas Pakalniškis, Justinas Sigita Pečkaitis, Antanas Šenavičius, Vytautas Andriulis. *Lietuvos teisės istorija: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2002.
15. Petrošienė, Kristina. „Apeliacijos emė ir reikšmė.” APELIACINIS. 2012 m. vasario 21 d. <http://www.apeliacinis.lt/lt/informacija-proceso-dalyviams/apeliacijos-esme.html>
16. Randakevičienė, Irma. „Baudžiamojo proceso atnaujinimas: samprata ir pagrindinės rūšys.” *Jurisprudencija* 91, 1 (2007): 78-84. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2778/2582>
17. Randakevičienė, Irma. „Teismų sprendimų kontrolės formos baudžiamajame procese.” Iš *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*, Petras Ancelis, Rima Ažubalytė, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Gabrielė Juodkaitė- Granskienė, Ramūnas Jurgaitis, Raimundas Jurka, Hendryk Malevski, Remigijus Merkevičius, Irma Randakevičienė, Jolanta Zajančkauskienė, 175-213. Vilnius: UAB Industrus, 2009.
18. Sinkevičius, Vytautas. *Lietuvos parlamento teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
19. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
20. „Teismų sistemos – Latvija.” JUSTICE.EUROPA. Žiūrėta 2017 sausio 25 d. https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-lv-lt.do
21. „Teismų sistemos – Lenkija.” JUSTICE.EUROPA. Žiūrėta 2017 sausio 25 d. https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-pl-lt.do
22. Valickas, Gintautas, Viktoras Justickis, Kristina Vanagaitė, Ksenija Voropaj. *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis : monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
23. Vensevičius, Stasys. *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919-1940 metais*. Vilnius: Justitia, 1996.

24. Zaksaitė, Salomėja, Michail Bron. „Teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo sprendimą kaip pamatinę konstitucinę teisę.” *Teisė* 2, 66 (2008): 146-153.
www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/378/319

Specialioji literatūra ir kitos publikacijos užsienio kalba:

25. Борисова, Е. А. *Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе*. Москва: Городец, 2000.
26. Божьев, В. П. и др. *Уголовный процесс: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности. Юриспруденция*. Москва: Юстицинформ, 2002.
<http://lawbook.online/ugolovnyiy-protsess-rossii-kniga/pravo-objalovanie-protsessualnyih-deystviy-29778.html>
27. Delmas-Marty, M., Spencer, J. R. *European Criminal Procedures*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam041/2002073784.pdf>
28. Головкин, Л.В., Гуценко К.Ф., Филимонов Б.А. *Уголовный процесс западных государств*. Москва: ИКД Зерцало, 2001.
29. Григорьев, В.И., А.В. Победнин, В.Н. Яшин. *Уголовный процесс, учебник*. Москва: Эксмо, 2005. <http://www.twirpx.com/file/104479/>
30. Hall, Daniel. *Criminal Law and Procedure. Third Edition*. Albany: West Legal Studies/Thomson Learning, 2000.
31. Lorenzmeier, Stefan. „The Right to a Fair Trial in Europe? - Procedural Guarantees under the European Convention on Human Rights.” *Journal of the Institute of Justice and International Studies* 7, (2007): 40-49.
http://heinonline.org/skaidytkla.mruni.eu/HOL/Page?men_tab=srchresults&handle=hein.journals/jijis7&id=53&size=2&collection=journals&terms=criminal|appeal&termtype=phrase&set_as_cursor=2
32. Marshall, Peter D. „A Comparative Analysis of the Right To Appeal.” *Duke Journal of Comparative & International Law*, 22 (2011): 1-46,
https://works.bepress.com/peter_marshall/1/
33. Sanders, Andrew and Young, Richard. *From Suspect to Trial. The Oxford Handbook of Criminology. Fifth edition*. Oxford: The Oxford Handbook of Criminology, 1994.
34. Смирнов, Александр Васильевич. *Модели уголовного процесса*. Санкт-Петербург: Наука, 2000. http://kalinovskiy-k.narod.ru/b/smirnov_modeli/smirnov_modeli.pdf
35. Стойко, Н. Г. *Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и романо-германской правовых систем. Монография*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 2007. dlib.rsl.ru/loader/view/01003053873?get=pdf

36. Trechsel, Stefan. „Developments in the protection of fundamental human rights in criminal process Epilogue.” *Utrecht Law Review*. 5, 2 (2009): 209-212. http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.journals/utrecht5&div=22&start_page=209&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults
37. Trechsel, Stefan. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
38. Вандышев, В. Валерий. *Уголовный процесс. Общая и Особенная части*. Москва: Волтерс Клувер, 2010.

Norminiai teisės aktai:

39. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.” TAR. Žiūrėta 2017 sausio 20 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0DD705F93CDD>
40. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 7, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11.” SEIMAS. Žiūrėta 2017 sausio 7 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.415355>
41. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.” TAR. Žiūrėta 2017 sausio 28 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/MnSvIkbBPG>
42. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 9-1 straipsniu ir 188, 189, 246, 255, 256 straipsnių pakeitimo įstatymas.” TAR. Žiūrėta 2017 sausio 28 d. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=dae6b6e0263a11e5bf92d6af3f6a2e8b>
43. „Lietuvos Respublikos Konstitucija.” LRS. Žiūrėta 2017 sausio 2 d. <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
44. „Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas.” TAR. Žiūrėta 2017 sausio 28 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.849A4BCA291A>
45. „Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktas.” TAR. Žiūrėta 2017 sausio 7 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.261D576EDC40>

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

46. „Herring v. New York, 422 U.S. 853, (1975).” SUPREME.JUSTIA. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/422/853/case.html>
47. „Pelissier and Sassi v. France GC, 25444/94 (1999).” LEGAL-TOOLS. <https://www.legal-tools.org/doc/e092c3/pdf/>
48. „Sipavičius prieš Lietuvą, 49093/99 (2002).” TEISMAI. <http://www.teismai.lt/lt/tarptautinis-bendradarbiavimas/tarptautiniu-teisminiui-instituciju-sprendimai/europos-zmogaus-teisiu-teismo-sprendimai/1750>

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika:

49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” Nr. 5/98. LRKT. <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta351/content>
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai” Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05. LRKT. <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content>
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” Nr. 33/03. LRKT. <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content>
52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2,

5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2002 m. sausio 21 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.” Nr. 35/03-11/06. LRKT. <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta218/content>

53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.” Nr. 45/06. LRKT. <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta484/content>
54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo.” LRKT. <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta496/content>
55. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013. LRKT. <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta101/content>

Teismų praktikos apžvalgos ir prašymai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui:

56. „Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių bylos nagrinėjimo teisme ribas, taikymo teismų praktikoje apžvalga.” *Teismų praktika*, 2009 m. birželio 25 d., Nr. 31. LAT. <http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/ baudziamuju-byly-apzvalgos.html>

57. Lietuvos apeliacinio teismo prašymas „Dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka pagal nuteistojo skundą” Nr. 1B-13/2016 (byla Nr. 9/2016). LRKT http://www.lrkt.lt/~prasymai/13_2016.htm
58. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 metų liepos, rugpjūčio mėnesių teismo praktikos apžvalga.” LAT. <http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/lat-praktika/aktuali-praktika-nuo-2015.html>
59. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamojo ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (I) AB-45-1”. LAT. Žiūrėta 2017 kovo 4 d. www.lat.lt/download/1741/apzvalga_itariamojo%20ir%20kaltinamojo%20teises.docx

Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika:

60. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-72/2008.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/208013922813340/2K-72/2008>
61. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-204/ 2008.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/241857729195649/2K-204/2008>
62. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-183/2008.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/150858006293016/2K-183/2008>
63. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-228-2009.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/47231983989180/2K-228/2009>
64. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143/2010.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/178882695605697/2K-143/2010>
65. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-383/2011.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/87810033274798/2K-383/2011>
66. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-330/2011.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/202584340231506/2K-7-330/2011>
67. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47/2012.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/202777017963630/2K-47/2012>
68. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-256/2012.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/137780023188003/2K-256/2012>
69. „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-425/2012.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/175863982153128/2K-425/2012>
70. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183/2012.” <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d7295b08-ed4b-4efe-9e3d-d7edadd81143>
71. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-603/2012.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/150237450335184/2K-603/2012>

72. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-398/2013.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/158626859690911/2K-7-398/2013>
73. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/15072099906559/2K-P-1/2014>
74. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164/2014.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/36153398671866/2K-164/2014>
75. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-311/2014.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/32144098993160/2K-311/2014>
76. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-422/2014.” TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.4D161E6614A1>
77. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-155-693/2015.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/70419132574925/2K-155-693/2015>
78. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165-648/2015.” TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.022BDE57CD6E>
79. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-260-303/2015.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/32761015132747/2K-260-303/2015>
80. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-533-942/2015.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/169210154068824/2K-533-942/2015>
81. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-42-942/2016.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/207158416588165/2K-42-942/2016>
82. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/78085280608422/2K-7-29-942/2016>
83. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-270-693/2016.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/145375744833255/2K-270-693/2016>
84. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-395-489-2016”. ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/239401265893162/2K-395-489/2016>
85. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-443-511/2016.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/172311317723447/2K-443-511/2016>
86. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-59-677/2017.” ETEISMAI. <http://eteismai.lt/byla/254513988231000/2K-59-677/2017?word=bpk%20411>

ANOTACIJA

Lietuvoje nemažai diskusijų kyla dėl apeliacijos formos baudžiamajame procese, tačiau yra pasilikta prie vientiso apeliacinio proceso, nepasirenkant konkrečiai nei visiškos, nei dalinės apeliacijos formos. Labai svarbu yra apibrėžti valstybėje egzistuojančią apeliacijos sampratą ir pasirinktą apeliacijos formą, nes tik tada aiškiai nustatoma teismo teisių apimtis, bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos bei kiti svarbūs apeliacijos institute aspektai.

Darbo autorė, siekdama tikslo atskleisti apeliacijos baudžiamajame procese formas, ištyrė teisės aktus ir teismų formuojamą praktiką nagrinėjama tema. Atlikus tyrimą išaiškėjo, kad Lietuvos baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjimas suvokiamas kaip pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė, tačiau su tam tikromis išimtimis būdingomis pakartotiniam bylos nagrinėjimui, t. y. aktyvus teismo vaidmuo tiriant naujus įrodymus bei kitas aplinkybes, naujo kaltinimo formavimas apeliacinėje instancijoje. Taigi darytina išvada, kad Lietuvoje baudžiamajame procese vis dėlto egzistuoja ribota apeliacijos forma, bet su neribotai apeliacijos formai būdingais bruožais.

Reikšminiai žodžiai: apeliacija, apeliacijos formos, rungimosi principas, kaltinimo keitimas, apeliacinio nagrinėjimo ribos.

ABSTRACT

In Lithuania, lots of discussions arise concerning the form of appeal in criminal procedure, however the one integral appeal procedure prevails, not choosing particularly neither full nor partial form of appeal. It very important to define the concept of appeal existing in the state and the selected form of appeal, whereas only then the scope of the court rights, the limits of a case considering at appellate instance court as well as other aspects important in institute of appeal are clearly established.

Pursuing to reveal the forms of appeal in criminal procedure, the author of the paper has researched law acts and practices formed by courts in the concerned area. Having performed the research, it became clear that appeal proceedings in Lithuanian criminal procedure is understood as the control of the legality and validity of a decision taken by the first instance court, however with some particular exceptions characteristic to repeated hearing of the case, i.e. the active role of the court investigating new evidences as well as other circumstances, the formation of a new accusation in the appellate instance. Hence, the conclusions shall be made that a limited form of appeal nevertheless exists in Lithuanian criminal procedure, however with the features characteristic to the unlimited form of appeal.

Key words: appeal, forms of appeal, the adversarial principle, changing of accusation, limits the appeal proceeding.

SANTRAUKA

Apeliacijos baudžiamajame procese formos

Magistro baigiamajame darbe užsibrėžtas tikslas atskleisti apeliacijos baudžiamajame procese formas. Šiam tikslui pasiekti iškelti uždaviniai: aptarti apeliacijos baudžiamajame procese sampratą; atlikti apeliacijos principų apžvalgą; išanalizuoti baudžiamajame procese egzistuojančių formų požymius; išnagrinėti apeliacijos baudžiamajame procese formų bruožus kildinant iš rungimosi ir tiriamojo procesų, ištirti Lietuvoje egzistuojančią apeliacijos formą.

Darbas susideda iš įvado, trijų pagrindinių darbo dalių, išvadų, pasiūlymų, literatūros, anotacijos ir santraukos lietuvių bei anglų kalbomis. Pirmoje darbo dalyje pateikta apeliacijos baudžiamajame procese samprata ir principų analizė. Antroje darbo dalyje išanalizuota baudžiamajame procese egzistuojantčios ribota ir neribota apeliacijos formos vadovaujantis rungimosi principu. Trečioje darbo dalyje ištirta Lietuvoje egzistuojanti apeliacijos forma pasiremiant teisės doktrina, išnagrinėtos apeliacijoje kylančios problemos dėl apeliacijos formų ir teismų formuojamos praktikos suderinamumo.

Atlikus tyrimą gauti rezultatai patvirtino ginamuosius teiginius: Lietuvoje baudžiamasis procesas remiasi tiek ribotos, tiek ir neribotos apeliacijos formos samprata, nes įtvirtintas aktyvus teisėjo modelis, kuris reikalauja iš teismo būti aktyviam tiriant ir priimant naujus įrodymus bei atskleidžiant kitas bylai reikšmingas aplinkybes; bylų nagrinėjimo apeliaciniame teisme ribų neapibrėžtumas praktikoje sukelia problemų ne tik dėl *tantum devolutum quantum appellatum* principo taikymo visa apimtimi, bet ir atsiranda galimybė priimti neteisingą sprendimą, nors teisiškai jis bus teisėtas; teismų formuojama praktika pasuko ta linkme, kad kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas gali būti keičiami apeliacinio proceso metu, o kaltinimas apeliacinėje instancijoje gali būti keičiamas teismo iniciatyva, to pasekoje apeliacinės instancijos teismo galimybė inicijuoti kaltinimo keitimą suponuoja neribotos apeliacijos formo bruožus baudžiamajame procese.

Magistro baigiamajame darbe atliktas tyrimas patvirtino, kad Lietuvoje baudžiamajame procese egzistuoja ribota apeliacijos forma su neribotos apeliacijos formai būdingais bruožais, nes baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjamas suvokiamas kaip pirmosios instancijos teismo priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė, tačiau su tam tikromis išimtimis, būdingomis pakartotiniam bylos nagrinėjimui, kaip naujų įrodymų bei aplinkybių tyrimas, naujo kaltinimo formavimas apeliacinėje instancijoje.

SUMMARY

Forms of Appeal in Criminal Procedure

In the master thesis, there is established a target to reveal the forms of appeal in criminal procedure. In order to achieve the target, the following tasks were raised: to consider the concept of appeal; to perform the review of the principles of appeal; to analyse the features of forms existing; to consider the features of the forms originating from the adversarial and investigative procedures, to explore the form of appeal existing in Lithuania.

The thesis consists of three main parts, conclusions, suggestions, literature, abstract and summary in Lithuanian and English. In the first part of the paper, the concept of appeal in Lithuanian criminal procedure and the analysis of principles are presented. In the second part of the paper, there are analysed limited and unlimited forms of appeal existing in a criminal procedure in compliance with the adversarial principle. In the third part of the thesis, there is explored the form of appeal existing in Lithuania with reference to a legal doctrine as well as there are considered problems arising in appeal due to the compatibility of the forms of appeal and practices formed by courts.

Having completed the research, the findings confirmed the statements subject to defending: in Lithuania, the criminal procedure is based on the concept of both limited and unlimited forms of appeal, whereas the active model of a judge is established. Such model requires from the court to be active investigating and accepting new evidences as well as revealing other circumstances relevant to the case; the indefiniteness of the limits of case hearing at appellate court raises some problems not only regarding the appeal of the principle *tantum devolutum quantum appellatum* in its entirety, but also it becomes possible to take an unjust decision, although legally it will be lawful; practices formed by courts turned to the direction that actual circumstances of the act specified in the indictment and the qualification thereof may be changed during the appeal procedure, and the indictment in appellate instance may be changed on the initiative of the court, thus causing the possibility of the appeal instance court to initiate any changes of the indictment presupposing unlimited form of appeal features in the criminal procedure.

The research performed in the Master's Thesis confirmed that in Lithuanian criminal procedure, there exists a limited form of appeal with the features characteristic to the unlimited form of appeal, whereas in the criminal procedure, the appellate hearing of a case is perceived as the control of the legality and validity of the decision taken by the first instance court, however with some exceptions characteristic to the repeated hearing of a case such as the examination of new evidences and circumstances, the formation of a new indictment on appeal.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (ė) _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

” _____
_____ “:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.